

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

GABRIELĖ KRIVOŠČENKAITĖ
(BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

NETEISĖTAS DISPONAVIMAS NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS
MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI: KRIMINOLOGINIAI ASPEKTAI
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Alfredas Kiškis

Kaunas, 2025

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS.....	4
1. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI TEISINIAI ASPEKTAI	10
2. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI RAIŠKA	19
3. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI VEIKSNIAI	34
3.1. Veiksniai, lemiantys neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų vartojimą.....	34
3.2. Empirinio tyrimo metodika ir atlikimas.....	39
3.3. Empirinio tyrimo rezultatų analizė	41
4. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI KONTROLĖ IR PREVENCIJA.....	53
5. DISPONAVIMO NEDIDELIU KIEKIU NARKOTINIŲ AR PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ BE TIKSLO JAS PLATINTI DEKRIMINALIZACIJA	65
IŠVADOS	73
PASIŪLYMAI	75
LITERATŪROS SĄRAŠAS	76
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	89
SANTRAUKA	91
SUMMARY	93
PRIEDAI	95
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	99

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES – Europos Sąjunga

IRD – Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

JTO – Jungtinių Tautų organizacija

LTSR – Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

NTAKD – Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas

ŽSP – Žemo slenksčio paslaugos

IVADAS

Tiriama problema. Baigiamojo darbo tiriama problema gali būti apibrėžta šiais klausimais: kokia yra nusikalstamų veikų – neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti – raida? Kokie veiksniai lemia neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti? Kokios priemonės yra veiksmingos, įgyvendinant šių nusikalstamų veikų kontrolę ir prevenciją? Kokie argumentai yra už ir prieš nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizaciją?

Baigiamojo darbo aktualumas. Narkotines ar psichotropines medžiagas vartojančių asmenų skaičius visuomenėje sparčiai auga ir tai jau tapo viena aktualiausių šių dienų socialinių problemų visoje Europoje – ne išimtis ir Lietuva. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD) kaupiami statistiniai duomenys rodo, jog Lietuvoje 2015 – 2024 m. ikiteisminio tyrimo institucijose registruotų nusikalstamų veikų dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti skaičius išaugo daugiau nei du kartus¹, tačiau šie registruoto nusikalstamumo statistiniai duomenys neatspindi tikrojo neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis paplitimo. G. Sakalauskas pastebi, jog neteisėtam disponavimui narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis yra būdingas didelis latentiskumas, o registruoto nusikalstamumo statistika atspindi vos 2 – 3 % visų realiai Lietuvoje padaromų šio pobūdžio nusikalstamų veikų². Tikresnį neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis paplitimo mastą atspindi Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos (toliau – ES) šalyse atliekami gyventojų apklaustų tyrimų rezultatai. Kompleksiškas registruoto nusikalstamumo statistikos bei gyventojų tyrimų rezultatų vertinimas, gali padėti suvokti realų neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti paplitimą ir tendencijas.

Neteisėtai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti disponuoja vis daugiau jauno amžiaus asmenų, tame tarpe ir nepilnamečių. Remiantis registruoto nusikalstamumo statistiniais duomenimis, laikotarpyje nuo 2015 m. iki 2024 m., nepilnamečių

1 2015 m. Lietuvos Respublikos ikiteisminio tyrimo institucijose užregistruotos 1682 nusikalstamos veikos dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, o 2024 m. tokių nusikalstamų veikų užregistruota 3603. Šaltinis: „Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma NARK-IT)“, IRD, žiūrėta 2025 m. kovo 29 d., https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10865&datasource=91858, https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=2691&datasource=6903&page=3.

2 Gintautas Sakalauskas, „Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis“ iš *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*, Teisės instituto Kriminologinių tyrimų skyriaus darbuotojai (Vilnius: Eugrimas, 2011): 160.

asmenų, įtariamų (kaltinamų) neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti, skaičius išaugo 2,15 karto³. Tai rodo būtinybę analizuoti kokie veiksniai lemia tai, jog šiomis medžiagomis neteisėtai disponuoja jauno, tame tarpe ir mokyklinio, amžiaus asmenys. Aiškus narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo suvokimas, veiksmų, lemiančių pasirinkimą vartoti šias medžiagas, žinojimas yra būtinas vykdant narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrolę ir prevenciją. Kadangi bėgant laikui keičiasi neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti paplitimas, struktūra ir veiksniai, egzistuoja realus poreikis ištirti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis kriminologinius aspektus ir įvertinti įgyvendinamų kontrolės ir prevencijos priemonių, kuriomis siekiama sumažinti šios rūšies nusikalstamumą, veiksmingumą.

Lietuvos Respublikos Seime ėmus svarstyti galimybę švelninti Lietuvoje įgyvendinamą narkotikų kontrolės politiką, dekriminalizuojant disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti, visuomenėje kilo arši diskusija. Nors įstatymo projektas⁴, kuriuo siūlyta panaikinti baudžiamąją atsakomybę už šias veikas, įgyvendintas nebuvo, tačiau diskusijos apie dekriminalizaciją netyla iki šiol. Politikoje, žiniasklaidoje ar mokslinėje literatūroje dekriminalizacijos šalininkai ir kritikai pateikia skirtingų argumentų apie galimą jos naudą ir grėsmes. Toks visuomenės narių pasidalinimas į dvi puses ir ryškus nuomonių prieštaravimas rodo šios temos aktualumą ir poreikį objektyviai aptarti nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacijos teigiamus ir neigiamus aspektus.

Baigiamojo darbo naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis reiškiny yra nepastovus ir nuolat kintantis. Nors narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo tema pasaulyje nagrinėjama jau seniai, tačiau kintanti šių nusikalstamų veikų raiška, veiksniai, lemia tai, kad atlikti moksliniai tyrimai greitai tampa nebeaktualūs. Ieškant veiksmingų būdų ir priemonių kontroliuoti ir mažinti šių nusikalstamos veikos paplitimą, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, privalu suvokti kriminologinius aspektus ir jais vadovautis parenkant prevencines priemones. Šiame darbe neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kriminologiniai aspektai nagrinėjami remiantis naujausiais statistiniais duomenimis, atliktais tyrimais ir naujausia moksline literatūra, darbe analizuojamos neteisėto disponavimo narkotinėmis

3 2013 m. Lietuvos Respublikoje nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 259 str., padarymu buvo įtariamų (kaltinamų) 69 nepilnamečiai asmenys, o 2024 m. - 149. Šaltinis: „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius, Lietuvos Respublikoje (FORMA-VSDN)“, IRD, žiūrėta 2024 m. gegužės 27 d., https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=1738&datasource=5011&page=25, https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=9589&datasource=67202.

4 „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 71 straipsnio pakeitimo ir papildymo 483-1 straipsniu įstatymo projekto Nr. XIVP-95 ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-96“, TAR, žiūrėta 2024 m. gegužės 27 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/99b2e1309b7811eb9fecb5ecd3bd711c>.

ar psichotropinėmis medžiagomis kontrolės ir prevencinės priemonės, parinktos atsižvelgiant į šiuo metu vyraujančią situaciją.

Lietuvoje neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis tema nagrinėta įvairiais aspektais. D. Pranka⁵ analizavo teisinio reguliavimo trūkumus ir praktines problemas, taikant baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis registruotą nusikalstamumą ir šių veikų latentiskumą nagrinėjo G. Sakalauskas⁶. Narkotinių medžiagų paplitimą Lietuvoje ir vartojimo ypatumus tyrinėjo V. Dobrovolskij ir R. Stukas⁷, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje aptartas ir Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento (toliau – NTAKD) rengiamose kasmetinėse ataskaitose, o šių veikų paplitimas Europos valstybėse – Europos Sąjungos narkotikų agentūros ataskaitose. Narkomanijos prevencijos taikymo ypatumus nagrinėjo V. Andrejevas⁸ ir D. Jurgaitienė⁹, A. Šimaitis¹⁰, o nedidelio kiekio narkotinių medžiagų dekriminalizavimo temą gvildeno A. Kiškis¹¹. Tuo tarpu pasaulyje narkotinių medžiagų dekriminalizavimo temai mokslininkai skyrė kur kas daugiau dėmesio – M. Kazatchkine¹² aptarė narkotinių medžiagų laikymo asmeniniam vartojimui dekriminalizavimo pasaulinę perspektyvą, S. Gibson¹³, M.

5 Darius Pranka, „Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis praktinės problemos ir teisinio reguliavimo trūkumai“, *Teisės problemos*, 2 (98) (2019): 27-28, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:48305103/datastreams/MAIN/content>.

6 Sakalauskas, *supra note*, 2: 152-168.

7 Valerij Dobrovolskij ir Rimantas Stukas, „Lietuvos Aukštųjų Mokyklų Studentų Psichoaktyviųjų Medžiagų Vartojimo Ypatumai“, *Visuomenės Sveikata* 24, 3 (2014): 16–22, <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/03/592-1974-1-SM.pdf>

8 Vladimiras Andrejevas, „Narkomanijos prevencijos ypatumai“, *Visuomenės saugumas mobilizacijos kontekste* 2 (2010): 23-30, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/bc9d0e46-2f2f-4145-98a9-d504519fc3b8/content>.

9 Vladimiras Andrejevas ir Dalia Jurgaitienė, „Narkomanijos Prevencija Kaip Visuomenės Saugumo Garant“, *Visuomenės Saugumas Ir Viešojo Tvarka* 5 (2011): 28–35.

10 Algimantas Šimaitis, „15-16 metų paauglių alkoholio, tabako ir kitų narkotinių medžiagų vartojimo tendencijos ir prevencija Lietuvoje“, *Jaunųjų mokslininkų darbai* 1 (22) (2009): 184-192, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6089582/datastreams/MAIN/content>.

11 Alfredas Kiškis, „Decriminalization of the illicit possession of small quantities of drugs and the sustainable reduction of drug consumption“ iš *Law and Sustainability Perspectives for Lithuania and Beyond*, Alessio Bartolacelli, Dovilė Sagatienė, (Kraków: Księgarnia akademicka publishing, 2023), 293–307, <https://app.box.com/s/igl7vd85x8b5iqtl5332o8pp18gextw>.

12 Michel Kazatchkine, „Narkotinių medžiagų laikymo asmeniniam vartojimui dekriminalizavimas. Pasaulinė Perspektyva“, pranešimas konferencijoje Dekriminalizacija. Užsienio šalių patirtys, Vilnius, 2021 m. kovo 19 d., <https://www.youtube.com/watch?v=nRPsLDkFVFk>.

13 Sandy Gibson ir kt., „Multidisciplinary argument for the decriminalization of drugs of drugs“, *Journal of Addictions & Offender Counseling* 45, 1 (2023): 70–97, <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/gol5dlbtbn>.

Whitelaw¹⁴, R. J. McCoun ir P. Reuter¹⁵, C. E. Hughes ir A. Stevens¹⁶ nagrinėjo narkotinių medžiagų dekriminalizavimo teigiamus ir neigiamus aspektus. Autoriaus manymu, mokslinėje literatūroje mažai dėmesio skirta veiksnių, lemiančių neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, ištyrimui. Be to stokojama empirinių tyrimų, nagrinėjančių neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis ar jų vartojimo motyvus ir jų sąsają su asmens socialinėmis-demografinėmis charakteristikomis.

Baigiamojo darbo reikšmė. Registruoto nusikalstamumo ir narkotinių medžiagų vartojimo tyrimų statistinė analizė gali būti naudinga teisės taikytojams – teisėsaugos institucijų pareigūnams. Darbe analizuojama šių nusikalstamų veikų raiška pastaraisiais metais gali padėti suprasti tikrąjį šių nusikalstamų veikų paplitimo mastą, įvertinti kokie asmenys dažniausiai neteisėtai disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Baigiamajame darbe nagrinėjami veiksniai, lemiantys neteisėtą disponavimą šiomis medžiagomis, gali padėti suprasti, kodėl asmenys renkasi disponuoti šiomis medžiagomis ir atitinkamai parinkti veiksmingiausias priemones, padėsiančias vykdyti šių nusikalstamų veikų kontrolę ir prevenciją. Ši informacija gali būti naudinga ne tik teisėsaugos pareigūnams, susiduriantiems su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, tačiau ir valstybinėms, savivaldybės ar kitoms institucijoms, organizuojančioms ir vykdančioms narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencines programas. Darbas taip pat gali būti naudingas fiziniams asmenims, siekiantiems pagilinti žinias apie narkotinių medžiagų vartojimo kriminologinius aspektus ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse bei įvertinus narkotinių medžiagų dekriminalizavimo teigiamus ir neigiamus aspektus, pasirinkti savo poziciją šiuo klausimu.

Baigiamojo darbo originalumas. Darbas atliktas savarankiškai, remiantis Lietuvos ir užsienio šalių moksline literatūra, registruoto nusikalstamumo statistika ir kitais šaltiniais. Darbe atliktas savarankiškas empirinis tyrimas, kuriame tiriami neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti veiksniai.

Tyrimo tikslas. Ištirti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kriminologinius aspektus ir pateikti siūlymų šių nusikalstamų veikų prevencijai ir kontrolei.

Tyrimo uždaviniai.

¹⁴ Mallory Whitelaw, „A Path to Peace in the U.S. Drug War: Why California Should Implement the Portuguese Model for Drug Decriminalization”, *Loyola of Los Angeles International & Comparative Law Review* 40, 1 (2017): 81–113, <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/psoegprm5z>.

¹⁵ Robert J. MacCoun ir Peter Reuter, *Drug War Heresies: Learning From Other Vices, Times, and Places* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 371–409, <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/ebook-viewer/pdf/4zwp5gl3d5?location=https%3A%2F%2Fresearch-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu%2F%2F2ldytd%2Fdetails%2F4zwp5gl3d5>.

¹⁶ Caitlin Elizabeth Hughes ir Alex Stevens, „What Can We Learn From The Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs?”, *British Journal of Criminology* 50, 6 (2010): 999–1022.

1. Aptarti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinius aspektus.
2. Išanalizuoti nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, raidą 2015 – 2024 m. Lietuvoje ir kitose ES šalyse.
3. Atskleisti veiksnius, lemiančius asmenų neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.
4. Apžvelgti Lietuvoje ir kitose ES šalyse taikomas kontrolės ir prevencijos priemones, kovojant su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir pateikti siūlymų prevencijos gerinimui.
5. Aptarti pagrindinius argumentus už ir prieš neteisėto disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizavimą.

Tyrimo metodika. Baigiamajame darbe naudoti šie metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, statistinės ir lyginamosios analizės, aprašomasis, apibendrinimo bei anketinės apklausos metodas. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizės metodas naudotas aptariant neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinius aspektus Lietuvoje ir kitose ES šalyse. Statistinės ir lyginamosios analizės metodas naudotas aptariant šių veikų paplitimą, darbe pateikiant statistinių rodiklių Lietuvoje ir ES šalyse apžvalgą. Aprašomasis metodas panaudotas apžvelgiant Lietuvoje ir kitose ES valstybėse taikomus neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis kontrolės ir prevencijos metodus. Apibendrinimo metodas panaudotas pateikiant išvadas. Anketinės apklausos metodas panaudotas tiriant neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti lemiančius veiksnius.

Tyrimo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 5 skyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje aptariami neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisiniai aspektai, apžvelgiama už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti taikoma atsakomybė ir jos kaita Lietuvoje, ji palyginama su kitose ES valstybėse taikoma atsakomybe. Antrajame darbo skyriuje analizuojama neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti raida 2015 – 2024 m., analizuojamas šių veikų paplitimas, dinamika, struktūra Lietuvos Respublikoje ir kitose ES valstybėse. Trečiajame skyriuje nagrinėjami veiksniai, sąlygojantys asmenų neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti bei apibendrinami atlikto empirinio tyrimo rezultatai. Ketvirtajame skyriuje apžvelgiamos Lietuvoje ir kitose ES šalyse taikomos neteisėto

disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis kontrolės ir prevencijos priemonės bei jų veiksmingumas. Penktajame skyriuje aptariami pagrindiniai nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacijos šalininkų ir kritikų argumentai.

Ginamieji teiginiai.

1. Lietuvoje galiojantis neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinis reglamentavimas yra vienas griežčiausių Europos Sąjungoje, tačiau jis turi nedidelę įtaką apsisprendimui neteisėtai vartoti šias medžiagas ir neužtikrina veiksmingos prevencijos, ypač jaunų asmenų tarpe.
2. Veiksminga narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija reikalauja kompleksinių ir koordinuotų priemonių, orientuotų į specifines tikslines grupes, tarp jų – ir aukštųjų mokyklų studentus, kuriems šiuo metu Lietuvoje prevencinės priemonės iš esmės nėra pritaikytos.

1. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI TEISINIAI ASPEKTAI

Narkotinės ir psichotropinės medžiagos žmonijai žinomos ir ritualiniais, religiniais ar medicininiais tikslais naudojamos jau tūkstančius metų. Pasaulyje vykstant įvairiems ekonominiams, socialiniams, politiniams ir kultūriniais procesams, šios medžiagos ėmė sparčiai plisti įvairiose pasaulio valstybėse, jomis ėmė disponuoti vis daugiau žmonių. Išaugus narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimui, be teigiamų šių medžiagų savybių, pvz., skausmo malšinimo ar psichikos sutrikimų gydymo, pastebėta ir neigiama pusė – nesaikingas ir neatsakingas narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas sukelia priklausomybę, fizinės ar psichinės sveikatos sutrikimus ar neigiamas socialines pasekmes.

Narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms sparčiai plintant pasaulyje, tarptautinės organizacijos ir valstybės ėmėsi priemonių sureguliuoti šių medžiagų apyvartą bei apriboti neteisėtą disponavimą. Priėmus tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, buvo apibrėžta kas yra laikoma narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, sudaryti kontroliuojamų medžiagų sąrašai, nustatytos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės priemonės bei numatyta teisinė atsakomybė.

Lietuvoje narkotinės ir psichotropinės medžiagos apibrėžiamos kaip „į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai“¹⁷, o kontroliuojamos narkotinės ir psichotropinės medžiagos numatytos Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakyme dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo¹⁸. Šie nacionaliniai teisės aktai parengti remiantis tarptautinių konvencijų, formavusių tarptautinę narkotikų kontrolės politiką, nuostatomis, todėl, autoriaus manymu, tikslinga plačiau apžvelgti šiuos tarptautinius teisės aktus.

Kaip pirmąjį tarptautinį susitarimą narkotikų kontrolės srityje galima paminėti 1912 m. Hagoje pasirašytą Tarptautinę opijaus konvenciją¹⁹, kuria siekta apriboti opijaus, morfino, kokaino, hašišo gamybą, prekybą ir vartojimą, uždraudžiant šias medžiagas naudoti kitokiais nei medicinos ar moksliniais tikslais. Toliau formuojant tarptautinę narkotikų kontrolės politiką,

¹⁷ „Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas“, TAR, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.48770/asr>.

¹⁸ „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2024 m., rugsėjo 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94030/asr>.

¹⁹ „Chapter VI. Narcotic drugs and Psychotropic substances. International Opium Convention. The Hague, 23 January 1912“, United Nations Treaty Collection, žiūrėta 2024 m. lapkričio 11 d., https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIV.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-2&chapter=6&Temp=mtdsg4&clang=en.

esminį vaidmenį atliko Jungtinių Tautų organizacija (toliau – JTO), pasirašiusi tarptautinius susitarimus, tapusius pagrindu valstybių nacionalinei politikai narkotikų kontrolės srityje bei tarptautiniam bendradarbiavimui, kovojant su neteisėta narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamyba, vartojimu, platinimu ir prekyba. Pirmasis JTO tarptautinis susitarimas narkotikų kontrolės srityje - 1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija²⁰. Šia konvencija siekta kuo labiau apriboti narkotinių medžiagų apyvartą, paliekant narkotines medžiagas teisėtai naudoti tik mokslo ir medicinos tikslais. Be to konvencija valstybes įpareigojo kriminalizuoti veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis bei numatyti griežtas, net su laisvės atėmimu susijusias, sankcijas bei akcentavo narkomanija sergančių asmenų gydymo svarbą²¹. XX a. viduryje išaugus psichotropinių medžiagų gamybai ir vartojimui, atsirado poreikis sureguliuoti jų apyvartą, todėl 1971 m. JTO priėmė psichotropinių medžiagų konvenciją²². Šiame susitarime taip pat įtvirtinta griežta psichotropinių medžiagų kontrolės politika, įpareigojimas taikyti griežtą baudžiamąją atsakomybę neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis atvejais bei akcentuota svarba gydyti priklausomybę sergančius asmenis. Nors šie tarptautiniai susitarimai turėjo apriboti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvartą, nelegali šių medžiagų gamyba, vartojimas, prekyba ir kontrabanda toliau augo, didėjo organizuotas nusikalstamumas, kurio pagrindinis pajamų šaltinis buvo narkotikai, daugėjo kitokių neigiamų ekonominių ir socialinių padarinių. Tai parodė, jog priimtose konvencijose nėra pakankamos kovoti su naujais iššūkiais, todėl 1988 m. priimta JTO konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta²³. Šis tarptautinis susitarimas išplėtė sąrašą veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, kurias šalys turi pripažinti baudžiamaisiais teisės pažeidimais, dar kartą pabrėžė griežtų sankcijų svarbą, akcentavo būtinybę priklausomybę sergančius asmenis gydyti ir reintegruoti į visuomenę bei numatė konkrečius įrankius tarptautiniam bendradarbiavimui²⁴. Aptartomis JTO konvencijomis nustatyti bendri standartai, kuriais remiantis šalys ėmė formuoti nacionalinę narkotikų kontrolės politiką bei suvienijo valstybes kovai su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta.

D. Pranka pastebėjo, jog didžiąją daugumą pasaulio valstybių, pripažinusių JTO konvencijas, galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei autorius priskyrė valstybes, besilaikančias griežtos prohibicionistinės politikos, formaliai atitinkančios JTO konvencijų

²⁰ „1961 metų bendroji narkotinių medžiagų konvencija“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35843>.

²¹ *Ibid.*

²² „1971 metų psichotropinių medžiagų konvencija“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 26 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35840?jfwid=>.

²³ „1988 metų Jungtinių Tautų organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.54400>.

²⁴ *Ibid.*

reikalavimus, o antrajai grupei priskyrė valstybes, vykdančias liberalesnę narkotikų kontrolės politiką²⁵.

Lietuva, pasak D. Prankos, priskirtina prie pirmosios valstybių grupės, nes sprendžiant iš politinių dokumentų, Lietuvos narkotikų kontrolės politika orientuota į griežtas kontrolės priemones²⁶. Baigiamojo darbo autoriaus manymu, vertinant Lietuvos narkotikų kontrolės politikos griežtumą, pirmiausia tikslinga apžvelgti Lietuvoje taikomą neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinį reglamentavimą, jo kaitą ir palyginti jį su kitose ES valstybėse taikomu teisiniu reglamentavimu.

1918 m. Lietuvos Respublikai paskelbus nepriklausomybę, šalyje įsigaliojo baudžiamasis statutas, sukurtas 1903 m. Rusijos imperijos baudžiamojo kodekso pagrindu, atliekant jame keletą pakeitimų²⁷. Šiame teisės akte baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, įtvirtinta nebuvo, terminai „narkotikai“ ar „psichotropinės medžiagos“ teisės akte apskritai nevartoti. Nors draudimas disponuoti draudžiamomis natūralios ar sintetinės kilmės medžiagomis savo reikmėms nenumatytas, tačiau baudžiamojo statuto analizė leidžia manyti, jog kriminalizuotas tokių medžiagų laikymas, turint tikslą jas parduoti arba šių medžiagų pardavimas. Aptariamame teisės akte prie nusikalstamų veikų, kuriomis sukeliamas pavojus žmogaus sveikatai, įtvirtinta nuostata, jog „nuodingo ar stipraus dalyko“ laikymas, turint tikslą parduoti, ar pardavimas, baudžiamas areštu ne daugiau kaip trimis mėnesiams arba bauda ne daugiau kaip tūkstančiu penkiais šimtais litų²⁸. Visgi kokios medžiagos laikomos nuodingomis ar „stipriu dalyku“ neišaiškinta, todėl daryti pagrįstos išvados, kad remiantis šia teisės norma asmenys bausti už narkotinių ar psichotropinių medžiagų laikymą, turint tikslą jas parduoti arba pardavimą, negalima.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. gruodžio 1 d. šalyje įsigaliojo Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas²⁹. Šis teisės aktas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti taip pat nekriminalizavo³⁰. 1961 m. rugsėjo 1 dieną įsigaliojus LTSR baudžiamajam kodeksui, šalyje įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą opijaus, morfijaus, kokaino ar kitų narkotinių

²⁵ Pranka, *supra note*, 5: 27-28.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Mindaugas Maksimaitis, „Baudžiamasis statutas“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 30 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/baudziamasis-statutas/>.

²⁸ Jablonskis, *Baudžiamasis statutas su papildymais* (Kaunas: Menas, 1930), 75, <https://biblioteka.lka.lt/data/Statutai/1931-1935/pilni/1931-baudziamasis%20statutas-su%20papildymais-IIIleidimas-privatus.pdf>.

²⁹ Gintaras Goda, „Baudžiamojo proceso teisė“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 30 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/baudziamojo-proceso-teise/>.

³⁰ „Criminal Code of the RSFSR(1934)“, Cyberussr, žiūrėta 2024 m. spalio 1 d., <http://www.cyberussr.com/rus/uk-toc-e.html>.

medžiagų siuntimą paštu ar bagažu³¹. Matyti, įtvirtinus baudžiamąją atsakomybę už šias veikas, nacionalinėje teisėje pradedamos įgyvendinti tarptautinių konvencijų nuostatos, šiuo atveju – 1912 m. Tarptautinės opijaus konvencijos nuostatos. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti pirmojoje LTSR baudžiamojo kodekso redakcijoje kriminalizuotas nebuvo, tai padaryta praėjus beveik penkeriems metams - 1966 m. sausio 26 dieną. Tuo metu baudžiamojo įstatymo 232 str. įtvirtinta jog „neteisėtas narkotinių, stipriai veikiančių ar nuodingųjų medžiagų gaminimas, laikymas, įgijimas arba realizavimas, taip pat nustatytų joms gaminti, laikyti išduoti, apskaityti ar gabenti taisyklių pažeidimas – baudžiami laisvės atėmimu iki trejų metų arba pataisos darbais iki vienerių metų“³². 1972 m. liepos 26 d. LTSR baudžiamasis kodeksas papildytas 232¹ str., kuriame įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už disponavimą narkotinėmis medžiagomis, veikas diferencijuojant pagal tikslą. 232¹ str. 1 d. kriminalizuotas neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti ir numatyta, jog „narkotinių medžiagų grobimas, neteisėtas gaminimas, įgijimas arba laikymas, taip pat nustatytų joms gaminti laikyti, išduoti, apskaityti ar gabenti taisyklių pažeidimas – baudžiami laisvės atėmimu iki trejų metų arba pataisos darbais iki vienerių metų“³³. 1997 m. sausio 23 d. 232¹ str. dar kartą pakeistas ir papildytas: 1 d. įtvirtinta, jog „neteisėtas narkotinių priemonių gaminimas, įgijimas, laikymas, gabenimas arba siuntimas, neturint tikslo parduoti ar kitaip platinti, – baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų arba pataisos darbais iki dvejų metų“³⁴, o 2 d. numatyta, jog tie patys veiksmai padaryti pakartotinai baudžiami laisvės atėmimu iki penkerių metų. Be to tame pačiame straipsnyje pirmą kartą įtvirtinta galimybė asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, jei šis savanoriškai atidavė narkotines priemones arba kreipėsi į medicinos įstaigą dėl gydymo³⁵. 1998 m. vasario 3 d. baudžiamojo įstatymo 232¹ str. dar labiau praplėstas, įtraukiant ir psichotropines medžiagas³⁶.

LTSR baudžiamajame kodekse įtvirtintų teisės normų, jų kaitos analizė leidžia daryti išvadą, kad veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, kriminalizavimą nacionalinėje teisėje lėmė JTO tarptautinės konvencijos. Tarptautiniuose dokumentuose pateiktomis gairėmis nuosekliai vadovautasi nacionalinėje teisėje kriminalizuojant veikas, numatant bausmes bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės

³¹ „Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. spalio 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20465>.

³² „Dėl Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 232 straipsnio pakeitimų“, Infolex, žiūrėta 2024 m. spalio 3 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/ta/110577>.

³³ „1972 m. liepos 26 d. įsakas Nr. VIII-627 „Dėl Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso papildymų ir pakeitimų“, Infolex, žiūrėta 2024 m. spalio 3 d., <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/ta/61006>.

³⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8¹, 25, 26, 35, 42, 43, 54, 232¹ ir 232⁵ straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. spalio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35372?jfwid=3jdcjuabf>.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

sąlygas. Tai, jog LTSR baudžiamajame kodekse kriminalizuojant neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti, numatyta su laisvės atėmimu susijusi bausmė, parodo ne tik tai, jog veika laikyta pavojinga žmogaus gyvybei ir sveikatai, tačiau ir tai, jog šalis griežtai laikėsi iš tarptautinių sutarčių kylančių įsipareigojimų kriminalizuoti šias veikas ir numatyti griežtas sankcijas.

Dabartiniame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – LR BK), įsigaliojusiam 2003 m. gegužės 1 dieną, baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti reglamentuota 259 straipsnyje. LR BK galiojančios suvestinės redakcijos (nuo 2025-02-01 iki 2025-12-31) 259 str. įtvirtinta:

1. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauta, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.
2. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauta, arba areštu.
3. Asmuo, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar kreipėsi į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą.³⁷

Iš šios teisės normos matyti, jog baudžiamoji atsakomybė diferencijuota pagal narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekį, kuriuo disponuoja asmuo. Asmuo, neteisėtai disponavęs nedideliu šių medžiagų kiekiu, laikomas padaręs baudžiamąjį nusižengimą, tuo tarpu disponuojant „didesniu nei nedideliu“ narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu, asmuo laikomas padaręs nesunkų nusikaltimą. Koks narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekis Lietuvoje laikomas nedideliu, dideliu ir labai dideliu, nustatoma remiantis Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymu dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymų rekomendacijų³⁸.

Lyginant įstatyme įtvirtintas sankcijas matyti, jog LR BK numatyta kur kas daugiau galimų bausmių rūšių, kurios nebūtinai susiję su terminuotu laisvės atėmimu. Palyginus ankstesniuose ir dabartiniame baudžiamajame įstatyme numatytą laisvės atėmimo terminą,

³⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. spalio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.

³⁸ „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. spalio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210215/asr>.

ženklus skirtumas nepastebimas – ankstesniuose teisės aktuose už tokias veikas numatytas laisvės atėmimas iki trejų metų, dabartiniame – iki dvejų.

LR BK 259 str. įtvirtina teisės norma nesikeitė ilgą laiką – daugiau nei 20 metų. Visgi visai neseniai priimtas įstatymas, kuriuo LR BK 259 str. 1 d. įtvirtinta sankcija papildyta, numatant galimybę bausti viešaisiais darbais³⁹. Šis pakeitimas įsigaliojo nuo 2025 m. vasario 1 dieną. Baudžiamajame įstatyme įtvirtinta viešųjų darbų bausmės rūšis yra švelniausia pagal bausmę varžomų žmogaus teisių ir laisvių suvaržymo pobūdį⁴⁰, todėl galima teigti, jog įtraukiant viešuosius darbus į galimų bausmių sąrašą, Lietuvoje mažais žingsneliais žengiama link baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti švelninimo.

Nors Lietuvoje stebimas siekis švelninti narkotikų kontrolės politiką, ši ir toliau išlieka ganėtinai griežta. Lyginant Baltijos šalyse taikomą atsakomybę, matyti, kad Lietuvoje už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti baudžiama griežčiausiai. 2002 m. Estijoje ši veika dekriminalizuota, todėl šalyje taikoma administracinė atsakomybė – bauda iki 300 baudos dydžių (iki 2400 eurų) arba administraciniu sulaikymu⁴¹. Latvijoje veika taip pat laikytina administracinės teisės pažeidimu ir baudžiama įspėjimu arba bauda iki 280 eurų⁴², tačiau šį pažeidimą padarius pakartotinai, veika laikytina nusikalstama ir už ją baudžiama griežčiau - viešaisiais darbais, bauda, laisvės apribojimu arba areštu⁴³. Atvejai, kai neteisėtai disponuojama „didesniu nei nedideliu“ narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu be tikslo jas platinti, Latvijoje laikomi nusikalstama veika ir baudžiami viešaisiais darbais, bauda, laisvės apribojimu, areštu arba laisvės atėmimu iki 3 metų⁴⁴.

Apžvelgiant kitų ES šalių teisinį reglamentavimą, pastebima, kad tokiose šalyse kaip Portugalija, Nyderlandai, Italija, Austrija, Graikija, Liuksemburgas, Malta ir Ispanija, narkotikų kontrolės politika yra liberalesnė nei Lietuvoje. Portugalijoje, kuri dažnai minima kaip valstybė,

³⁹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 99, 100, 100-1, 100-2, 100-3, 103, 107, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147-1, 147-2, 148, 149, 150, 151, 151-1, 152, 152-1, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170-1, 170-2, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 182-1, 185, 188, 189, 189-1, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 249-1, 250, 250-2, 250-4, 250-5, 251, 256, 256-1, 257, 257-1, 258, 259, 262, 265, 267, 267-1, 267-2, 267-3, 268, 270, 270-2, 270-3, 273, 274, 275, 276, 276-1, 276-2, 276-3, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292-1, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302-1, 303, 304, 306, 306-1, 306-2, 307, 308, 309, 310, 311, 312 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, E-seimas, žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/12193de29daa11ef955ff95815eb5ce5?jfwid=oqhccoxv5>.

⁴⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“ *supra* note, 37.

⁴¹ „Act on Narcotic Drugs and Psychotropic Substances and Precursors thereof“, Riigi Teataja, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/514052014003/consolide/current>.

⁴² „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“, EUDA, žiūrėta 2024 m. lapkričio 11 d., https://www.euda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en.

⁴³ „Krimināllikums“, Likumi.lv, žiūrėta 2024 m. lapkričio 15 d., <https://likumi.lv/ta/id/88966>.

⁴⁴ *Ibid.*

įgyvendinanti sėkmingą narkotikų kontrolės politiką, asmenį sulaikius su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (iki 10 dozių) ir nesant įtarimo, kad medžiagos laikomos turint tikslą platinti, asmeniui baudžiamoji atsakomybė netaikoma. Vietoj to medžiagos yra konfiskuojamos, o asmuo nukreipiamas į narkomanijos prevencijos komisiją, kuri įvertina situaciją ir priima sprendimą, kuriuo asmeniui gali skirti įvairias administracines sankcijas, pvz., įspėjimą, baudą, draudimą lankytis tam tikrose vietose, panaikinti teisę turėti ginklą ir kt.⁴⁵. Nyderlanduose, Belgijoje, Airijoje, Liuksemburge ir Maltoje atsakomybė diferencijuojama pagal medžiagą, kuria asmuo neteisėtai disponuoja. Šių šalių teisinio reglamentavimo analizė leidžia teigti, jog kanapės ir jų produktai laikytini mažiau pavojingais nei kitos medžiagos, todėl šiose šalyse taikoma tolerancijos politika arba numatyta švelnesnė atsakomybė. Pvz., Nyderlanduose už disponavimą iki 30 g kanapių, jei tai daroma savo reikmėms, atsakomybė netaikoma⁴⁶. Maltoje taip pat leistinas tam tikras kiekis kanapių – 7 g arba iki 50 g jeigu asmuo šiuo kiekiu disponuoja namuose, todėl neviršijus nustatytų šių medžiagų kiekių, asmeniui jokia atsakomybė taip pat netaikoma⁴⁷. Belgijoje ir Airijoje už neteisėtą disponavimą kanapėmis, jei tai daroma neturint tikslo platinti, taikoma švelnesnė atsakomybė – bauda. Tik tuomet jei asmuo šias veikas padaro pakartotinai, atsakomybė griežtėja ir gali būti taikoma ne tik bauda, bet ir laisvės atėmimas. Belgijoje už neteisėtą disponavimą kanapėmis savo reikmėms galima laisvės atėmimo bausmė yra nuo 8 d. iki 1 mėn.⁴⁸, o Airijoje – laisvės atėmimas iki 12 mėn.⁴⁹. Liuksemburge už neteisėtą disponavimą kanapėmis ar kanapių derva savo reikmėms taip pat taikoma su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė (251 – 2500 eurų bauda), o neteisėtai disponuojant kitomis narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis – bauda arba laisvės atėmimas nuo 8 d. iki 6 mėn.⁵⁰. Daugumoje kitų ES šalių konkrečios narkotinės ar psichotropinės medžiagos, kuriomis neteisėtai disponuojant, taikytina švelnesnė atsakomybė, neišskirtos, tačiau jose taikoma teisinė atsakomybė yra švelnesnė nei Lietuvoje. Pvz., Ispanijoje neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis viešose vietose (be tikslo jas platinti) laikomas administracinės teisės pažeidimu, už kurį asmeniui taikoma 601 – 30 000 eurų bauda. Austrijoje neteisėtas disponavimas šiomis medžiagomis baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki 6 mėn., o Graikijoje galimas maksimalus laisvės atėmimo terminas – 5 mėnesiai⁵¹. Paminėtinas ir Italijos teisinis reglamentavimas, pagal kurį neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti

⁴⁵ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *Drug Policy Profiles*. Portugal (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011), 17, [file:///C:/Users/37062/Downloads/PolicyProfile_Portugal_WEB_Final_289201%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/37062/Downloads/PolicyProfile_Portugal_WEB_Final_289201%20(2).pdf).

⁴⁶ „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“, *supra note*, 42.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

nelaikomas nusikalstama veika, o priklausomai nuo narkotinės ar psichotropinės medžiagos rūšies, kuria asmuo disponavo, jam gali būti taikomos įvairios administracinės sankcijos – teisės vairuoti transporto priemones sustabdytas, šaunamųjų ginklų licencijos sustabdymas, leidimo gyventi šalyje sustabdymas ir kt.⁵². Be jau aptartų šalių, švelnesnė narkotikų kontrolės politika pastebima ir Šveicarijoje, Čekijoje, Sakartvele, Moldovoje, Armėnijoje, Kroatijoje, Slovėnijoje.

ES šalių teisinio reglamentavimo analizė leidžia teigti, jog griežčiausia atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, įtvirtinta Vengrijos ir Kipro baudžiamuosiuose įstatymuose. Vengrijoje už šią veiką numatyta laisvės atėmimo nuo 1 m. iki 5 m. bausmė, o atvejais, kai disponuojama nedideliu šių medžiagų kiekiu – laisvės atėmimu iki 2 m.⁵³. Tuo tarpu Kipre atsakomybė diferencijuojama pagal narkotinių ar psichotropinių medžiagų rūšį. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, įtrauktomis į kontroliuojamų medžiagų A sąrašą (pavojingiausios medžiagos), be tikslo jas platinti baudžiamas laisvės atėmimu iki 12 m., į B sąrašą įtrauktomis medžiagomis – laisvės atėmimu iki 8 m., o disponavimas į C sąrašą įtrauktomis medžiagomis – laisvės atėmimu iki 4 m.⁵⁴. Griežtesnis teisinis reglamentavimas pastebimas ir Lenkijos, Švedijos, Prancūzijos baudžiamuosiuose įstatymuose. Lenkijoje neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis laikomas nusikalstama veika ir baudžiamas laisvės atėmimu iki 3 m., disponuojant nedideliu šių medžiagų kiekiu – bauda, laisvės apribojimu arba laisvės atėmimu iki 1 metų, o dideliu šių medžiagų kiekiu – laisvės atėmimu nuo 1 iki 10 m.⁵⁵. Švedijos baudžiamasis įstatymas numato, jog ši veika baudžiama laisvės atėmimu iki 3 m., tačiau įvertinus aplinkybes, narkotinės ar psichotropinės medžiagos rūšį bei kiekį, veika gali būti laikoma mažiau pavojinga ir baudžiama bauda arba laisvės atėmimu iki 6 mėn.⁵⁶. Prancūzijoje baudžiamoji atsakomybė pagal tikslą platinti neišskirta, tačiau disponavimas narkotinėmis medžiagomis ir disponavimas psichotropinėmis medžiagomis laikomas dviem atskirais pažeidimais. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis baudžiamas laisvės atėmimu iki 10 m. ir bauda, disponavimas psichotropinėmis medžiagomis baudžiamas laisvės atėmimu iki 5 m. Visgi praktikoje, priklausomai nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekio bei aplinkybių, neturint tikslo šias medžiagas platinti, asmuo laikomas padaręs narkotinių medžiagų vartojimo pažeidimą ir baudžiamas laisvės atėmimu iki vienerių metų⁵⁷.

⁵² „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“, *supra note*, 42.

⁵³ „Hungary: Criminal Code“, UNHCR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 20 d., <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/78046>.

⁵⁴ „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“, *op. cit.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

Apibendrinant galima teigti, jog apžvelgus skirtingose ES šalyse vyraujančią teisinį reglamentavimą narkotinių ir psichotropinių medžiagų srityje ir palyginus jį su Lietuvos Respublikos teisiniu reglamentavimu, sutiktina, jog Lietuva priskirtina prie šalių, besilaikančių griežtos prohibicionistinės narkotikų kontrolės politikos. Teisinių dokumentų lyginamoji analizė leidžia pagrįstai teigti, kad nors Lietuvoje taikoma atsakomybė neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti atvejais nėra griežčiausia ES, nepaisant pastebimų siekių baudžiamąją atsakomybę švelninti, ji vis dar griežtesnė nei daugelyje kitų ES valstybių.

2. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI RAIŠKA

Prancūzų sociologo E. Durkheimio teigimu, nusikalstamumas yra neatsiejamas nuo bet kokios visuomenės. Nusikalstamumas kyla iš pačios socialinio gyvenimo prigimties, todėl jo panaikinti neįmanoma⁵⁸. Istoriskai žinoma, jog nusikalstamumas kaip žmogaus socialinio elgesio dalis egzistuoja jau nuo seniausių laikų, nepaisant to, kad visuomenėje buvo ir yra griežtai kontroliuojamas. Visgi laikui bėgant nusikalstamumas kinta. A. Blumsteinas pastebi, kad nusikalstamumo lygis ir jo kaita priklauso nuo įvairių socialinių, ekonominių ir demografinių veiksnių⁵⁹. Nusikalstamumo paplitimas, struktūra keičiasi priklausomai nuo visuomenės vertybių, normų pokyčių, kitų socialinių, politinių, kultūrinių ar ekonominių veiksnių. Ir nors nusikalstamumo reiškinys yra neišvengiamas, visgi supratimas, kaip visuomenėje pasireiškia tam tikros nusikalstamos veikos, kokie veiksniai jas sąlygoja, gali padėti parengti veiksmingesnes prevencijos ir kontrolės strategijas ir tokiu būdu nusikalstamumą efektyviau kontroliuoti.

Pastaruoju metu Lietuvos žiniasklaidoje dažnai pastebimos antraštės, skelbiančios, jog narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas auga. Įvairiuose naujienų portalų straipsniuose rašoma, kad kasmet Lietuvoje registruojama vis daugiau nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis⁶⁰, klausama kaip kovoti su šia problema, keliančia pavojų visai Europai⁶¹. Prieš leidžiantis į sėkmingų nusikalstamų veikų prevencijos ir kontrolės priemonių paiešką, visų pirma svarbu atskleisti kaip pasireiškia neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti veikos, koks jų paplitimo lygis, dinamika ir kaita.

Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis pasižymi dideliu latentiškumu – asmenys, disponuojantys šiomis medžiagomis savo reikėmės, dažnai neidentifikuojami, jų veikos neatskleidžiamos, todėl neįtraukiamos į oficialią registruoto nusikalstamumo statistiką. Norint atskleisti realią šių nusikalstamų veikų raišką, privalu analizuoti ne tik registruoto nusikalstamumo statistiką, tačiau ir gyventojų apklausų tyrimų metu surinktus duomenis. Dėl šios priežasties šiame skyriuje analizuojama ne tik Lietuvos baudžiamoji statistika, bet ir gyventojų apklausų tyrimų rezultatai, kurie palyginami su kitų ES šalių duomenimis.

⁵⁸ Emile Durkheim, *The Rules of Sociological Method* (New York: The Free Press, 1982), 99-101, https://monoskop.org/images/1/1e/Durkheim_Emile_The_Rules_of_Sociological_Method_1982.pdf.

⁵⁹ Alfred Blumstein, „Youth Violence, Guns, and the Illicit-Drug Industry”, *Journal of Criminal Law and Criminology* 86, 1 (1995): 13, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6847&context=jclc>.

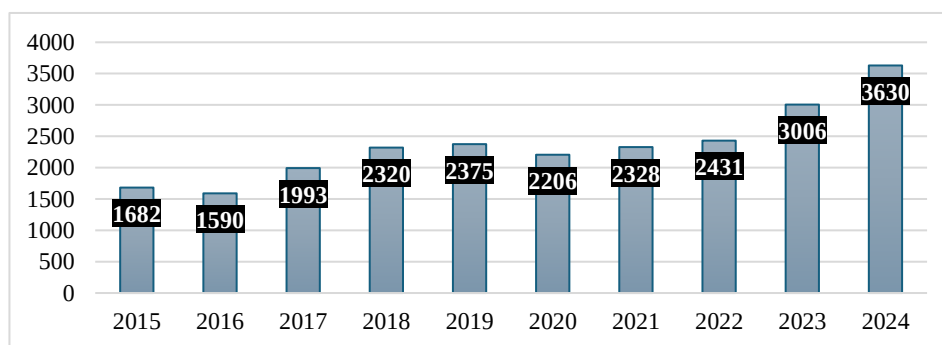
⁶⁰ Viktorija Smirnovaitė, „Policija: Lietuvoje auga narkotikų vartojimas – išsiskiria dvi medžiagos”, *Kauno diena*, 2024 m. liepos 19 d., <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/policija-lietuvoje-auga-narkotiku-vartojimas-issiskiria-dvi-medziagos-1182369>.

⁶¹ „Auga narkotikų vartojimo mastas”, *Respublika*, 2024 m. spalio 21 d., <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos-lietuvos-zinios/auga-narkotiku-vartojimo-mastas/>.

Nusikalstamumo raiškos tyrinėjimo metu išskirtini šie nusikalstamumą apibūdinantys rodikliai: nusikalstamumo paplitimas, struktūra ir dinamika. Kiekybiškai nusikalstamumą apibūdina jo paplitimas, t. y. būklė ir lygis. Nusikalstamumo būklė - tai bendras padarytų nusikalstamų veikų skaičius per tam tikrą laikotarpį tam tikroje teritorijoje. Vertinant nusikalstamumo paplitimą šis rodiklis yra svarbus, tačiau dėl skirtingo šalies gyventojų skaičiaus jis neleidžia objektyviai palyginti nusikalstamumo paplitimo skirtingose valstybėse ar skirtingu laikotarpiu, todėl analizuojamas ir nusikalstamumo lygis - tam tikroje teritorijoje, per tam tikrą laikotarpį padarytų nusikalstamų veikų ir tos teritorijos gyventojų skaičiaus santykis. Kriminologų teigimu, kokybiškai nusikalstamumą atspindi jo struktūra – rodiklis, atskleidžiantis vidinę nusikalstamumo sandarą, pvz., nusikalstamų veikų pasiskirstymą įvairiose gyventojų grupėse. O nusikalstamumo dinamika parodo kaip nusikalstamumo būklė, lygis ir struktūra kinta per tam tikrą laikotarpį⁶².

Remiantis IRD duomenimis, užregistruotų nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 259 str., skaičius laikotarpyje nuo 2015 m. iki 2024 m. išaugo 2,16 karto (žr. 1 diagramą). 2015 m. Lietuvoje užregistruotos 1682 veikos dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti⁶³, o 2024 m. jų registruota daugiau nei du kartus daugiau – 3603⁶⁴. Nors analizuojamu laikotarpiu pastebimi didėjimo ir mažėjimo periodai, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje matomas didelis užregistruojamų nusikalstamų veikų skaičiaus augimas.

1 diagrama. Registruotų nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 259 str., skaičius 2015 – 2024 m.⁶⁵

⁶² Mykolo Romerio universitetas, *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 126-133, <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/4d33b264-6aa9-4f11-ac9a-0bde3f4e0cca>.

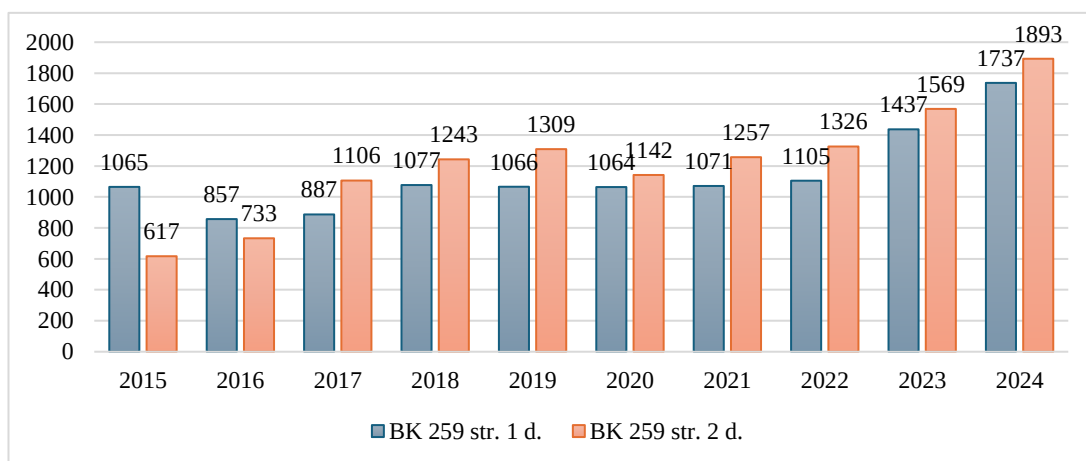
⁶³ „Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-SAV) 2015/Sausis-Gruodis“, IRD, žiūrėta 2025 m. vasario 16 d., https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=1470&datasource=4497&page=3.

⁶⁴ „Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-SAV) 2024/Sausis-Gruodis“, IRD, žiūrėta 2025 m. vasario 16 d., https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11386&datasource=102704.

⁶⁵ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: IRD Nusikalstamų veikų žinybinis registras.

Analizuojant registruotų nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 259 str. 1 ir 2 d., skaičių (žr. 2 diagramą), pastebėta, jog 2015 – 2016 m. užregistruota daugiau atvejų, kuomet asmenys disponavo „didesniu nei nedideliu“ narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (259 str. 1 d.), nei atvejų, kuomet asmenys disponavo nedideliu šių medžiagų kiekiu (259 str. 2 d.). 2017 m. situacija pasikeitė – registruota daugiau atvejų, kai asmenys disponavo nedideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu be tikslo platinti. Einant laikui ir didėjant užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiui, tendencija išliko ta pati – iki pat 2024 m. Lietuvoje užregistruota daugiau nusikalstamų veikų dėl disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti.

2 diagrama. Užregistruotų nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 259 str., pasiskirstymas pagal straipsnio dalis 2015 – 2024 m.⁶⁶

Analizuojant neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti veikos paplitimo lygį Lietuvoje, įvertintas užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus bei Lietuvos Respublikos gyventojų skaičiaus⁶⁷ santykis. Tyrinėjant nusikalstamumo lygį, siekiant kuo realiau atspindėti šios nusikalstamos veikos paplitimą, skaičiuojant nusikalstamumo lygį 100 tūkst. gyventojų, įtraukti ne visi Lietuvos gyventojai, o tie, kurie gali būti nusikalstamų veikų subjektais bei kriminogeniškai aktyviausi (15 – 60 m. amžiaus) gyventojai⁶⁸.

Iš pateiktų statistinių duomenų (žr. 1 lentelę) matyti, jog analizuojamu laikotarpiu nusikalstamumo lygis nežymiai kinta, t. y. didėja arba mažėja, tačiau palyginus 2015 m. nusikalstamumo lygį (94,21 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų) ir 2024 m. nusikalstamumo

⁶⁶ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: IRD Nusikalstamų veikų žinybinis registras.

⁶⁷ „Nuolatinis gyventojų skaičius metų pradžioje“, Oficialiosios statistikos portalas, žiūrėta 2025 m. vasario 16 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.

⁶⁸ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 62: 128.

lygį (217,15 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų) skirtumas yra didelis – nusikalstamumo lygis per paskutinius dešimt metų išaugo net 2,3 karto.

1 lentelė. Registruoto nusikalstamumo pagal LR BK 259 str. lygis Lietuvoje 2015 – 2024 m.⁶⁹

	Užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų skaičius	Lietuvos Respublikos 15 – 60 m. amžiaus gyventojų skaičius ⁷⁰	Nusikalstamumo lygis (100 tūkst. gyventojų)
2015 metai	1682	1 785 227	94,21
2016 metai	1590	1 754 221	90,63
2017 metai	1993	1 715 811	116,15
2018 metai	2320	1 676 982	138,34
2019 metai	2375	1 652 417	143,72
2020 metai	2206	1 637 666	134,70
2021 metai	2328	1 623 756	143,37
2022 metai	2431	1 609 991	150,99
2023 metai	3006	1 636 249	183,71
2024 metai	3603	1 659 210	217,15

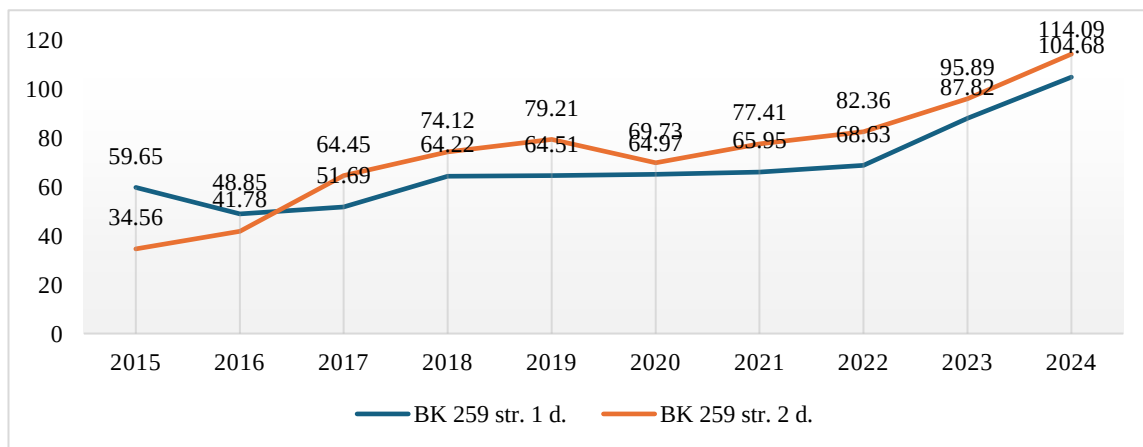
Analizuojant registruoto nusikalstamumo dėl neteisėto disponavimo „didesniu nei nedideliu“ kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti (LR BK 259 str. 1 d.) ir nedideliu kiekiu (LR BK 259 str. 2 d.) lygį (žr. 3 diagramą) bei kaitą 2015 – 2024 m., pastebėta, jog mažiausias nusikalstamumo lygis dėl neteisėto disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti registruotas 2015 m. (34,56 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų), o didžiausias – 2024 m. (114,09 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų). Mažiausias nusikalstamumo lygis dėl disponavimo „didesniu nei nedideliu“ šių medžiagų kiekiu stebimas 2016 m. (48,85 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų), o didžiausias – 2024 m. (104,68 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų).

3 diagrama. LR BK 259 str. 1 ir 2 d. įtvirtintų veikų nusikalstamumo lygis ir jo pokytis 2015 – 2024 m.⁷¹

⁶⁹ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: IRD Nusikalstamų veikų žinybinis registras ir Oficialiosios statistikos portalas.

⁷⁰ Nors baudžiamoji atsakomybė pagal LR BK 259 straipsnį kyla asmenims nuo 16 m. amžiaus, tačiau Oficialiosios statistikos portale skelbiamas Lietuvos gyventojų skaičius nuo 15 m., todėl apskaičiuojant nusikalstamumo lygį pasirinkta 15-60 m. amžiaus asmenų grupė.

⁷¹ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: IRD Nusikalstamų veikų žinybinis registras ir Oficialiosios statistikos portalas.

Siekiant palyginti registruoto nusikalstamumo lygį Lietuvoje ir kitose ES šalyse, dėl skirtingai pateikiamų statistinių duomenų susidurta su problema. Skirtingai nei Lietuvos, kitų ES šalių viešai prieinamose registruoto nusikalstamumo ataskaitose, veikos dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis nėra atskirtos pagal tikslą, t. y. pateikiamoje statistikoje veikų dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti skaičius atskirai neišskiriamas, o pateikiamas bendras šios rūšies nusikalstamų veikų skaičius. Dėl šios priežasties palyginti nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 259 str., paplitimo lygio Lietuvoje ir skirtingose ES šalyse nėra galimybės. Visgi norint susidaryti aiškesnį vaizdą apie neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis paplitimą ir dinamiką skirtingose ES šalyse, įvertinti kokią įtaką nusikalstamumo lygiui daro skirtinga šalių baudžiamoji politika, tikslinga apžvelgti bendrą veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, paplitimo lygį.

Remiantis naujausiais Europos Sąjungos statistikos agentūros (Eurostat) duomenimis apie registruotų nusikalstamų veikų dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis skaičių⁷² bei kriminogeniškai aktyviausių (15 – 64 m. amžiaus) šalies gyventojų skaičių⁷³, toliau pateikiamas nusikalstamumo lygis ir jo pokytis 2018 – 2022 m. dešimtyje skirtingų ES šalių (žr. 4 diagramą).

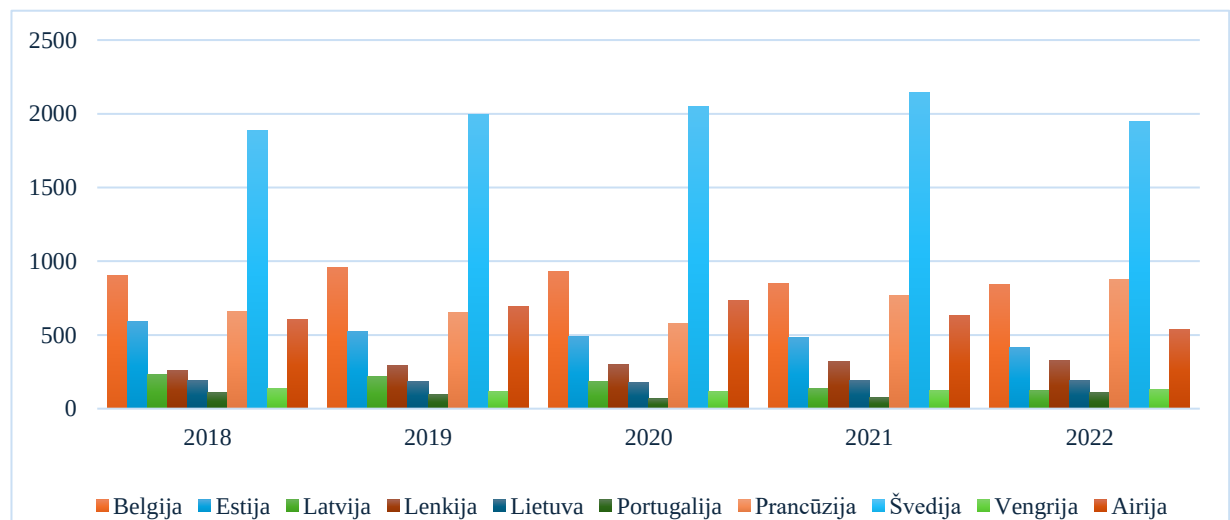
Iš 4 diagramoje pateiktų duomenų matyti, jog aukščiausias nusikalstamumo lygis laikotarpyje nuo 2018 m. iki 2022 m. pastebimas Švedijoje. Registruoto nusikalstamumo duomenimis, 2018 m. Švedijoje užregistruotos 1888,62 veikos 100 tūkst. gyventojų, o 2022 m. – 1947,59 veikos 100 tūkst. gyventojų. Visgi aukštas registruoto nusikalstamumo lygis nebūtinai parodo, jog šioje šalyje asmenys neteisėtai disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis

⁷² „Police-recorded offences by offence category“, Eurostat, žiūrėta 2025 m. vasario 17 d., https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_off_cat_custom_15476323/default/table?lang=en.

⁷³ „Population on 1 January by broad age group and sex“, Eurostat, žiūrėta 2025 m. vasario 17 d., https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjanbroad/default/table?lang=en&category=demo_demo_pop.

medžiagomis dažniau nei kitose šalyse. Autoriaus manymu, aptariamam atveju aukštą registruoto nusikalstamumo lygį gali lemti labai aktyvi Švedijos teisėsaugos institucijų veikla narkotikų kontrolės srityje. Tuo tarpu Belgijoje registruoto nusikalstamumo lygis mažesnis daugiau nei du kartus. 2018 m. duomenimis, registruota 900,85 veikų 100 tūkst. gyventojų, o einant laikui šis skaičius nežymiai mažėjo ir 2022 m. siekė 843,03 veikas 100 tūkst. gyventojų. Prancūzijoje 2018 m. registruotos 657,08 veikos 100 tūkst. gyventojų, o 2022 m. šis skaičius išaugo – užregistruota 877,16 veikų 100 tūkst. gyventojų. Airijoje 2018 m. užregistruotos 606,10 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų, o 2022 m. šis skaičius sumažėjo iki 538,66 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų. Analizuojant nusikalstamumo lygį Baltijos šalyse, pastebėta, jog aukščiausias nusikalstamumo lygis matomas Estijoje. 2018 m. duomenimis, šioje šalyje užregistruota 591,68 veikų 100 tūkst. gyventojų, tačiau laikui einant šis skaičius mažėjo ir 2022 m. siekė 414,39 veikų 100 tūkst. gyventojų. 2018 m. antroji pagal nusikalstamumo lygį Baltijos šalis buvo Latvija (233,95 veikos 100 tūkst. gyventojų), o mažiausias nusikalstamumo lygis stebėtas Lietuvoje (192,11 veikos 100 tūkst. gyventojų). Visgi 2022 m. nusikalstamumo lygis Latvijoje pasikeitė – sumažėjo beveik dvigubai (120,65 veikų 100 tūkst. gyventojų), o Lietuvoje beveik nepakito (191,30 nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų). Lenkijoje nusikalstamumo lygis 2018 m. buvo 261,86 veikų 100 tūkst. gyventojų, o 2022 m. išaugo iki 326,86 veikų 100 tūkst. gyventojų. Mažiausias nusikalstamumo lygis pastebimas Vengrijoje ir Portugalijoje. Vengrijoje 2018 m. registruota 139,36 veikos 100 tūkst. gyventojų, o 2022 m. – 130,68 veikų 100 tūkst. gyventojų. Portugalijoje skaičius dar mažesnis – 2018 m. registruota 109,13 veikų 100 tūkst. gyventojų, 2020 m. – 66,83 veikos 100 tūkst. gyventojų, 2022 m. – 109,75 veikos 100 tūkst. gyventojų. Tikėtina, jog Portugalijoje registruoto nusikalstamumo lygis gerokai mažesnis nei kitose ES šalyse dėl liberalesnės politikos narkotikų kontrolės srityje ir 2001 m. įgyvendinto narkotinių ir psichotropinių medžiagų laikymo asmeniniam vartojimui dekriminalizavimo. Apibendrinant tiriamuoju laikotarpiu išanalizuotus statistinius duomenis, pastebima, jog nusikalstamumo lygis vienoje ES šalyje yra itin aukštas, kitose – gerokai mažesnis. Nusikalstamumo lygio skirtingumui įtakos turi skirtinga šalių baudžiamoji politika, teisėsaugos institucijų aktyvumas atskleidžiant tokias veikas, ekonominės sąlygos, technologinė plėtra ir kiti veiksniai. Tuo tarpu nusikalstamumo lygio svyravimus gali nulemti pandemijos, demografiniai veiksniai, teisinės sistemos pokyčiai ir kitos priežastys.

4 diagrama. Registruoto nusikalstamumo, susijusio su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, lygis 100 tūkst. 15 – 64 m. amžiaus gyventojų ES šalyse 2018 – 2022 m.⁷⁴

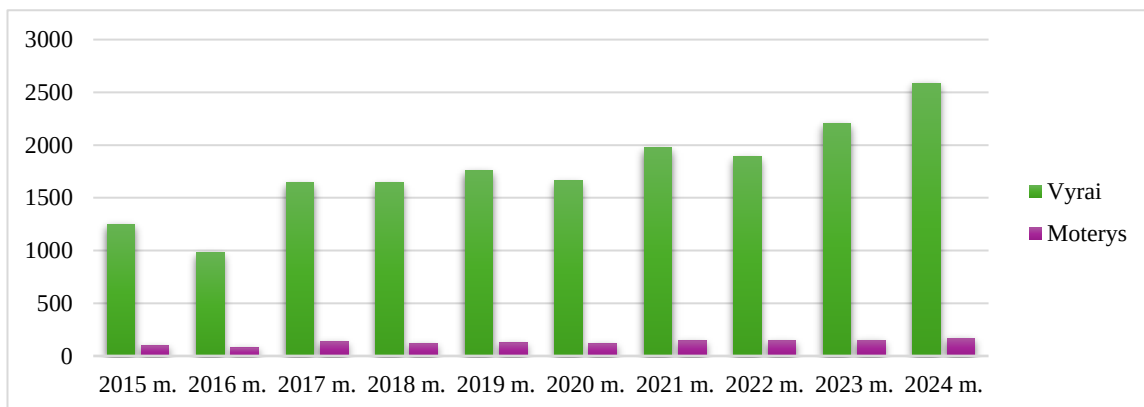
Analizuojant registruoto nusikalstamumo struktūrą Lietuvoje, iš 5 diagramoje pateiktų duomenų, kuriuose vaizduojamas asmenų, įtariamų nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 259 str., padarymu pasiskirstymas pagal lytį⁷⁵, matyti, jog absoliučiąją daugumą neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti veikų padaro vyrai. Kaip anksčiau minėta, vertinant 2015 – 2024 m. užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių ir jo pokytį, matomas ryškus padidėjimas, tačiau asmenų, įtariamų šių veikų padarymu, pasiskirstymas pagal lytį išliko beveik pastovus. Analizuojamu laikotarpiu pastebimas labai nežymus svyravimas: 2014 m. 92,72 % asmenų, įtariamų nusikalstamos veikos padarymu, buvo vyrai, o moterų – 7,28 %, 2017 m. – 92,31 % vyrai, o 7,69 % moterys, 2019 m. – 93,45 % vyrai, 6,55 % – moterys, 2022 m. – 92,82 % vyrai, 7,18 % moterys, 2024 m. – 93,86 % vyrai, 6,14 % – moterys.

5 diagrama. Asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 259 str., padarymu pasiskirstymas pagal lytį 2015 – 2024 m.⁷⁶

⁷⁴ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: Europos Sąjungos statistikos tarnyba (EUROSTAT).

⁷⁵ „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje“, IRD, žiūrėta 2025 m. vasario 18 d., https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11380&datasource=102623.

⁷⁶ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: IRD Nusikalstamų veikų žinybinis registras.

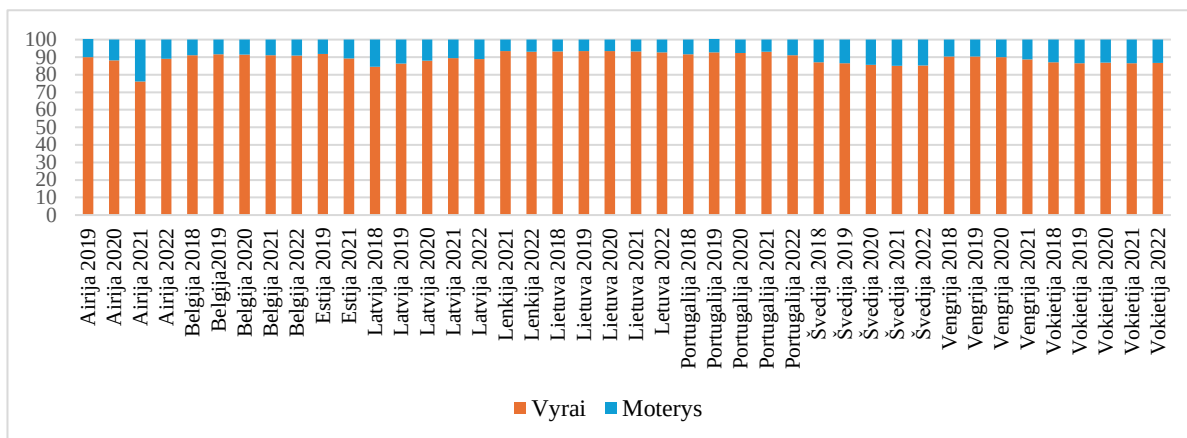

Kaip ir Lietuvoje, taip ir kitose ES šalyse, didžiąją dalį neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis veikų padaro vyrai. Įvertinus Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro leidinyje „Pasaulinė narkotikų ataskaita 2024“ skelbiamus statistinius duomenis⁷⁷, kuriuose nurodomas moterų ir vyrų padarytų nusikalstamų veikų skaičius, matyti, jog laikotarpyje nuo 2018 m. iki 2022 m. skirtingose ES šalyse asmenų pasiskirstymas lyties pagrindu yra labai panašus. Iš 6 diagramoje pateikiamų duomenų, kuriuose pavaizduotas nusikalstamas veikas padariusių vyrų ir moterų skaičius procentine išraiška 10 skirtingų ES šalių, matyti, jog penkerių metų laikotarpyje šių skaičių santykis kinta labai nežymiai. Anksčiau minėta, jog 2018 m. Lietuvoje 93,29 % užregistruotų nusikalstamų veikų padarė vyrai. Panašią dalį nusikalstamų veikų šiais metais vyrai padarė ir Belgijoje (91.14 %), Portugalijoje (91.65 %), Vengrijoje (90,41 %), Airijoje (90,9 %). Šiek tiek mažesnę dalį nusikalstamų veikų 2018 m. vyrai padarė Švedijoje (87,15 %), Latvijoje (84,55 %), Vokietijoje (87,14 %). Praėjus penkeriems metams šie skaičiai pakito nežymiai: 2022 m. Lietuvoje vyrai sudarė 92,82 % nusikalstamas veikas padariusių asmenų, Belgijoje – 90,89 %, Portugalijoje – 91,10 %, Airijoje – 89,04 %, Švedijoje – 85,32 %, Latvijoje – 88,93 %, Vokietijoje – 86,76 %. Didžiausia dalis nusikalstamų veikų, kurias padarė moterys, pastebėta 2021 m. metais Airijoje – registruota, jog maždaug 1 iš 5 nusikalstamų veikų (23,84 %) dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, padarė moteris.

6 diagrama. Asmenų, neteisėtai disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, pasiskirstymas pagal lytį ES šalyse 2018 – 2022 m., proc.⁷⁸

⁷⁷ „Drug-related crimes (table)“, United Nations Office on drugs and crime, žiūrėta 2025 m. vasario 19 d., <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2024-annex.html>.

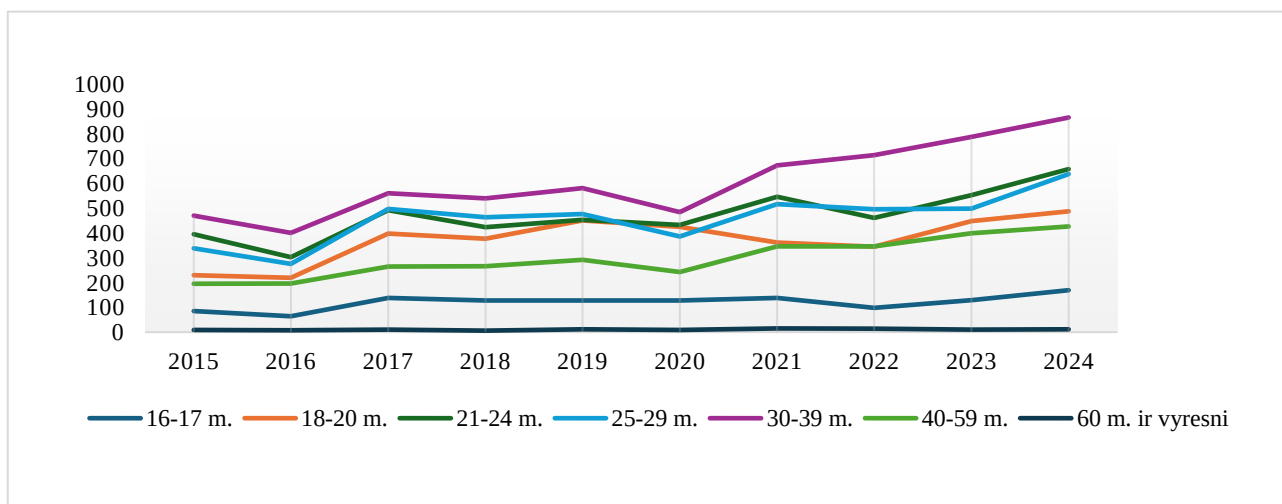
⁷⁸ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras (UNODC).

Vertinant Lietuvos Respublikoje nusikalstamos veikos padarymų įtariamų asmenų amžių, registruoto nusikalstamumo statistika⁷⁹ leidžia teigti, jog nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 259 str., rečiausiai padaro 60 m. ir vyresnio amžiaus asmenys (žr. 7 diagramą). Nusikalstamų veikų, padaromų šios amžiaus grupės asmenų, skaičius yra gerokai mažesnis nei kitų amžiaus grupių. Be to šis skaičius per paskutinių 10 m. laikotarpį kito labai nežymiai: 2015 m. užregistruotos 9 nusikalstamos veikos, 2020 m. – 9 nusikalstamos veikos, o 2024 m. – 12 nusikalstamų veikų. Remiantis statistiniais duomenimis, dažniausiai neteisėtai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti neteisėtai disponuoja 21 – 39 m. amžiaus asmenys. Apžvelgiant laikotarpį nuo 2015 m. iki 2024 m., pastebimas registruotų nusikalstamų veikų, kurias padaro šio amžiaus asmenys, svyravimas, tačiau paskutinius keletą metų šių veikų skaičius didėja. Daugiausiai nusikalstamų veikų padaro 30 – 39 m. amžiaus asmenys (2022 m. – užregistruota 713 nusikalstamų veikų, 2023 m. - 787 veikos, o 2024 m. - 865 veikos), šiek tiek mažesnis skaičius matomas 21 – 24 m. amžiaus asmenų grupėje (2022 m. – 461 nusikalstamos veikos, 2023 m. – 552, o 2024 m. – 657 veikos) bei 25 – 29 m. amžiaus grupėje (2022 m. – 495 veikos, 2023 m. – 498 veikos, 2024 m. – 637 veikos). Nepilnamečių asmenų padaromų nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 259 str., skaičius taip pat didėja. Nors registruoto nusikalstamumo statistikoje labai ryškus pokytis ir nepastebimas, tačiau pastaruosius keletą metų nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų skaičius didėja: 2022 m. registruotos 98 veikos, kurias padarė 16 – 17 m. amžiaus asmenys, 2023 m. – 129 veikos, o 2024 m. – 169 veikos.

⁷⁹ „Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda“, IRD, žiūrėta 2025 m. vasario 17 d., https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11386&datasource=102718.

7 diagrama. Asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 259 str., padarymu pasiskirstymas amžiaus grupėse 2015 – 2024 m.⁸⁰

Analizuojant asmenų, dažniausiai neteisėtai disponuojančių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, amžių ES šalyse, nustatyta, jog registruoto nusikalstamumo statistiką skelbiančios skirtingos nacionalinės ir tarptautinės institucijos, tikslaus veikų, kurias padarė skirtingo amžiaus grupės asmenys, skaičiaus nepateikia. Kai kurių šalių ataskaitose pateikiamas bendras veikų, kurias padarė 15 – 64 m. amžiaus asmenys, skaičius, o Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras nusikalstamas veikas padariusius asmenys skiria į dvi grupes: nepilnamečius ir suaugusiuosius. Kadangi ES šalys veda skirtingą nusikalstamumo statistiką, šiuo atveju konkrečių amžiaus grupių, dažniausiai padarančių šias nusikalstamas veikas, nustatyti ir palyginti su Lietuvos statistiniais duomenimis nėra galimybės, tačiau norint susidaryti bendrą vaizdą apie nepilnamečių ir pilnamečių asmenų nusikalstamumo santykį bei pokytį, toliau trumpai aptariami Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro pateikiami duomenys⁸¹.

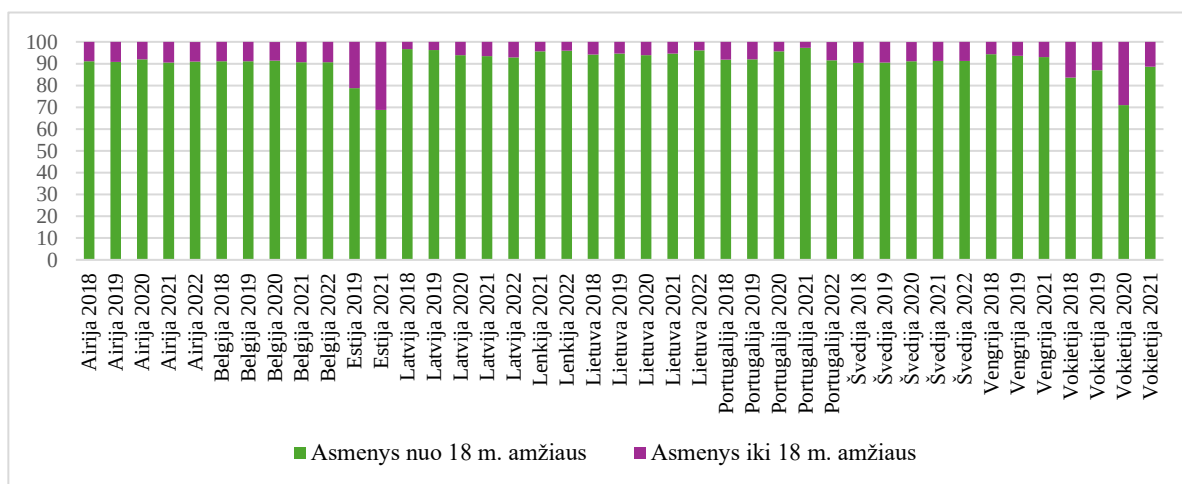
Analizuojant dešimties skirtingų ES šalių statistinius duomenis laikotarpyje nuo 2018 m. iki 2022 m. (žr. 8 diagramą), matyti, jog absoliučiąją daugumą užregistruotų nusikalstamų veikų padarė pilnamečiai asmenys. Toks amžiaus grupių pasiskirstymas logiškas, kadangi terminas „pilnamečiai asmenys“ apima didesnę asmenų skaičių (t. y. 18 – 65 m. ir vyresnio amžiaus asmenis), nei nepilnamečiai asmenys (iki 18 m. amžiaus). Iš 8 diagramoje pavaizduotų duomenų matyti, jog penkerių metų laikotarpyje užregistruotų nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių, dalis buvo nepastovi ir nežymiai svyravo visose ES šalyse. Didžiausią registruotų nusikalstamų veikų dalį nepilnamečiai asmenys padarė Estijoje. 2021 m. 1 iš 5 užregistruotų nusikalstamų veikų

⁸⁰ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: IRD Nusikalstamų veikų žinybinis registras.

⁸¹ „Drug-related crimes (table)“, *supra note*, 77.

padaryta nepilnamečio asmens, o 2021 m. šis skaičius dar labiau išaugo – nepilnametis asmuo padarė maždaug 1 iš 3 nusikalstamų veikų. Panaši nepilnamečių asmenų padarytų nusikalstamų veikų dalis 2020 m. registruota ir Vokietijoje – iš visų užregistruotų neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti atvejų, 29,06 % veikų padarė asmenys iki 18 m. amžiaus. Šie rezultatai rodo, jog nepilnamečių asmenų nusikalstamumas auga, asmenys vis dažniau neteisėtai disponuoja pavojų sveikatai ir gyvybei keliančiomis medžiagomis. Mažiausia registruoto nusikalstamų veikų, kurias padarė nepilnamečiai asmenys, dalis matoma 2022 m. Portugalijoje – 3,97 %. Lietuvoje, Latvijoje, Lenkijoje ir Vengrijoje registruoto nepilnamečių nusikalstamumo dalis panaši: 2018 m. Lietuvoje 5,77 % veikų padarė nepilnamečiai, Latvijoje 3,24 %, Vengrijoje 5,62 %, o 2022 m. Lietuvoje nepilnamečių padarytos veikos sudarė 3,97 %, Latvijoje – 7,08 %, Lenkijoje – 4,01 %. Šiek tiek didesnę nusikalstamų veikų dalį nepilnamečiai padaro Airijoje, Belgijoje, Švedijoje ir Vokietijoje.

8 diagrama. Asmenų, neteisėtai disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, pasiskirstymas pagal amžių ES šalyse 2018 – 2022 m. proc.⁸²

J. Galinaitytė pabrėžia, kad tikrasis nusikalstamumas yra didesnis už tą, kuris žinomas teisėsaugos institucijoms. Latentinio nusikalstamumo egzistavimas neleidžia iki galo žinoti tikrojo nusikalstamumo masto, todėl apie realų jo dydį, struktūrą galima tik spėlioti⁸³. T. Rudzakis pastebi, jog latentinių nusikalstamų veikų skaičius 4 – 5 kartus viršija užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių⁸⁴, o A. Kiškio teigimu, registruoto nusikalstamumo statistikoje atsispindi vos 4 % visų

⁸² Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenų šaltinis: Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras (UNODC).

⁸³ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 62: 135-136.

⁸⁴ *Ibid.*, 128.

realiai padaromų nusikalstamų veikų⁸⁵. Anksčiau minėta, kad neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo šias medžiagas platinti pasižymi dideliu latentiskumu, todėl vien registruoto nusikalstamumo statistika neatspindi realaus nusikalstamos veikos paplitimo masto ir struktūros. Dėl šios priežasties itin svarbu įvertinti ir duomenis, surinktus apklausiant gyventojus. Kompleksiškai vertinant baudžiamąją statistiką ir gyventojų apklausų metų gautus rezultatus, nusikalstamumo raidos vaizdas bus artimesnis tikrovei.

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, stebėdamas narkotinių ir psichotropinių medžiagų paplitimo reiškinį Lietuvoje, reguliariai inicijuoja tyrimus, kurių metu renkami duomenys apie šių medžiagų vartojimą bei su juo susijusias problemas Lietuvoje. Siekiant ištirti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą tarp Lietuvos gyventojų, 2016 m. atliktas tyrimas „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje“, kurio metu apklausti 4794 15 – 64 m. amžiaus nuolatiniai gyventojai. Tyrimo rezultatai parodė, jog per paskutinius 12 mėn., narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo 3,1 % respondentų. Vertinant asmenų, vartojusių šias medžiagas pasiskirstymą pagal lytį, nustatyta, jog didžioji dalis asmenų buvo vyrai – net 4 iš 5. Labiausiai narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas buvo paplitęs jauno amžiaus asmenų tarpe – apie 90 % visų asmenų, per paskutinius 12 mėn. vartojusių šias medžiagas, buvo asmenys nuo 15 iki 34 m. amžiaus. Dažniausiai vartojamas narkotikas Lietuvoje buvo kanapės – jas vartojo 2,7 % apklaustųjų, antrasis pagal populiarumą – MDMA/ekstazi, kuri vartojo 0,4 % apklaustųjų⁸⁶. 2021 m. pakartotinai atlikus šį tyrimą, nustatyta, jog asmenų, per paskutinius 12 mėn. vartojusių narkotines ar psichotropines medžiagas, padaugėjo – 4,5 % apklaustųjų nurodė vartoję šias medžiagas. Dažniausiai vartojama narkotine medžiaga išliko kanapės, o antra pagal populiarumą – MDMA/ekstazi. Kaip ir anksčiau, narkotines ar psichotropines medžiagas dažniau vartojo vyrai, nei moterys: kanapes nurodė vartoję 6,7 % vyrų ir tik 1,9 % moterų. Pastebėta ir tai, jog didžiausias procentas narkotines ar psichotropines medžiagas vartojusių asmenų nustatytas 15 – 24 metų amžiaus asmenų grupėje – 10,1 %⁸⁷.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų paplitimas tarp suaugusiųjų gyventojų Lietuvoje tirtas 2017 metais. Tyrimo metu apklausus 1015 nuolatinių 18 – 74 m. amžiaus Lietuvos gyventojų, nustatyta, jog per paskutinius 12 mėn. kokias nors narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo 6 % apklaustųjų. Nors tyrimo metu pastebima, jog vartoti kokią nors narkotinę ar psichotropinę medžiagą statistiškai reikšmingai dažniau teko vyrams, 18 – 25 m. respondentams⁸⁸, tačiau tikslūs

⁸⁵ Alfredas Kiškis, „Inevitability of punishment – the case of Lithuania“, *Jurisprudencija* 23(2) (2016): 339, <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/bbb79c05-7cbd-4c72-8ff8-3b444f6daf1b>.

⁸⁶ NTAKD, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004-2016 metais* (Vilnius: 2017), 22-25, https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf.

⁸⁷ NTAKD, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004-2021 metais* (Vilnius: 2021) 6, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20Santrauka.pdf>.

⁸⁸ NTAKD, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tarp suaugusiųjų Lietuvos gyventojų tyrimas Lietuvoje* (Vilnius: 2017), 32, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita%20-%20NTAKD%20201711.pdf>.

rezultatai nepateikiami. 2024 m. pakartotinai atlikus šį tyrimą, nustatyta, jog dažniausiai vartojama narkotine medžiaga išliko kanapės – jas per paskutinių 12 mėn. laikotarpį vartojo 4 % apklaustųjų. Kitokias narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo 1 % apklaustųjų. Tyrimas taip pat atskleidė, jog vyrų, vartojusių narkotines ar psichotropines medžiagas, buvo tris kartus daugiau nei moterų. Pastebėta ir tai, jog narkotines ar psichotropines medžiagas dažniau vartojo jauno amžiaus asmenys: 19 % kanapes vartojusių asmenų buvo 18 – 29 m. amžiaus, 18 % – 30 – 49 m. amžiaus, o dalis respondentų į klausimą neatsakė. Kitokias nei kanapės narkotines medžiagas vartojo 12 % 18 – 29 m. amžiaus respondentų⁸⁹.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų reiškinio stebėseną Europos Sąjungoje atlieka Europos Sąjungos narkotikų agentūra (EUDA). Bendradarbiaudama su šalių nacionalinėmis institucijomis, agentūra reguliariai atlieka tyrimus bei teikia ataskaitas, leidžiančius stebėti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą ir tendencijas ES šalyse. 2021 m. atliktame Europos internetiniame narkotikų tyrime, kartu su kitomis 20 ES šalių bei Šveicarija, pirmą kartą dalyvavo ir Lietuva. Tyrimo metu apklausus 1206 respondentus iš Lietuvos, nors kartą per paskutiniųjų 12 mėn. laikotarpį vartojusius narkotines ar psichotropines medžiagas, nustatyta, jog Lietuvoje šias medžiagas vyrai vartoja gerokai dažniau nei moterys – 72 % apklaustųjų sudarė vyrai, o 28 % – moterys. Įvertinus respondentų amžių, nustatyta, jog šių medžiagų vartojimas labiau paplitęs tarp jaunesnio amžiaus asmenų: 46 % asmenų, vartojusių šias medžiagas buvo 18 – 24 m. amžiaus. Šiek tiek mažiau, t. y. 40 % asmenų priklausė 25 – 34 m. amžiaus grupei, o mažiausią dalį sudarė 35 m. ir vyresnio amžiaus asmenys (24 %). Tyrimas taip pat parodė, jog dažniausiai Lietuvos gyventojai narkotines ar psichotropines medžiagas vartoja namuose (86 % apklaustųjų), rečiau tai daro viešose vietose (gatvėje, parke ar kitoje viešojoje vietoje – 54 % apklaustųjų, muzikos festivalyje/vakarelyje – 50 %, klube/bare – 39 %)⁹⁰. Asmenų pasirinkimas neteisėtai įgytas medžiagas vartoti namuose lemia tai, jog teisėsaugos pareigūnai nesužino apie neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis faktą, todėl nusikalstama veika neužregistruojama ir asmuo baudžiamojon atsakomybėn nepatraukiamas. Dažniausiai vartojamas narkotikas Lietuvoje yra kanapės – jas vartojo 95 % apklaustų Lietuvos gyventojų. Tyrimo duomenimis MDMA/ekstazi vartojo 43 % respondentų, LSD – 36 % respondentų, kokainą – 34 %, amfetaminą – 24 % apklaustųjų⁹¹.

2021 m. atliktas Europos internetinis narkotikų tyrimas taip pat parodė, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas išlieka didelis visoje ES, nors tarp šalių ir matomi ryškūs

⁸⁹ NTAKD, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp suaugusiųjų Lietuvos gyventojų, jų požiūris į kontrolės ir prevencijos priemonių poreikį ir efektyvumą. Apklausos ataskaita* (2024), 21-22, https://ntakd.lrv.lt/public/canonical/1724757173/1115/Omnibus_2024_ataskaita.pdf.

⁹⁰ „Europos internetinis narkotikų tyrimas: rezultatai“, NTAKD, žiūrėta 2025 m. vasario 22 d., <https://ntakd.lrv.lt/lt/naujienos/europos-internetinis-narkotiku-tyrimas-rezultatai/>.

⁹¹ *Ibid.*

skirtumai. Tyrimo metu apskaičiuota, jog ES bent kartą neteisėtą narkotikų vartojo 29 % asmenų nuo 15 iki 64 m. amžiaus. Vyrai šias medžiagas vartojo dvigubai dažniau nei moterys⁹². Kaip ir Lietuvoje, taip ir kitose ES šalyse, plačiausiai paplitęs kanapių vartojimas (jas per paskutiniųjų 12 mėn. laikotarpį nurodė vartoję 93 % apklaustų ES gyventojų). 35 % apklaustųjų vartojo MDMA/ekstazi, 34 % kokainą, o 28 % vartojo amfetaminą. Be to visose ES šalyse namai taip pat buvo dažniausia vieta, kurioje asmenys vartojo narkotines medžiagas (89 % apklaustųjų nurodė medžiagas vartoję namuose)⁹³.

2024 m. Europos Sąjungos narkotikų agentūros ataskaitoje skelbiama, jog narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo tendencijos išlieka panašios. Ir toliau labiausiai paplitusia narkotine medžiaga laikomos kanapės – nustatyta, jog per paskutinius 12 mėn. kanapes vartojo 22,5 mln. arba 8 % 15 – 64 m. amžiaus Europos gyventojų. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas ir toliau išlieka labiau paplitęs jauno amžiaus asmenų tarpe - 15,1 mln. kanapes vartojusių asmenų buvo 15 – 34 m. amžiaus. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų paplitimas tarp vyrų ir moterų išlieka toks pat – vyrai šias medžiagas vartoja gerokai dažniau⁹⁴.

Įvertinus tai, jog registruoto nusikalstamumo statistikoje stebimas nepilnamečių padaromų nusikalstamų veikų skaičiaus augimas, siekiant išsiaiškinti narkotinių ar psichotropinių medžiagų paplitimą nepilnamečių asmenų tarpe, tikslinga apžvelgti ES ir Lietuvoje, reguliariai atliekamo tyrimo „Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų Europos mokyklose tyrimas“ (*angl. ESPAD – European school survey on alcohol and other drugs*) rezultatus. Lietuvoje tyrimo metu apklausus 15 – 16 metų jaunuolius, nustatyta, jog 2015 – 2024 m. labiausiai paplitęs narkotikas buvo kanapės. 2015 m. 11,3 % apklaustųjų nurodė vartoję kanapes (12,9 % vaikinai, 9,7 % merginos)⁹⁵. 2019 m. kanapes vartojusių jaunuolių skaičius išaugo iki 13 % apklaustųjų (14 % vaikinai, 12 % merginos)⁹⁶, o 2024 m. sumažėjo iki 8,4 % (10,4 % vaikinai, 6,3 % merginos)⁹⁷. 2015 – 2024 m. antra pagal dažnumą vartojama medžiaga buvo MDMA/ekstazi, trečia – kokainas. Aptariamam laikotarpiu visas medžiagas dažniau vartojo vaikinai, nei merginos (2015 m. bent kartą

⁹² Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, *Europos narkotikų vartojimo paplitimo ataskaita. Tendencijos ir pokyčiai* (Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2022), 8, https://www.euda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en.

⁹³ „European Web Survey on Drugs 2021: top level findings, 21 EU countries and Switzerland“, EUDA, žiūrėta 2025 m. vasario 25 d., https://www.euda.europa.eu/publications/data-fact-sheets/european-web-survey-drugs-2021-top-level-findings-eu-21-switzerland_en#section7.

⁹⁴ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *European Drug Report 2024: Trends and Developments* (Luxembourg, 2024), 42-86, https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024_lt#pdf.

⁹⁵ NTAKD, *Alkoholio ir kitų narkotikų Europos mokyklose tyrimas ESPAD 2015*, 58, https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/espac-2015-alkoholio-tabako-narkotiku-vartojimas-ir-internetu-naudojimas-lietuvoje-tyrimo-ataskaita.pdf.

⁹⁶ Liudmila Rupšienė, Regina Saveljeva ir Irena Šutinienė, *ESPAD 2019 Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas Lietuvoje* (2020), 50, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/ESPAD%202019%20tyrimo%20ataskaita%20LT.pdf>.

⁹⁷ NTAKD, *Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų Europos mokyklose tyrimas ESPAD Lietuva – 2024. Tyrimo ataskaita* (2024), 49, https://ntakd.lrv.lt/public/canonical/1734325309/1222/ESPAD_2024%20bendra_ataskaita_.pdf.

gyvenime bet kokią narkotinę medžiagą vartojo 21,8 % vaikinių ir 16,3 % merginų, o 2024 m. – 15,3 % vaikinių ir 11,3 % merginų)⁹⁸. Kitose ES šalyse pastebėtos tos pačios tendencijos – dažniausiai moksleiviai vartojo narkotinę medžiagą – kanapes, o dažnesnis bet kokių narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas pastebimas vaikinių tarpe⁹⁹.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, galima teigti, jog kompleksiškai vertinant registruoto nusikalstamumo statistinius duomenis bei gyventojų apklausų metu gautus rezultatus, matyti, jog Lietuvoje ir kitose ES šalyse vyrauja panašios neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti tendencijos. Pastebima, jog laikui einant neteistai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponuoja ir jas vartoja vis daugiau asmenų. ES šalyse šiomis medžiagomis gerokai dažniau disponuoja vyrai, tačiau pastebimai daugėja atvejų, kuomet neteisėtai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponuoja jauno amžiaus, įskaitant ir nepilnamečius, asmenys.

⁹⁸ NTAKD, *supra note*, 97: 60.

⁹⁹ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *ESPAD report. Results of European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020), 49, https://www.espad.org/sites/default/files/2020.3878_EN_04.pdf.

3. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI VEIKSNIAI

3.1. Veiksniai, lemiantys neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų vartojimą

Šiuolaikinėje kriminologijoje nusikalstamumo egzistuoja daug įvairių teorijų, aiškinančių nusikalstamumo veiksnius. Vieni mokslininkai nusikalstamumą sieja su žmogaus socialine aplinka, tuo tarpu kiti pabrėžia žmogaus biologines savybes. Vis dėl to didesnė dalis kriminologų yra linkę manyti, jog lemiami nusikalstamumo veiksniai yra socialinės kilmės.

Kriminologai taip pat pastebi, jog nusikalstamumą lemiančių veiksnių yra labai daug – net apie 200 – 300¹⁰⁰. Tai rodo, jog nusikalstamumas yra sudėtingas ir daugialypis reiškinys. A. Pocienė, nagrinėdama nusikalstamumą lemiančius veiksnius, taip pat pabrėžia, jog nusikalstamą žmogaus elgesį veikia daugybė veiksnių: nuo individualių psichologinių, biologinių ar net fiziologinių iki labiau socialinių, lemiančių ištisų visuomenės grupių elgseną¹⁰¹. Manytina, jog vertinant kokie veiksniai lemia nusikalstamą elgesį, nei viena iš šių veiksnių grupių neturi būti vertinamos atskirai, kadangi žmogaus elgesį dažniausiai formuoja vidinių asmenybės savybių ir išorinių socialinių aplinkybių sąveika.

Neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, kaip ir kitų rūšių nusikalstamas veikas, veikia daug skirtingų, tačiau tarpusavyje susijusių glaudžiai susijusių veiksnių. Pagal šių veiksnių pobūdį ir pasireiškimo sferą galima išskirti šias grupes:¹⁰²

- Ekonominiai veiksniai. Tokie veiksniai kaip skurdas, didėjanti visuomenės diferenciacija pagal gaunamas pajamas, nedarbas, užimtumo stoka gali nulemti asmenų neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui, kaip būdą trumpam pabėgti nuo realybės, užmiršti finansines problemas ir jų keliamą įtampą.
- Socialiniai veiksniai. Asmenį supanti netinkama socialinė aplinka, šeima, draugų ar bendraamžių daroma įtaka ir kitokie veiksniai taip pat gali nulemti asmens rizikingą elgesį ir paskatinti neteisėtai disponuoti narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.

¹⁰⁰ Alfredas Kiškis, „Nusikalstamumas“, žiūrėta 2025 m. kovo 3 d., <https://www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija-n/2003-2004m/paskaitos/4%20tema%2020031202.ppt>.

¹⁰¹ Sakalauskas, *supra note*, 2: 280.

¹⁰² Kiškis, *op. cit.*

- Psichologiniai veiksniai. Išgyvenami emociniai sunkumai, nerimas, depresija, žemas savivertės lygis ar psichologinis nesaugumas taip pat gali nulemti neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Ieškodamas būdų palengvinti emocinį diskomfortą, asmuo gali imti vartoti šias medžiagas trumpalaikiam pabėgimui nuo išgyvenamų psichologinių sunkumų. Be jau minėtų veiksnių, įtakos gali turėti ir asmens impulsyvumas, polinkis rizikuoti, negebėjimas savęs kontroliuoti.
- Teisiniai veiksniai. Neteisėtam disponavimui narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti įtaką daro ir šalyje galiojantys teisės aktai, baudžiamosios politikos griežtumas, teisinės spragos ar nepakankamas šių medžiagų reguliavimas, teisėsaugos institucijų aktyvumas ir veikla, teisinė švietimo sistema ir prevencinės programos.
- Kultūriniai veiksniai. Žiniasklaida, pramogų industrija, globalizacija ir sparti informacinių technologijų pažanga formuoja visuomenės požiūrį, vertybes, nuostatas, susijusias su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu bei sudaro sąlygas skleisti informaciją bei didina prieinamumą prie narkotinių ar psichotropinių medžiagų.

Nors neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, šių medžiagų vartojimą sąlygoja daug skirtingų tarpusavyje susijusių veiksnių, dėl ribotos baigiamojo darbo apimties nėra galimybės aptarti visų šių veiksnių, todėl toliau autorius aptars dalį šias nusikalstamas veikas sąlygojančių veiksnių, kuriuos tikslinga šiek tiek plačiau paanalizuoti.

Žiniasklaida. Televizija, spauda, internetiniai tinklapiai ir socialiniai tinklai formuoja visuomenės požiūrį į narkotines ar psichotropines medžiagas ir jų vartojimą. Žiniasklaida gali daryti tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką žmogaus apsisprendimui vartoti neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas. Viena vertus, žiniasklaida gali veikti prevenciškai, t. y. skleidžiant informaciją apie šių medžiagų keliamą žalą žmogaus fizinei ir psichinei sveikatai, riziką tapti priklausomu ar kitus neigiamus padarinius, gali asmenį sulaikyti nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo. Kita vertus, televizijoje ar socialiniuose tinkluose demonstruojamas perteklinis narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas, gali paskatinti žmogų vartoti šias medžiagas. Žiniasklaidos įtaka neteisėtam disponavimui narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, nagrinėta ir Lietuvoje ir užsienio šalyse. 2014 m. Mykolo Romerio universitete atliktus tyrimą, kuriame respondentų klausta, ar internete pateikiama informacija gali narkotinių medžiagų vartojimo pradžią, nustatyta, jog 75,6 % respondentų mano, jog viešai skelbiama informacija daro įtaką apsisprendimui vartoti šias

medžiagas¹⁰³. Žiniasklaidos ir socialinių tinklų įtaka išaugusiam neteisėtam narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimui pastebėta ir Tarptautinės narkotikų kontrolės tarnybos 2022 metinėje ataskaitoje. Leidinyje teigiama, jog didžiausią įtaką apsisprendimui vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, žiniasklaida daro jaunimui – pagrindiniams socialinių tinklų naudotojams¹⁰⁴.

Informacinių technologijų pažanga. Informacinių technologijų plėtra, įvairių internetinių tinklapių, socialinių tinklų atsiradimas taip pat gali lemti neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. „Tamsiojo interneto“ (*angl. dark net*) egzistavimas, išaugęs internetinių tinklapių, socialinių tinklų (tokių kaip „Snapchat“, „Telegram“) naudotojų skaičius lemia tai, kad neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas tapo lengvesnis, patogesnis ir saugesnis, o pasiūla kur kas platesnė¹⁰⁵. Šiuose tinklapiuose pastebimi skelbimai apie parduodamas narkotines ar psichotropines medžiagas ne tik užsienio šalyse, tačiau ir daugelyje Lietuvos miestų. Įsigyjant šias medžiagas dažniausiai bendraujama šifruotomis programėlėmis, kurių duomenys nepasiekiami tretiesiems asmenims, už prekę atsiskaitoma kriptovaliuta ar kitais būdais, o prekė atsiimama sutartoje vietoje, neįvykstant tiesioginiam kontaktui tarp pirkėjo ir pardavėjo¹⁰⁶. Toks narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijimas yra kur kas patogesnis, lengvesnis, saugesnis nei šias medžiagas perkant tiesiogiai iš narkotikų prekeivio. Tai lemia išaugusį šių medžiagų vartojimą, ypač jaunų, technologiškai pažangių asmenų tarpe. 2021 m. Naujoje Zelandijoje atliktas tyrimas parodė, kad narkotines ar psichotropines medžiagas internetu įsigyja maždaug 1 iš 5 asmenų (22 %), neteisėtai įgyjančių šias medžiagas, o pagrindinės to priežastys – didelis patogumas (taip nurodė 74 % respondentų) bei greitai įvykdytas sandoris (taip nurodė 47 % respondentų)¹⁰⁷. 2022 m. Lietuvoje tyrinėjant psichoaktyviųjų medžiagų paplitimą tarp naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų, nustatyta, jog narkotines ar psichotropines medžiagas internetu įsigijo 14,1 % apklaustųjų¹⁰⁸, o 2023 m. pasaulinėje narkotikų ataskaitoje pastebėta, jog nuo 2014 m. iki 2022 m. narkotinių ar psichotropinių medžiagų

¹⁰³ Vladimiras Andrejevas, „Narkomanijos socialinis aspektas: Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto studentų nuomonė“, Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka 11 (2014): 26.

¹⁰⁴ „Break the link between illicit drugs and social media: UN-backed report“, United Nations, žiūrėta 2025 m. kovo 5 d., <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113642>.

¹⁰⁵ Deimantė Buslevičiūtė, „Štai per kokias programėles vaikai gauna narkotikų: paaiškino kaip jas blokuoti“, *Vakarų ekspresas*, 2023 m. spalio 5 d., <https://ve.lt/gyvenimas/stai-per-kokias-programeles-vaikai-gauna-narkotiku-paaiskino-kaip-jas-blokuoti>.

¹⁰⁶ Jurga Bakaitė, „Prekyba narkotikais Lietuvoje – iš platintojo lūpų: siuntų rastume ir Gedimino prospekte“, *LRT*, 2023 m. birželio 13 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2005824/prekyba-narkotikais-lietuvoje-is-platintojo-lupu-siuntu-rastume-ir-vilniaus-gedimino-prospekte?srltid=AfmBOorwTc5cqiZU-xvKpstuz-pjy0ZodnmmaJ8shtflvAUTjXGNphgR>.

¹⁰⁷ Robin van der Sanden ir kt., „Predictors of using social media to purchase drugs in New Zealand: Findings from a large-scale online survey“, *Science direct* 93 (2021), <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0955395921003352>.

¹⁰⁸ NTAkd, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų* Tyrimo ataskaita (Vilnius, 2022), 14, https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita_naktiniai_2022.pdf.

vartotojų, įsigyjančių šias medžiagas „tamsiajame internete“, skaičius išaugo nuo 4,7 % iki 10,8 %¹⁰⁹. Nors iš atliktų tyrimų matyti, jog internetas nėra pagrindinė vieta, kurioje asmenys neteisėtai įgyja narkotines ar psichotropines medžiagas, manytina, jog informacinių technologijų pažanga ir atveriamos galimybės dalį asmenų visgi paskatina neteisėtai disponuoti ir vartoti šias medžiagas.

Užimtumas. Asmens užimtumas atlieka svarbų vaidmenį formuojant jo finansinį stabilumą, socialinę padėtį. Kriminologiniai tyrimai rodo, jog egzistuoja ryšys tarp nedarbo šalyje ar regione ir nusikalstamumo¹¹⁰. Nedarbiantys asmenys dažniau susiduria su finansinėmis problemomis, socialine atskirtimi, todėl norėdami patenkinti savo poreikius gali griebtis nusikalstamų veikų, įskaitant ir neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Be ekonominių priežasčių, nepakankamas užimtumas ir socializacijos trūkumas, gali nulemti įvairias psichologines problemas, pvz., nerimą, depresiją ir paskatinti tokią būseną išgyvenančius asmenis vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, kaip būdą užmiršti emocines problemas. Ryšį tarp nedarbo ir neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis nagrinėjo įvairūs Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkai. Lietuvos moterų, kaltinamų nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, padarymu, individualias charakteristikas tyrinėjusi L. Jarutienė pastebėjo, jog dažniausiai tokias nusikalstamas veikas padaro bedarbės moterys (2015 m. Lietuvoje bedarbės sudarė 56 % tokias nusikalstamas veikas padariusių moterų, 2017 m. – 50 %, 2019 m. – 39 %) ir iškėlė prielaidą, jog nuolatinio pajamų šaltinio stoka gali lemti nusikalstamą elgesį¹¹¹. 2022 m. Lietuvoje tyrinėjant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą naktinio pasilinksminimo vietose, taip pat pastebėta, jog užimtumas turi įtaką narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimui. Tyrimo metu nustatyta, jog iš narkotines ar psichotropines medžiagas naktinio pasilinksminimo vietose vartojusių apklaustųjų, 66,7 % buvo bedarbiai, o dirbančiųjų buvo gerokai mažiau – 38,1 %¹¹². Prancūzijoje atlikto tyrimo, kurio metu tyrinėta nedarbo ir narkotinių medžiagų (kanapių) vartojimo koreliacija, metu nustatyta, jog šiek tiek dažniau narkotines medžiagas (kanapes) vartojo bedarbiai nei dirbantieji. Be to šiuo tyrimu pastebėta, jog asmenims, nuolat vartojantiems kanapes, sunkiau įsidarbinti nei nevartojantiems¹¹³.

¹⁰⁹ UNODC, *Use of the dark web and social media for drug supply* (2023), 126, https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_B3_CH7_darkweb.pdf.

¹¹⁰ Viktoras Justickis, *Kriminologija, II dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 313.

¹¹¹ Liubovė Jarutienė, „Neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei jų platinimu kaltinamų moterų individualios charakteristikos ir baudimo praktika“ *Kriminologijos studijos* 9 (2021): 199-203, <https://www.journals.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/27661>.

¹¹² NTAKD, *supra note*, 108: 49.

¹¹³ Rita El Haddad ir kt., „The association of substance use with attaining employment among unemployed job seeking adults: Prospective findings from the French CONSTANCES cohort“, *Science direct* 163 (2022), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0091743522002456>.

Socialinė aplinka. Žmogų supanti socialinė aplinka turi didelę reikšmę žmogaus priimamiems sprendimams, įskaitant ir neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Žmogaus šeima, draugai, jį supanti aplinka gali paskatinti arba, atvirkščiai, sulaikyti nuo šių medžiagų vartojimo. Atlikti tyrimai rodo, jog santykiai su šeimos nariais turi reikšmingą įtaką apsisprendimui vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas. Pastebėta, jog silpnas emocinis ryšys su tėvais, bendravimo trūkumas, tėvų arba kitų šeimos neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas didina riziką, jog šiomis medžiagomis pradės disponuoti ir vaikai. Tuo tarpu artimi tėvų ir vaikų santykiai, palaikymas, moralinis ugdymas ir kontrolė mažina tikimybę, jog vaikai, paaugliai pradės eksperimentuoti su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu¹¹⁴. Tėvų ir šeimos įtaką paauglių narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimui Lietuvoje tyrė D. Jurgaitienė ir A. Stankuvienė. Atlikus moksleivių apklausą, išsiaiškinta, jog daugiau nei pusę paauglių (53,4 % vaikinų, 61,6 % merginų) liautųsi rūkė marihuaną, jeigu apie tai sužinotų jų tėvai. Tą patį galima pasakyti ir apie kitas narkotines medžiagas – 41,3 % vaikinų, 25,9 % merginų, vartojančių narkotines medžiagas, nustotų jas vartoti, jeigu apie tai sužinotų tėvai¹¹⁵. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog artimas šeimos ryšys, bendravimas, domėjimasis vaiko kasdienybe, gali sulaikyti nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo.

Didelę įtaką žmogaus apsisprendimui neteisėtai disponuoti narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis daro ir draugai arba bendraamžiai. Bendraamžių grupę galima laikyti vienu pagrindinių asmens socializacijos šaltinių, todėl jų nuostatos, elgesys, propaguojamas gyvenimo būdas taip pat gali nulemti apsisprendimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas arba, priešingai, sulaikyti nuo vartojimo. Nekritiškas ir dažnu atveju palankus draugų požiūris į narkotinių medžiagų vartojimą, noras būti pripažintam grupėje, gali paskatinti eksperimentuoti su šiomis medžiagomis¹¹⁶. S. Čaplinskas, tyrinėjęs Lietuvos moksleivių narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, pasekmes ir priežastinį ryšį, nustatė, jog kuo daugiau jaunuoliai turėjo narkotines medžiagas vartojančių draugų, tuo dažniau patys vartojo šias medžiagas. Tyrimo metu net 76 % moksleivių, marihuaną ar hašišą vartojusių daugiau nei 40 kartų, teigė, kad 4 kartus per savaitę arba dažniau laiką leidžia su draugais ir be suaugusiųjų priežiūros. 19 % apklaustųjų nurodė, kad draugų nuomonė daro įtaką jų apsisprendimui vartoti narkotines medžiagas bei, kad kartais būtina rūkyti kanapes, kad pritaptum bendraamžių grupėje ir pelnytum

¹¹⁴ Valeria Saladino ir kt., „The Vicious Cycle: Problematic Family Relations, Substance Abuse, and Crime in Adolescence: A Narrative Review”, *Front Psychol* 12 (2021), <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8350047/>.

¹¹⁵ Dalia Jurgaitienė ir Aistė Stankuvienė „Tėvų ir šeimos įtaka paaugliams vartoti narkotikus”, *Socialinis darbas* 6(2) (2007): 29-35.

¹¹⁶ „Kas lemia narkotikų vartojimą?” Klaipėdos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras, žiūrėta 2025 m. kovo 6 d., <https://visuomenessveikata.lt/kas-lemia-narkotiku-vartojima/>.

jų pagarbą¹¹⁷. Tiriant narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą tarp naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų, taip pat nustatyta, jog net 77,2 % respondentų neteisėtai įgytas medžiagas vartojo draugų, pažįstamų vakarėliuose, 51,1 % tai darė ramioje aplinkoje kartu su draugais, o gerokai mažiau respondentų tai darė būdami vieni – vos 12 %. Tyrimas taip pat parodė, jog dažniausiai neteisėtai narkotines ar psichotropines medžiagas asmenys įgyja iš draugų (85,3 % respondentų)¹¹⁸. Tai, kad bendraamžių įtaka yra reikšmingas veiksnys, skatinantis jaunimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, rodo ir Europos mokyklų alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas (ESPAD), kurio metu nustatyta, jog moksleiviai, kurių draugai vartoja narkotikus, patys yra linkę dažniau juos vartoti¹¹⁹.

Teisinis reguliavimas. Teisinis reguliavimas narkotinių ar psichotropinių medžiagų srityje, baudžiamosios politikos griežtumas taip pat daro įtaką asmens apsisprendimui neteisėtai disponuoti narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jas vartoti. Kriminalizuojant neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti veiką, siekiama ne tik nubausti, tačiau ir paveikti asmenis prevenciškai. Atlikti tyrimai rodo, kad baudžiamoji politika iš tiesų turi prevencinį poveikį ir lemia dalies asmenų apsisprendimą vartoti arba nevartoti šių medžiagų. Tai patvirtina 2022 m. Lietuvoje atliktas tyrimas, kurio metu analizuotas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas jaunų asmenų tarpe. Tyrimo metu baimę būti nubaustiems policijos, kaip priežastį, sulaikančią nuo neteisėto narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo, nurodė 30,5 % apklaustųjų¹²⁰.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, galima teigti, jog žmogaus apsisprendimą neteisėtai disponuoti narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis lemia ne vienas, o daugelis skirtingo pobūdžio veiksniai. Visi šie veiksniai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir turi būti vertinami kompleksiskai.

3.2. Empirinio tyrimo metodika ir atlikimas

Tyrimo tikslas – atskleisti veiksnius, lemiančius neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti bei veiksnius, sulaikančius nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis.

¹¹⁷ Saulius Čaplinskas, „Lietuvos moksleivių psichotropinių medžiagų (narkotikų) vartojimo, pasekmių ir priežastinių ryšių tyrimas“, *Sveikatos mokslai* 2 (2013):43-48, http://www.sauliuscaplinskas.lt/wp-content/uploads/2013/05/moksleiviu_tyrimas_straipsnis.pdf.

¹¹⁸ NTAKD, *supra note*, 108: 14.

¹¹⁹ Tadas Tamošiūnas, Irena Šutinienė ir Algimantas Šimaitis, *Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose ESPAD-2007* (Vilnius, 2008), 45, <https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/08/Alkoholio-ir-narkotini%C5%B3-med%C5%BEiag%C5%B3-vartojimo-Europos-mokyklose-tyrimas-ESPAD-2007.pdf>.

¹²⁰ NTAKD, *Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos* (Vilnius, 2022), 38, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/jaunimo%20ataskaita.pdf>.

Tyrimo atlikimo laikas. Tyrimas vykdytas 2024 m. kovo mėn. 1 – 7 dienomis.

Tyrimo tipas (metodas). Tyrimo tikslui įgyvendinti, pasirinktas kiekybinis tyrimas, elektroninės anketinės apklausos metodas.

Tyrimo instrumentas. Tyrimas vykdytas internetiniame tinklapyje www.apklausa.lt parengus anoniminę anketą. Anketa sudaryta iš 12 klausimų: 3 klausimai yra susiję su respondentų socialinėmis-demografinėmis charakteristikomis, 9 klausimai susiję su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu/nevartojimu ir tai lemiančiais veiksniais. Anketoje respondentams pateikiami uždari klausimai, leidžiant pasirinkti vieną arba kelis tinkamus atsakymus. 5 iš 12 klausimų respondentui paliekama papildoma galimybė įrašyti savo atsakymą. Empirinio tyrimo anketa pateikiama 1 priede.

Tyrimo imtis ir atranka. Atliktas empirinis tyrimas yra bandomasis, jo metu atlikta anketinė apklausa, kurią užpildė 215 Lietuvos gyventojų nuo 15 m. amžiaus. Tyrimo metu atranka buvo atsitiktinė, tačiau nebuvo reprezentatyvi: nuoroda į apklausą viešai paskelbta internetiniame tinklapyje www.apklausa.lt, įvairiose viešai prieinamose socialinio tinklo „Facebook” grupėse bei elektroniniu paštu išsiunčiant prašymus užpildyti anketą pažįstamiems asmenims, todėl gauti duomenys negali būti laikomi atspindinčiais visų Lietuvos gyventojų nuomonę.

Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal socialines-demografines charakteristikas pateikiamas 2 lentelėje:

2 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal socialines-demografines charakteristikas¹²¹

	Skaičius	Procentai
Visi	215	100
Lytis		
Vyras	97	45,1
Moteris	118	54,9
Amžius		
15 – 17 m.	5	2,3
18 – 20 m.	12	5,6
21 – 24 m.	33	15,3
25 – 29 m.	56	26,0
30 – 39 m.	39	18,1
40 – 59 m.	61	28,4
60 m. ir vyresnis	9	4,2
Užimtumas		

¹²¹ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti atlikto empirinio tyrimo metu.

Dirbantis (-i)	163	75,8
Nedirbantis (-i)	10	4,7
Moksleivis (-ė) / Studentas (-ė)	34	15,8
Gimdymo / Vaiko priežiūros atostogose	6	2,8
Pensininkas (-ė)	2	0,9

Tyrimo duomenų analizė. Išanalizavus neteisėto disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis veiksmų tyrimo metu gautus duomenis, ataskaitoje pateikiami bendrieji atsakymų pasiskirstymai (absoliutieji skaičiai ir/ar procentai) ir pasiskirstymai (absoliutieji skaičiai ir/ar procentai) pagal socialines-demografines charakteristikas.

3.3. Empirinio tyrimo rezultatų analizė

Siekiant išsiaiškinti, kokie veiksniai lėmė respondentų apsisprendimą neteisėtai disponuoti narkotinėmis ir/ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, kokie veiksniai respondentus sulaukė nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis bei kokią įtaką tokiems sprendimams turėjo asmenų lytis, amžius ir užimtumas, respondentų paklausta, ar jie yra vartoję narkotines ar psichotropines medžiagas, įgytas neteisėtu būdu.

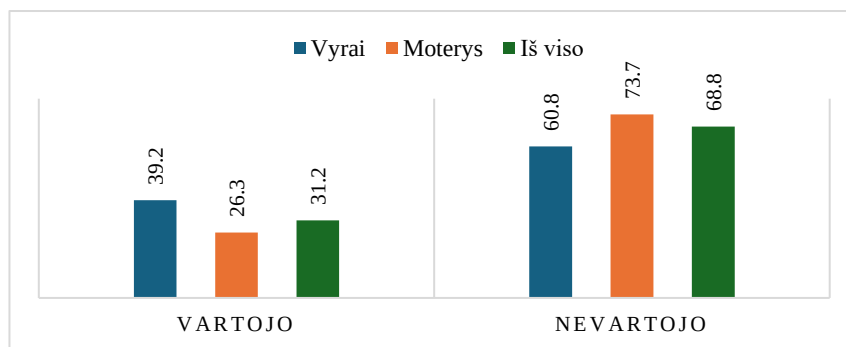
Tyrimo metu nustatyta, jog neteisėtai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponavo ir šias medžiagas vartojo 67 respondentai arba 31,2 % visų apklaustųjų (žr. 9 diagramą). Šis skaičius yra labai didelis, lyginant jį su kitų Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatais. Pavyzdžiui, 2024 m. atlikus 18 – 74 m. Lietuvos gyventojų apklausą, nustatyta, jog kanapes yra vartoję 12 % respondentų, o kitokias narkotines ar psichotropines medžiagas – 4 %¹²². Autoriaus manymu, tokį ryškų rezultatų skirtumą šiuo atveju lemia tai, jog empirinio tyrimo imtis yra ne reprezentatyvi ir didesnę dalį respondentų sudaro jauno amžiaus asmenys, kurie yra dažniau linkę vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas.

Dažnesnis narkotinių ir/ar psichotropinių medžiagų vartojimas pastebėtas vyrų tarpe. Tyrimo metu apklausus 97 vyrus, nustatyta, jog šias medžiagas vartojo 38 (38,2 %) apklaustieji. Tuo tarpu iš 118 respondenčių moterų, narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo 31 (26,3 %). Mokslininkų teigimu, dažnesnį narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą vyrų tarpe gali lemti įvairūs biologiniai, psichologiniai ir socialiniai veiksniai, tokie kaip aukštesnis

¹²² NTAKD, *supra note*, 89: 7.

testosterono lygis, skatinantis impulsyvų ir rizikingą elgesį¹²³, nesugebėjimas susidoroti su emocijomis ar socialinis spaudimas demonstruoti vyrišką, t. y. rizikingą, drąsų, elgesį¹²⁴.

9 diagrama. Respondentų, vartojusių/nevartojusių neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas, pasiskirstymas pagal lytį, proc.¹²⁵

Analizuojant respondentų, neteisėtai disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, pasiskirstymą skirtingose amžiaus grupėse, pastebėta, jog dažniau šiomis medžiagomis disponavo jauno amžiaus apklaustieji. Tyrimo metu 10 (83,3 %) 18 – 20 m. amžiaus respondentų nurodė, jog yra vartoję neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas. 3 (60 %) 15 – 17 m. apklaustųjų taip pat nurodė vartoję šias medžiagas (žr. 10 diagramą). Tai, jog jauno amžiaus asmenys yra linkę narkotines ar psichotropines medžiagas vartoti dažniau nei vyresnio amžiaus, gali lemti įvairūs veiksniai. Apsisprendimui vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas įtaką daryti gali tokie biologiniai veiksniai, kaip ne iki galo išsivysčiusios smegenys (smegenų kaktinė skiltis, kuri atsakinga už savikontrolę, sprendimų priėmimą, rizikos įvertinimą) ar ypač jautri dopaminerginė sistema, lemianti malonumo pojūtį ir galinti paskatinti jauno amžiaus asmenis vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, kaip būdą patirti malonumą ir teigiamas emocijas¹²⁶. Ne mažiau reikšmingi ir tokie psichologiniai ar socialiniai veiksniai kaip smalsumas, impulsyvumas, jautrumas bendraamžių įtakai. Šie ir daugelis kitų veiksnių gali nulemti dažnesnį jauno amžiaus asmenų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą.

¹²³ Juhee Agrawal ir kt., „Chronic Testosterone Increases Impulsivity and Influences the Transcriptional Activity of the Alpha-2A Adrenergic Receptor Signaling Pathway in Rat Brain“, *Molecular Neurobiology* 56 (2019):4061-4071, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6502699/>.

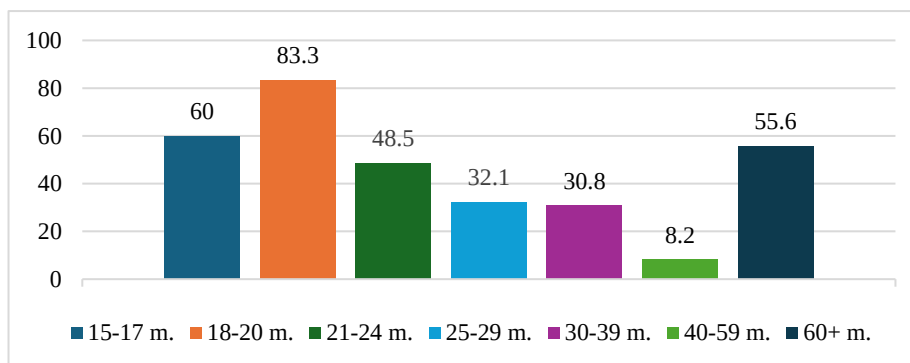
¹²⁴ Clay Darcy, „Men and the Drug Buzz: Masculinity and Men’s Motivations for Illicit Recreational Drug Use“, *Sociological Research Online* 25(3) (2020):422, <https://arrow.tudublin.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=cassart>.

¹²⁵ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

¹²⁶ Marc. N. Potenza „Biological Contributions to Addictions in Adolescents and Adults: Prevention, Treatment and Policy Implications“, *Science direct* 52 (2013): 22-32, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X1200208X>.

Visgi būtina pastebėti, jog tyrimo metu 15 – 20 m. bei 60 m. ir vyresnio amžiaus respondentų apklausta mažiau nei 21 – 59 m. amžiaus respondentų (žr. 2 lentelę), tyrimo imtis nėra reprezentatyvi, todėl narkotines ar psichotropines medžiagas vartojusių respondentų pasiskirstymą skirtingose amžiaus grupėse derėtų vertinti atsargiai, kadangi tyrimo metu rezultatai gali neatspindėti tikrosios Lietuvoje vyraujančios padėties.

10 diagrama. Respondentų, neteisėtai disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, pasiskirstymas skirtingose amžiaus grupėse, proc.¹²⁷

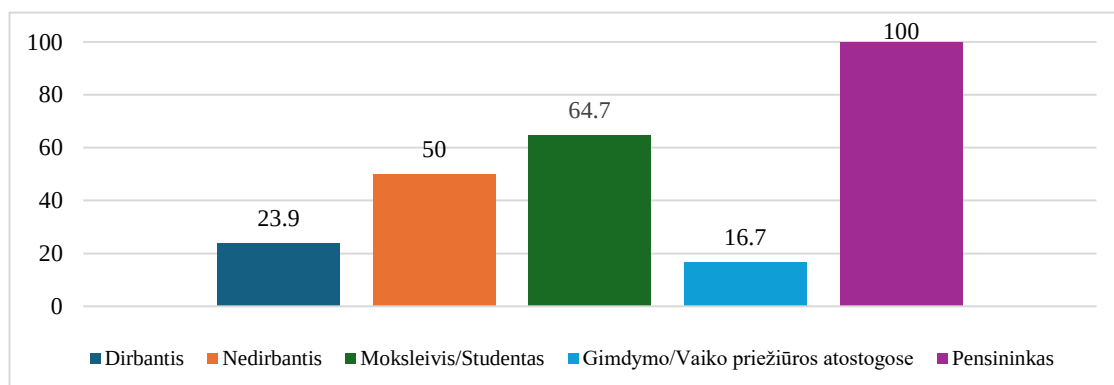

Analizuojant respondentų, neteisėtai disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, užimtumą, pastebėta jog didžiausia dalis respondentų buvo moksleiviai arba studentai. Iš 34 tyrimo metu apklaustų moksleivių/studentų, šias medžiagas vartojo daugiau nei pusė – 22 (64,7 %). Dažnesnį studentų/moksleivių neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti, gali lemti tokie veiksniai kaip įtampa, patiriama dėl akademinių įsipareigojimų (šios medžiagos gali būti vartojamos kaip būdas atsipalaiduoti, sumažinti stresą ar nerimą), noras pagerinti mokslo rezultatus ir koncentraciją (šiam tikslui gali būti vartojamos stimuliuojantį poveikį turinčios narkotinės ar psichotropinės medžiagos) bei aktyvesnis socialinis gyvenimas, t. y. dažniau lankomos pasilinksminimo vietos, draugų ar bendraamžių įtaka, dažniau naudojami socialiniai tinklai, kuriuose yra didesnis šių medžiagų prieinamumas. Autoriaus atlikto tyrimo metu taip pat pastebėta, jog darbo neturintys asmenys narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponavo dažniau (5 iš 10 (50 %) bedarbių respondentų), nei dirbantieji (39 iš 163 (23,9 %) dirbančiųjų). Tokį pasiskirstymą lemti gali jau anksčiau 3.1. poskyryje aptarti veiksniai: narkotinės ar psichotropinės medžiagos gali būti vartojamos siekiant pamiršti finansinius sunkumus, socialinę atskirtį, vienišumo jausmą. Tyrimo metu visi apklausti pensininkai nurodė, jog yra vartoję narkotinių ar psichotropinių medžiagų,

¹²⁷ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

tačiau apklausoje dalyvavo tik 2 pensijoje esantys respondentai, todėl gauto rezultato negalima vertinti kaip realiai atspindinčio situaciją.

11 diagrama. Respondentų, neteisėtai disponavusių narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, pasiskirstymas pagal užimtumą, proc.¹²⁸

Tyrimo metu respondentų taip pat klausta, kada jie paskutinį kartą vartojo neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas bei kaip dažnai šias medžiagas vartojo. Nustatyta, jog per paskutiniųjų 30 d. laikotarpį šias medžiagas vartojo 10 (4,7 %) respondentų, per paskutiniųjų 12 mėn. laikotarpį – 16 (7,4 %) respondentų, o daugiau nei prieš 1 m. laiko vartojo 32 (14,7 %) respondentų. Likusieji 9 respondentai, vartoję šias medžiagas, nepamena kada paskutinį kartą tai darė.

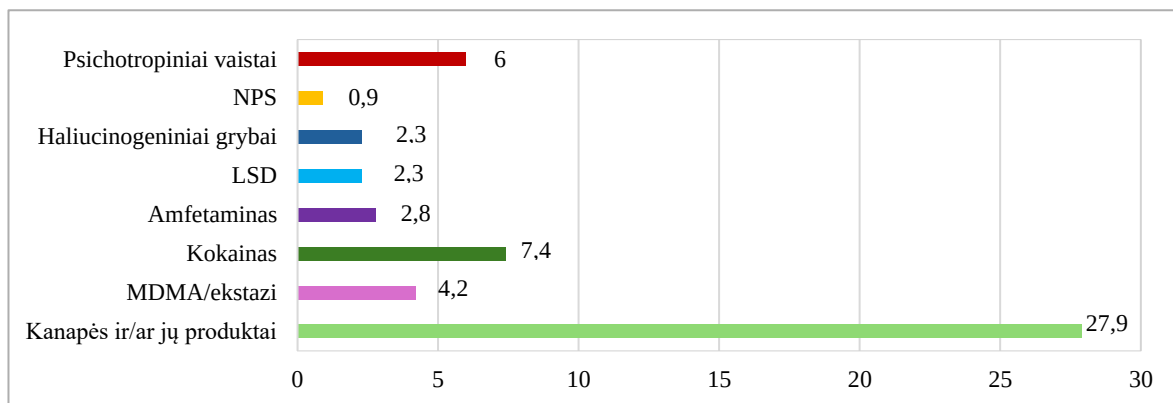
Didžiausia dalis, t. y. 26 respondentai (12 % visų apklaustųjų) nurodė šias medžiagas vartoję 1 – 2 kartus, 18 (8,4 %) vartojo 3 – 10 kartų. Daugiau nei 10 kartų narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo 20 (9,4 %), apklaustųjų, o 3 (1,4 %) šias medžiagas vartoja reguliariai.

Tyrimo metu respondentų paklausus, kokias neteisėtai įgytas narkotines ir/ar psichotropines medžiagas jie yra vartoję, nustatyta, jog dažniausiai vartojama narkotinė medžiaga yra kanapės ar/ir jų produktai. Šias medžiagas vartojo 60 respondentų (27,9 % visų apklaustųjų). Antroji dažniausiai vartota medžiaga – kokainas, jį vartojo 16 (7,4 %) apklaustųjų. Trečia dažniausiai vartota medžiaga – psichotropiniai vaistai. Juos vartojo 13 (6 %) apklaustųjų.

12 diagrama. Respondentų, kurie neteisėtai įgijo ir vartojo narkotines ar psichotropines medžiagas, dalis, proc.¹²⁹

¹²⁸ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

¹²⁹ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

Analizuojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą tarp skirtingų lyčių, amžiaus ir užimtumo respondentų, pastebėta, jog kanapės ir/ar jų produktai yra dažniausiai vartojama narkotinė medžiaga tiek vyrų, tiek moterų tarpe - jas vartojo 36 (37,1 %) apklausti vyrai ir 23 (19,5 %) moterys. MDMA/ekstazi, kokainas, amfetaminas dažniau vartotas respondentų vyrų. Psichotropinius vaistus, LSD ir haliucinogeninius grybus vartojo daugiau respondenčių moterų. Naujųjų psichoaktyviųjų medžiagų vyrai ir moterys vartojo panašiai - 1 (0,8 %) moteris ir 1 (1 %) vyras.

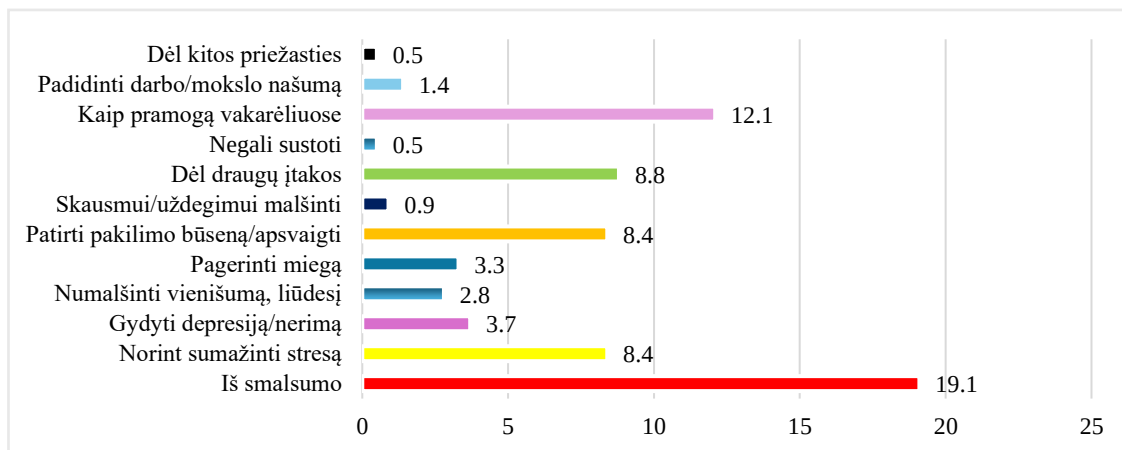
Jauno amžiaus (15 – 20 m.) respondentai daugiausiai vartojo kanapes ir/ar jų produktus bei MDMA/ekstazi, o vyresnio amžiaus asmenys (40 – 60 m. ir vyresni) vartojo kanapes ir/ar jų produktus, psichotropinius vaistus, kokainą bei amfetaminą. 21 – 39 m. amžiaus buvo išbandę daugiausiai skirtingų narkotinių ir/ar psichotropinių medžiagų rūšių. Analizuojant skirtingų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą skirtingo užimtumo asmenų tarpe, pastebėta, jog daugiau skirtingų šių medžiagų rūšių yra vartoję moksleiviai/studentai bei dirbantys asmenys.

Tyrimo metu siekiant išsiaiškinti veiksnius, lemiančius neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, respondentų paklausta dėl kokios priežasties šie vartoja/vartojo narkotines ar psichotropines medžiagas, įgytas neteisėtu būdu. Kaip anksčiau aptarta, žmogaus nusikalstamą elgesį lemia ne vienas, o daug tarpusavyje susijusių veiksnių, todėl respondentams suteikta galimybė pasirinkti keletą jiems tinkamų atsakymo variantų bei įrašyti savo atsakymą.

Tyrimo metu nustatyta, jog dažniausiai neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas respondentai vartojo iš smalsumo ar noro išbandyti kažką naujo (šių priežasčių nurodė 41 arba 19,1 % respondentų) bei kaip pramogą vakarėlių ar festivalių metu (26 arba 12,1 % visų respondentų). 19 (8,8 %) apklaustųjų nurodė, jog narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo paskatinti draugų. Po 18 (8,4 %) respondentų nurodė šias medžiagas vartoję tam, kad patirtų medžiagų sukeliama pakilimo būseną, apsvaigimą bei tam, kad sumažintų patiriamą stresą. Mažesnę dalis respondentų neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo depresijai/nerimui gydyti (7 arba 3,3 %), pagerinti miegui (7 arba 3,3 %), norint numalšinti

vieništumo jausmą ir liūdesį (6 arba 2,8 %), darbo/mokslo našumui pagerinti (3 arba 1,4 %), skausmo/uždegimo numalšinimui (2 arba 0,9 %). 1 (0,5 %) respondentas nurodė, jog nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų yra priklausomas ir nebėgali sustoti. Dar 1 (0,5 %) respondentas kaip priežastį nurodė socialinės medijos (televizijos, socialinių tinklų), kurioje demonstruojamas turinys, susijęs su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu, įtaką.

13 diagrama. Respondentų nurodyti veiksniai, lėmę neteisėtu būdu įgytų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą: dalis respondentų nuo visų apklaustųjų, proc.¹³⁰

Toliau šiame poskyryje aptariami respondentų nurodyti veiksniai, lėmę neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir respondentų pasiskirstymas lyties, amžiaus ir užimtumo pagrindu.

Smalsumas ir noras išbandyti kažką naujo. Šį veiksnį galima priskirti prie psichologinių ir socialinių. Smalsumas skatina mokytis, ieškoti naujų patirčių ir pažinti pasaulį. Smalsumas gali paskatinti ne tik teigiamą, bet ir neigiamą ar rizikingą elgesį, įskaitant ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą. Smalsumas ypač būdingas paaugliams, jauno amžiaus asmenims, kurie ieško naujų patirčių ir formuoja savo asmenybę. Atlikto tyrimo metu taip pat pastebėta, jog šiek tiek dažniau narkotines ar psichotropines medžiagas vedami smalsumo vartojo jauno amžiaus respondentai. Šią priežastį nurodė 1 (20 %). 15 – 17 m. amžiaus respondentas, 4 (33,3 %) 18 – 20 m., 10 (30,3 %) 21 – 24 m., 13 (23,2 %) 25 – 29 m., 8 (20,5 %) 30 – 39 m., 3 (4,9 %) 40 – 59 m. bei 2 (22,2 %) 60 m. ir vyresnio amžiaus respondentai. Tyrimo metu smalsumą, kaip priežastį vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, dažniausiai nurodė ir vyrai (19 arba 19,6 % visų apklaustų vyrų) ir moterys (22 arba 18,6 % apklaustų moterų). Pastebėta ir tai, jog dažniausiai vedami smalsumo ir noro patirti kažką naujo, šias medžiagas vartojo dirbantieji (28

¹³⁰ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

arba 17,2 % visų dirbančiųjų) bei moksleiviai/studentai (12 arba 35,3 %). Tai gali lemti aktyvesnis šių asmenų socialinis gyvenimas bei draugų įtaka.

Noras patirti narkotinių ar psichotropinių medžiagų sukiamą pakilimo, apsvaigimo būseną. Šis psichologinis veiksnys, sąlygojantis asmenų neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, gali tapti būdu patirti malonumą, aštrius pojūčius ar euforiją, tačiau ir būdu atsiriboti nuo kasdienio gyvenimo, patiriamų problemų ar streso. Atlikto tyrimo metu pastebėta, jog šį veiksnį nurodė 9 (9,3 %) vyrai ir 9 (7,6 %) moterys. Noras patirti pakilimo būseną dažniau lėmė jauno amžiaus respondentų disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis – šią priežastį nurodė 2 (40 %) 15 – 17 m. respondentai, 6 (18,2 %) 21 – 24 m., 5 (8,9 %) 25 – 29 m. amžiaus respondentai. Didesnių skirtumų užimtumo grupėse nepastebėta.

Pramoga vakarėlių ar festivalių metu. Garsi muzika, ryškios šviesos, bendraamžių ir draugų apsuptis, noras pritapti, atsipalaiduoti ir tuo pačiu metu patirti naujų, aštrių pojūčių, taip pat lengvesnis priėjimas prie narkotinių medžiagų, gali paskatinti asmens rizikingą elgesį, įskaitant ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą. Atlikto tyrimo metu pastebėta, jog narkotines ar psichotropines medžiagas vakarėlių ar festivalių metu šiek tiek dažniau vartojo respondentai vyrai (15 arba 15,5 %), nei moterys (11 arba 9,3 %). Šias medžiagas, norėdami pasilinksminėti, dažniau vartojo jauno amžiaus respondentai: 3 (60 %) 15 – 17 m. respondentai, 4 (33,3 %) 18 – 20 m., 6 (18,2 %) 21 – 24 m. amžiaus respondentai. Dažniausiai pramogai narkotines ar psichotropines medžiagas vartojo moksleiviai ir studentai (13 arba 38,2 %), rečiau – dirbantieji (12 arba 7,4 %). Autoriaus manymu, tai lemti gali jauno amžiaus žmonių, studentų/moksleivių aktyvesnis socialinis gyvenimas, dažnesnis apsilankymas pasilinksminimo vietose bei didesnis jautrumas draugų, bendraamžių įtakai.

Draugų įtaka. Tyrimo metu pastebėta, kad šį socialinį veiksnį, lėmusį neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nurodė du kartus daugiau respondentų vyrų (13 arba 13,4 %), nei moterų (6 arba 5,4 %). Didesnę įtaką draugai turėjo jauno amžiaus respondentams. Tyrimo metu 3 (60 %) 15 – 17 m. respondentai, 3 (25 %) 18 – 20 m., 3 (9,1 %) 21 – 24 m. respondentai nurodė, jog šias medžiagas vartojo paskatinti draugų, tuo tarpu vyresnio amžiaus respondentai dėl draugų įtakos tai darė rečiau. Autoriaus manymu, tokį pasiskirstymą gali lemti didesnis jauno amžiaus asmenų jautrumas bendraamžių įtakai, noras pritapti ir atitikti bendraamžių grupės normas.

Siekis padidinti mokslo/darbo našumą. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jų vartojimas, siekiant padidinti mokslo ar darbo našumą, gali būti susijęs su psichologiniais, ar socialiniais veiksniais. Noras pagerinti smegenų funkcijas, produktyvumą darbe ar akademinėje srityje, gali paskatinti asmenis vartoti stimuliuojantį poveikį turinčias narkotines ar psichotropines medžiagas. Spaudimas, konkurencija darbo vietoje ar

akademinėje bendruomenėje taip pat gali paskatinti vartoti šias medžiagas, norint pasiekti geresnius rezultatus ar atitikti keliamus lūkesčius. Nors atliekamo tyrimo metu šią priežastį nurodė nedidelė dalis, t. y. 3 (1,4 %) respondentai, asmenys priklausė skirtingoms amžiaus grupėms – 1 respondentas priklausė 18 – 20 m. amžiaus grupei, 1 respondentas 25 – 29 m., dar 1 priklausė 40 – 59 m. amžiaus grupei. 2 respondentai buvo dirbantys, o 1 – moksleivis/studentas.

Siekis numalšinti vienišumo jausmą ir liūdesį. Vienišumo jausmas laikytinas psichologiniu veiksniu, kurį gali nulemti socialinė atskirtis. Asmuo, neturėdamas stiprių socialinių ryšių, nesijausdamas tam tikros bendruomenės dalimi, gali imti vartoti neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas, kaip būdą susitvarkyti su išgyvenamu liūdesiu, nerimu ar stresu¹³¹. Tyrimo metu pastebėta, jog šių medžiagų vartojimą, kaip būdą numalšinti vienišumo jausmą ar liūdesį dažniau nurodė respondentai vyrai (5 arba 5,2 % apklaustųjų), nei moterys (1 arba 0,8 %). Respondentų pasiskirstymas amžiaus grupėse panašus: 1 respondentas priklausė 18 – 20 m. amžiaus grupei, 1 respondentas 21 – 24 m., 2 respondentai 25 – 29 m., 1 respondentas 40 – 59 m., 1 respondentas buvo 60 m. ar vyresnio amžiaus. Tyrimo metu šį veiksni dažniausiai nurodė bedarbiai (4 arba 40 % apklaustųjų bedarbių). Autoriaus manymu, tai gali būti susiję su socializacijos ir priklausymo tam tikrai bendruomenei jausmo trūkumu.

Siekis pagerinti miegą. Nemiga, pertraukiamas miegas ar miego trūkumas gali paskatinti asmenis vartoti tokias narkotines ar psichotropines medžiagas kaip kanapės, opioidai ar benziodizepinai, kaip būdą užmigti ar pagerinti miego kokybę. Atlikto tyrimo metu 7 (3,3 %) respondentai nurodė vartoję narkotines medžiagas tam, kad pagerintų miegą. Tai darė 3 (3,1 %) vyrai ir 4 (3,4 %) moterys. Be to ši priežastis pastebėta tiek jauno amžiaus respondentų tarpe (2 (6,4 %) respondentai buvo 21 – 24 m., 3 (5,4 %) respondentai 25 – 29 m. amžiaus), tiek ir vyresnio amžiaus (1 (1,6 %) respondentas buvo 40 – 59 m., 1 (11,1 %) respondentas. 60 m. ar vyresnio amžiaus). Vartodami narkotines ar psichotropines medžiagas miegą pagerinti bandė skirtingo užimtumo respondentai: 1 (50 %) pensininkas, 1 (10 %) bedarbis ir 4 (2,5 %) dirbantieji.

Patiriamo skausmo/uždegimo malšinimas. Tyrimai rodo, jog narkotinės ar psichotropinės medžiagos, pvz., marihuana ar heroinas, turi skausmą malšinančių savybių, todėl asmenys, patiriantys stiprų ar lėtinį skausmą, gali ryžtis vartoti neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas, kaip būdą numalšinti patiriamą skausmą¹³². Autoriaus atlikto tyrimo metu šį veiksni nurodė 2 (0,9 %) respondentai. Abu respondentai buvo vyrai. 1 respondentas priklausė 21 – 24 m.

¹³¹ Joe Gilmore, „Substance Abuse and Social Isolation“, Gratitude Lodge, žiūrėta 2025 m. kovo 11 d., <https://www.gritudelodge.com/effects-of-social-isolation-and-substance-abuse/>.

¹³² Daniel Alford, „Many Patients Abusing Drugs and Alcohol are Self-Medicating Chronic Pain“, Boston University, žiūrėta 2025 m. kovo 11 d., <https://www.bumc.bu.edu/camed/2016/05/10/many-patients-abusing-drugs-and-alcohol-are-self-medicating-chronic-pain/>.

amžiaus grupei, o kitas – 60 m. ir vyresnio amžiaus grupei. Taip pat vienas respondentas buvo dirbantis, o kitas – bedarbis.

Siekis sumažinti patiriamą stresą/atsipalaiduoti. Šį veiksnį nurodė 12 (12,4 %) respondentų vyrų ir dvigubai mažiau moterų – 6 (5,4 %). Respondentų patiriamas stresas gali būti sąlygotas daugybės skirtingų priežasčių, pvz., išgyvenami ekonominiai sunkumai, įtampa darbinėje/akademinėje aplinkoje, šeimos problemos, socialinė atskirtis, trauminės patirtys ir pan. Patiriama psichologinė, emocinė įtampa gali paskatinti asmenį vartoti neteisėtai įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas, kaip būdą atsipalaiduoti ir trumpam numalšinti stresą. Atlikto tyrimo metu pastebėta, jog siekiant atsipalaiduoti ar sumažinti stresą, šias medžiagas vartojo įvairaus amžiaus (5 (41,7 %) 18 – 20 m., 4 (12,1 %) 21 – 24 m., 3 (5,4 %) 25 – 29 m., 2 (5,1 %) 30 – 39 m., 2 (3,3 %) 40 – 59 m., 2 (22,2 %) 60 m. ir vyresni respondentai) bei užimtumo (4 (40 %) bedarbiai, 1 (16,7 %) gimdymo/vaiko priežiūros atostogose esančių respondentų, 4 (11,8 %) moksleiviai/studentai bei 8 (4,9 %) dirbantieji) respondentai.

Depresijai/nerimui gydyti. Nors depresija sergantys asmenys dažniausiai gydomi legaliais, gydytojo paskirtais vaistais, tačiau kai kurie žmonės, nenorėdami ar negalėdami kreiptis į specialistus arba siekdami greitesnio poveikio, renkasi vartoti neteisėtu būdu įgytas narkotines ar psichotropines medžiagas, kaip būdą palengvinti savo būklę ir patiriamus išgyvenimus¹³³. Atlikto tyrimo metu pastebėta, jog siekiant gydyti depresiją ar nerimą, šias medžiagas dažniau vartojo respondentės moterys (5 arba 4,2 % apklaustųjų moterų), nei vyrai (3 arba 3,1 %). Didesnių skirtumų amžiaus ir užimtumo grupėse nepastebėta.

Autoriaus atlikto tyrimo metu taip pat analizuoti veiksniai, dažniausiai respondentus sulaikantys nuo neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Kadangi respondentų susilaikymą gali lemti ne vienas, o daugiau veiksnių, tyrimo metu respondentams suteikta galimybė pasirinkti keletą jiems tinkamų atsakymo variantų bei įrašyti savo atsakymą.

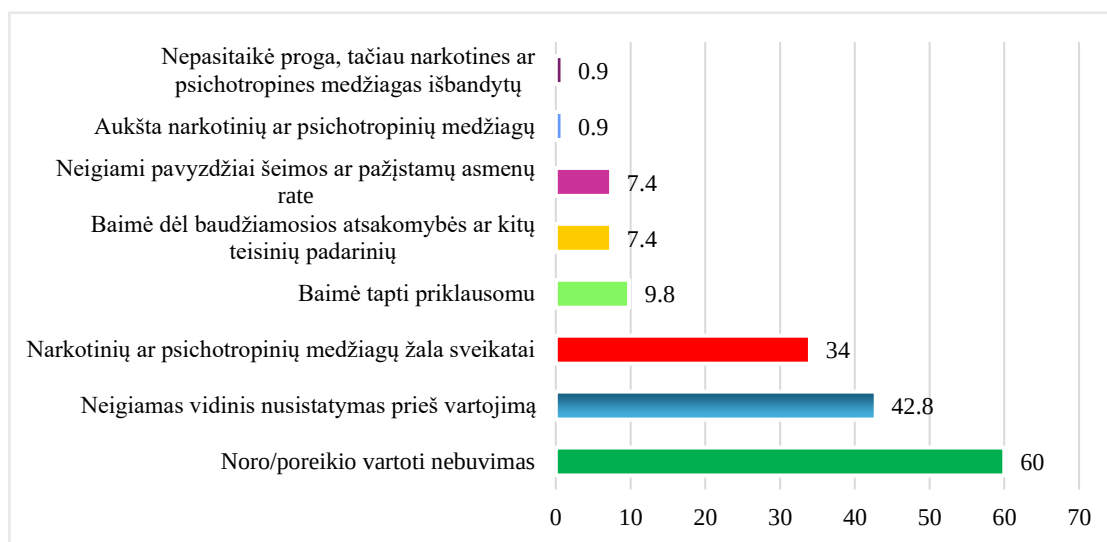
Respondentų paklausus, dėl kokių priežasčių šie narkotinių ar psichotropinių medžiagų nevartoja/nebevartoja, didžiausia dalis apklaustųjų nurodė, jog nenori arba nejaučia poreikio vartoti šias medžiagas (129 arba 60 % visų apklaustųjų). 92 (42,8 %) respondentai nurodė, jog yra neigiamai nusistatę prieš narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, 73 (34 %) nevartoja dėl šių medžiagų žalos fizinei ir psichinei sveikatai. 21 (9,8 %) apklaustasis baiminasi, jog pradėjus vartoti šias medžiagas galima tapti priklausomu. 16 (7,4 %) respondentų narkotinėmis ar psichotropinėmis nedisponuoja, nes bijo baudžiamosios atsakomybės ar kitų teisinių padarinių. Tokia pati dalis respondentų nurodė nevartojantys, nes susidūrė su neigiamais priklausomybės

¹³³ Kathleen Smith „Substance Abuse and Depression”, Health Centre, žiūrėta 2025 m. kovo 11 d., <https://www.healthcentral.com/condition/depression/depression-and-substance-abuse>.

pavyzdžiais šeimos arba pažįstamų asmenų rate. 2 (0,9 %) respondentai nevartoja dėl aukštų narkotinių ar psichotropinių medžiagų kainų. Dar 2 (0,9 %) respondentai nesusidūrė su proga išbandyti narkotinių ar psichotropinių medžiagų, tačiau pasitaikius šiai progai tai padarytų.

14 diagrama. Veiksniai, sulaikantys respondentus nuo disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti: dalis respondentų nuo visų apklaustųjų, proc

134

Toliau šiame poskyryje plačiau aptariami veiksniai, sulaikantys respondentus nuo neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų vartojimo.

Noro ar poreikio vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas nebuvimas. Įvairūs biologiniai, psichologiniai, socialiniai ar kultūriniai veiksniai taip pat gali sulaikyti asmenį nuo šių medžiagų vartojimo. Kaip aptarta 3.1. poskyryje, teigiama socialinė aplinka, stiprus šeimos narių ryšys, auklėjimas, palaikymas, išsilavinimas, užimtumas, taip pat gera fizinė ir psichinė sveikata ir kiti tarpusavyje susiję veiksniai gali lemti tai, jog asmuo nejaučia potraukio/poreikio vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas. Tyrimo metu pastebėta, jog šį veiksnį, sulaikantį nuo neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nurodė daugiau moterų (87 arba 71,2 % respondenčių), nei vyrų (45 arba 46,4 %). Kalbant apie respondentų amžių, šį veiksnį dažniau nurodė 25 – 59 m. respondentai (39 (69,6 %) 25 – 29 m., 29 (74,4 %) 30 – 39 m., 34 (55,7 %) 40 – 59 m.). Noro ar poreikio vartoti šias medžiagas nebuvimą nurodė 104 (63,8 %) dirbantieji, 17 (50 %) moksleivių/studentų, 5 (83,3 %) gimdymo/vaiko priežiūros atostogose esantys respondentai ir 3 (30 %) bedarbiai.

¹³⁴ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

Neigiamas nusistatymas prieš narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą. Asmens moralinės nuostatos taip pat gali sulaikyti asmenį nuo neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Asmuo, augęs aplinkoje, kur šių medžiagų vartojimas yra smerkiamas, gali perimti tokius pat įsitikinimus. Šeima, mokykla, bendruomenė ir kita socialinė aplinka, neigiamos asmeninės patirtys taip pat gali suformuoti stiprius moralinius įsitikinimus ir vertybes, sulaikančias nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis. Tyrimo metu pastebėta, jog neigiamą nusistatymą, kaip veiksnį, sulaikiusį nuo neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, nurodė daugiau respondentų moterų (62 arba 52,5 % respondentų), nei vyrų (30 arba 30,9 %). Dažniau šią priežastį nurodė vyresnio amžiaus respondentai (21 – 24 m. - 13 (39,4 %), 25 – 29 m. - 28 (50 %), 30 – 39 m. - 20 (51,3 %), 40 – 49 m. - 26 (42,6 %), 60 m. ir vyresni – 4 (44,4 %)). Tokį pasiskirstymą lemti gali vyresnio amžiaus respondentų gyvenimiška patirtis ir stipresnės moralinės nuostatos. Vertinant respondentų užimtumą, mažiausia apklaustųjų dalis, nurodžiusi šį veiksnį, buvo moksleiviai/studentai (10 arba 29,4 %), o tai gali lemti jaunas jų amžius ir vis dar besiformuojančios nuostatos.

Narkotinių ar psichotropinių medžiagų žala fizinei ar psichinei sveikatai. Supratimas, kokią žalą organizmui daro narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas, kokius sveikatos sutrikimus jis gali nulemti, gali sulaikyti nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis. Tyrimo metu pastebėta, jog dažniau šį veiksnį, kaip priežastį nevartoti narkotinių ar psichotropinių medžiagų, nurodė respondentės moterys (49 arba 41,5 %), nei vyrai (24 arba 24,7 %). Taip pat pastebėta, jog šį veiksnį dažniau nurodė 21 – 60 m. ir vyresnio amžiaus respondentai (12 (36,4 %) 21 – 24 m., 24 (42,9 %) 25 – 29 m., 13 (33,3 %) 30 – 39 m., 19 (31,1 %) 40 – 49 m., 3 (33,3 %) 60 m. ir vyresnio amžiaus), nei labai jauno amžiaus respondentai (2 (16,7 %) 18 – 20 m. respondentai), o tai gali būti susiję su asmenų išsilavinimu, didesniu informuotumu apie narkotines ar psichotropines medžiagas bei mažesniu polinkiu į rizikingą elgesį. Tyrimo metu šią priežastį nurodė 5 (83,3 %) gimdymo/vaiko priežiūros atostogose esantys respondentai, 1 (50 %) pensininkas, 57 (35 %) dirbantieji, 9 (26,5 %) moksleiviai/ studentai ir 1 (10 %) bedarbis.

Neigiami pavyzdžiai iš šeimos ar pažįstamų asmenų, susidūrusių su priklausomybe, rato. Žmonės, kuriems tenka susidurti su pasekmėmis, kurias sukelia narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas, gali labiau suvokti neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis sukeliamus neigiamus fizinius, psichologinius, socialinius padarinius. Tokie pavyzdžiai asmenį gali sulaikyti nuo neteisėto disponavimo ir šių medžiagų vartojimo. Tyrimo metu pastebėta, jog šį veiksnį nurodė panaši dalis apklaustų vyrų ir moterų, t. y. 7 (7,2 %) vyrai ir 9 (7,6 %) moterys. Didesnių skirtumų respondentų amžiaus grupėse nepastebėta. Tyrimo metu šį veiksnį įvardino 2 (33,3 %) gimdymo/vaiko auginimo atostogose esantys respondentai, 4 (11,8 %) moksleiviai/studentai bei 10 (6,1 %) dirbančiųjų.

Baimė tapti priklausomu. Daugeliui žmonių žinoma, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas gali sukelti priklausomybę, kuri pasireiškia ne tik neigiamais fiziniais ar psichologiniais, tačiau ir socialiniais, ekonominiais, teisiniais ir kitokiais padariniais. Taigi, šis veiksnys gali lemti asmenų susilaikymą nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis. Tyrimo metu pastebėta, jog šiek tiek daugiau respondentų moterų (12 arba 10,2 %), nei vyrų (9 arba 9,8 %) bijo tapti priklausomos, todėl susilaikė nuo vartojimo. Didesnių skirtumų respondentų amžiaus grupėse nepastebėta. Kalbant apie užimtumą, dažniausiai baimę tapti priklausomais nurodė dirbantys respondentai (16 arba 9,8 %), tuo tarpu bedarbiai respondentai šios priežasties iš viso nenurodė.

Baudžiamosios atsakomybės ar kitų neigiamų teisinių padarinių baimė. Asmenų suvokimas, jog už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, o už neteisėtą šių medžiagų vartojimą – administracinėn atsakomybėn, dalį asmenų sulaiko nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis ir jų vartojimo. Tyrimo metu pastebėta, jog nors šį veiksnį nurodė ganėtinai nedidelė dalis respondentų (16 arba 7,4 % visų apklaustųjų), vis dėl to dažniau šį veiksnį rinkosi moterys (11 arba 9,3 %), nei vyrai (5 arba 5,2 %). Nors teisinė atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, gali sukelti įvairių neigiamų padarinių skirtingo amžiaus ir užimtumo asmenims (pvz., pajamų praradimą, sunkumus įsidarbinant, ribotas karjeros galimybes, socialinę atskirtį, stigma ir pan.), tyrimo metu pastebėta, jog šių padarinių bijojo dirbantieji respondentai (14 arba 8,6 %) bei moksleiviai/studentai (2 arba 5,6 %). Didesnių skirtumų respondentų amžiaus grupėse nepastebėta.

Aukštos narkotinių ar psichotropinių medžiagų kainos. Aukšta narkotinių ar psichotropinių medžiagų kaina gali lemti tai, jog dalis asmenų dėl prastos finansinės padėties negali jų visai įsigyti arba negali įsigyti taip dažnai, kaip norėtų. Tokiu būdu asmuo sulaikomas nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis. Atlikto tyrimo metu šį veiksnį nurodė 2 respondentai (1 moteris ir 1 vyras). Respondentai buvo jauno amžiaus: 1 (20 %) 15 – 17 m. ir 1 (1,8 %) 25 – 29 m. amžiaus. Vienas respondentas priklausė moksleivių/studentų grupei, kitas – dirbančiųjų. Autoriaus manymu, tokį pasiskirstymą gali lemti jaunų asmenų mažesnės pajamos.

Nepasitaikiusi proga išbandyti narkotines ar psichotropines medžiagas. Tyrimo metu 2 (0,9 %) respondentai, t. y. 1 moteris ir 1 vyras, nurodė, jog narkotinių ar psichotropinių medžiagų nevartojo todėl, jog nepasitaikė proga, tačiau esant galimybei šias medžiagas išbandytų. Vienas šią priežastį nurodęs respondentas priklausė 15 – 17 m. amžiaus grupei, kitas – 25 – 29 m. amžiaus grupei. Vienas respondentas buvo moksleivis, o kitas – dirbantysis.

4. NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI KONTROLĖ IR PREVENCIJA

Vienas žymiausių kriminologijos pradininkų Šarlis Monteskjė yra pasakęs, kad griežtos bausmės ne tik neužtikrina visuomenės ir jų narių saugumo, o priešingai, skatina žiaurumą ir kartu silpnina visuomenės saugumą. Pasak mokslininko, norint užkirsti kelią nusikalstamumui, svarbu rūpintis ne tuo, kaip nubausti už nusikaltimus, o tuo kaip pagerinti žmonių papročius¹³⁵. Su Š. Monteskjė teiginiais sutiktina, kadangi tarptautinė patirtis rodo, jog griežta baudžiamoji politika turi ribotą įtaką nusikalstamumui. Negalima pasikliauti baudžiamojo teisingumo sistema kaip vieninteliu ir pagrindiniu būdu sumažinti nusikalstamumą, būtina ieškoti ir alternatyvių strategijų, padėsiančių veiksmingiau spręsti nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos problemas¹³⁶.

Visame pasaulyje augantis narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas, taigi ir neteisėtas disponavimas šiomis medžiagomis, kelia didelį susirūpinimą daugeliui valstybių, įskaitant ir Lietuvą. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti neigiamą poveikį kelia ne tik šias medžiagas vartojančio asmens fizinei ar psichinei sveikatai, tačiau ir visai visuomenei. Dėl augančio neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, visuomenėje didėja nusikalstamumas, kyla grėsmė visuomenės sveikatai, daugėja kitų socialinių problemų. Siekiant sumažinti šių nusikalstamų veikų skaičių ir iš jų kylančius padarinius, itin svarbu veiksminga kontrolės ir prevencijos sistema. ES šalių registruoto bei latentinio nusikalstamumo paplitimo analizė rodo, jog nepriklausomai nuo šalyje įgyvendinamos baudžiamosios politikos griežtumo, neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir šių medžiagų vartojimas auga. Tai reiškia, kad vien griežtos baudžiamojo teisingumo sistemos nepakanka kovojant su šiuo nepageidaujamu reiškiniu. Kadangi narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas dažnai yra susijęs su socialinėmis, ekonominėmis ar psichologinėmis problemomis, todėl šios problemos sprendimui svarbu kompleksiškas požiūris, apimantis ne tik teisines priemones, tačiau ir švietimą bei socialinę pagalbą.

Žinoma, jog neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis yra globali problema, todėl siekiant šį reiškinį efektyviau kontroliuoti bei įgyvendinti veiksmingas prevencines priemones, būtina veikti tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. Kovojant su augančiu neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir iš to kylančiais

¹³⁵ Charles Louis de Montesquieu, *Apie įstatymų dvasią* (Vilnius: Mintis, 2004), 85-86, https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/katedros/filosofijos/Sto%C5%A1kus/Montesquieu.Apie_istatymu_dvasia.pdf.

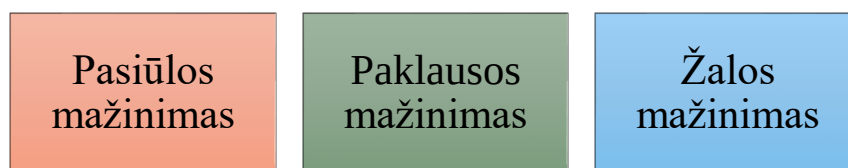
¹³⁶ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 62: 335.

neigiamais padariniais, labai svarbu tarpinstitucinis bendradarbiavimas, įvairių institucijų veiklos koordinavimas ir suderinimas.

Lietuvos narkotikų kontrolės ir prevencijos politika formuojama vadovaujantis tarptautiniais bei ES teisės aktais, strateginėmis gairėmis ir gerosiomis praktikomis. Lietuvoje įgyvendinamos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės ir prevencijos priemonės yra suderintos su ES narkotikų strategijos ir veiksmų planais¹³⁷, o jas įgyvendina įvairios valstybinės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos, veikiančios teisėsaugos srityje (pavyzdžiui, Lietuvos policija, Lietuvos kriminalinės policijos departamentas, Muitinės departamentas ir kt.), sveikatos apsaugos srityje (NTAKD, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, Respublikinis priklausomybės ligų centras ir kt.), švietimo ar socialinių paslaugų srityje (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, „Jaunimo linija“, „Krizių įveikimo centras“, „Lietuvos Caritas“, mokyklos ir kt.).

Lietuvoje vykdomos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės ir prevencijos politikos tikslas - sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti narkotinių ar psichotropinių medžiagų daromos žalos ar ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove¹³⁸. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime dėl nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos bei žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo, išskiriamos trys sritys, susijusios su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija ir kontrole¹³⁹ (žr. 1 paveikslą).

1 paveikslas. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės ir vartojimo prevencijos sritys¹⁴⁰

¹³⁷ „2021-2025 m. ES narkotikų strategija“, European Council, žiūrėta 2025 m. kovo 10 d., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14178-2020-REV-1/lt/pdf>.

¹³⁸ „Dėl nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“, E-seimas žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1bc8cc00faf111edbc0bd16e3a4d3b97?jfwid=qf1t0vw7>.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Šaltinis: Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1bc8cc00faf111edbc0bd16e3a4d3b97?jfwid=qf1t0vw7>.

Pasiūlos mažinimas – tai kompleksinės priemonės, kuriomis siekiama valdyti teisėtų ir kuo labiau apriboti neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų, jų prekursorių fizinių ir ekonominį prieinamumą. Prie šios srities priskirtinos valstybinio reguliavimo, instrumentinės, metodinės, motyvacinės, tarptautinio bendradarbiavimo priemonės. *Paklausos mažinimas* – tai kompleksinės priemonės, kuriomis siekiama išvengti narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo, motyvuoti vartojančius asmenis keisti savo elgesį, padėti priklausomiems asmenims sėkmingai grįžti ir integruotis į visuomenę. Prie šios srities priskirtinos prevencijos, ankstyvosios intervencijos, gydymo, psichologinės ir socialinės reabilitacijos bei reintegracijos priemonės. *Žalos mažinimas* - kokybiškos, aprobuotos ir veiksmingos priemonės, kuriomis siekiama sumažinti su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu tiesiogiai ir netiesiogiai susijusią žalą asmeniui ir visuomenei¹⁴¹.

Lietuvoje ir kitose ES šalyse kompleksiskai įgyvendinamos įvairios neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kontrolės ir prevencijos priemonės, nukreiptos į pasiūlos ir paklausos mažinimą bei narkotinių ar psichotropinių medžiagų sukeltos žalos mažinimą. Nors šių priemonių spektras yra labai platus, dėl ribotos baigiamojo darbo apimties, aptariama tik dalis šių priemonių, reikšmingų įgyvendinant efektyvią kontrolę ir prevenciją.

Teisinis reguliavimas. Įgyvendinant narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų prekursorių kontrolę ir prevenciją, būtinas tinkamas teisinis reguliavimas. Lietuvoje narkotinių ir psichotropinių medžiagų teisinis reguliavimas grindžiamas tiek nacionaliniais, tiek tarptautiniais teisės aktais. Šalyje taikomi įvairūs teisės aktai įtvirtina narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikavimo pagrindus, teisėtos apyvartos reikalavimus ir kontrolę, numato kontroliuojamų ir draudžiamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Ribojant neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvartą, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse bei Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse įtvirtinta teisinė atsakomybė neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis arba jų vartojimo be gydytojo paskyrimo atvejais. Visgi teisės aktus, nukreiptus į narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvartos kontrolę ir neteisėtos apyvartos ribojimą, būtina nuolat peržiūrėti ir tobulinti. Pastebima, jog pastaruoju metu pasaulyje atsiranda vis daugiau naujų medžiagų, turinčių psichoaktyviųjų savybių¹⁴². Kadangi dažniausiai šios medžiagos nėra iš karto įtraukiamos į draudžiamų ar kontroliuojamų medžiagų sąrašus, tai išnaudoja neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų platintojai, keldami iššūkį ne tik teisėsaugai, bet ir visuomenės sveikatos apsaugos sistemai. Taigi norint efektyviai kontroliuoti šių

¹⁴¹ „Dėl nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo”, *supra note*, 138.

¹⁴² „European Drug Report 2024: Trends and Developments”, European Union Drugs Agency, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024_en.

medžiagų apyvartą, mažinti neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų prieinamumą, įstatymų leidėjai privalo nuolat peržiūrėti, atnaujinti teisinį reguliavimą, kuris apima naujų teisės aktų priėmimą, esamų koregavimą bei greitesnių procedūrų įtvirtinimą, leisiantį naujas pavojingas medžiagas operatyviai įtraukti į draudžiamų ar kontroliuojamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Tinkamas teisinis reguliavimas narkotinių ir psichotropinių medžiagų srityje yra būtinas norint efektyviai kontroliuoti naujas medžiagas, turinčias psichoaktyviųjų savybių bei kuo labiau apriboti neteisėtą šių medžiagų apyvartą, taip mažinant pavojų visuomenės sveikatai ir saugumui.

Veiklos licencijavimas. Tai svarbi priemonė, užtikrinant narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolę ir apribojant neteisėtą šių medžiagų apyvartą. Tik licencijuoti subjektai – sveikatos priežiūros įstaigos, vaistinės, mokslinių tyrimų institucijos ir farmacinės kompanijos – gali teisėtai gaminti, importuoti, eksportuoti, platinti ar naudoti šias medžiagas medicininiais ir moksliniais tikslais. Šalyje įtvirtinta licencijavimo sistema padeda užtikrinti, kad narkotinės ir psichotropinės medžiagos nepatektų į nelegalią rinką. Leidimai užsiimti šia veikla išduodami tik griežtai reglamentuojant ir kontroliuojant minėtų subjektų veiklą, be to, licencijuotos įmonės ir įstaigos privalo vykdyti griežtą apskaitą, reguliariai teikti ataskaitas priežiūros institucijoms bei laikytis saugojimo ir platinimo reikalavimų. Tokia sistema mažina neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlą, taip prisidedant prie neteisėto narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos ir visuomenės sveikatos apsaugos ir saugumo užtikrinimo.

Teisėsaugos institucijų veikla. Lietuvos teisėsaugos institucijos atlieka esminį vaidmenį mažinant neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlą. Pagrindinė Lietuvos teisėsaugos institucijų veikla neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės ir prevencijos srityje, yra nusikalstamų veikų išaiškinimas ir užkardymas.

1) *Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos*, pasitelkdamas analitinius, tyrimo ir fizinės kontrolės įrankius, mažina narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų prekursorių pasiūlą¹⁴³. Naudodama tarnybinius šunis, skenerius ir kitas technologijas, muitinė tikrina transporto priemones, siuntas ir krovinius, taip siekdama užkirsti kelią neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų patekimui į Lietuvą. Paminėtina, jog įgyvendindami neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis kontrolę ir prevenciją, Muitinės departamento pareigūnai 2023 m. pradėjo 96 ikiteisminius tyrimus dėl šių medžiagų kontrabandos ir neteisėto disponavimo, (iš jų 84 ikiteisminiai tyrimai dėl narkotikų pašto siuntose) bei sulaikė daugiau nei 569 kg narkotinių ir psichotropinių medžiagų¹⁴⁴.

¹⁴³ „Narkotinės, psichotropinės medžiagos ir jų pirmtakai (prekursoriai)“, Lietuvos Respublikos muitinė, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://www.lrmuitine.lt/web/guest/verslui/apribojimai/prekursoriai>.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos muitinės 2023 metų veiklos ataskaita, 7, https://www.lrmuitine.lt/mport/failai/veikla/ataskaitos/2023_Ataskaita_G.pdf.

- 2) *Lietuvos kriminalinės policijos biuras* neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlą mažina užkardydamas, tirdamas ir atskleisdamas sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, susijusius su neteisėta narkotikų apyvarta¹⁴⁵. Šios teisėsaugos institucijos pareigūnai orientuojasi į didelio masto narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrabandos ir platinimo tinklų išaiškinimą, bendradarbiaudami su kitų ES šalių teisėsaugos institucijomis bei tarptautinėmis agentūromis (Europolu, Interpolu), keičiasi informacija bei vykdo tarpvalstybines operacijas, nukreiptas į narkotinių ir psichotropinių medžiagų tiekimo grandinių sunaikinimą. Vienas iš šios institucijos veiklos pavyzdžių mažinant neteisėtų narkotinių ar psichotropinių medžiagų pasiūlą, tai 2024 m. Lietuvos kriminalinės policijos biuro ir kitų ES šalių teisėsaugos institucijų išaiškintos tarptautinio nusikalstamo susivienijimo vykdytos nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų platinimu bei kontrabanda. Tarptautinės operacijos metu iš nelegalios apyvartos teisėsaugos institucijų pareigūnai išėmė daugiau nei 13 tonų narkotinių ir psichotropinių medžiagų¹⁴⁶.
- 3) *Apskričių vyriausieji policijos komisariatai*, įgyvendindami neteisėtų narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrolę ir prevenciją, siekdami mažinti šių medžiagų pasiūlą, taip pat vykdo kriminalinės žvalgybos ir operatyvines priemones, nukreiptas prieš narkotinių ar psichotropinių medžiagų platintojus, organizuoto nusikalstamumo grupuotes. Policijos pareigūnai taip pat organizuoja įvairias prevencines priemones, skirtas stabdyti neteisėtą šių medžiagų vartojimą ar platinimą švietimo įstaigose ar kitose vietose. Paminėtina keletas Lietuvos policijos pareigūnų vykdomų priemonių, autoriaus manymu, reikšmingai prisidedančių prie neteisėtos narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrolės ir prevencijos:
- Mokyklų patikrinimas naudojant tarnybinius šunis. Lietuvos policijos pareigūnai, bendradarbiaudami su švietimo įstaigomis, viešose mokyklų patalpose atlieka patikrinimus, kurių metu specialiai apmokyti šunys gali aptikti net mažiausius narkotinių ar psichotropinių medžiagų pėdsakus. Tokia priemonė ne tik padeda identifikuoti teisės pažeidimus, tačiau veikia ir prevenciškai, skatinant mokinius susilaikyti nuo neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis¹⁴⁷.
 - Projektas „Narkotikams – NE“, įgyvendinamas nuo 2024 m. vasario 6 dienos. Šiuo projektu siekiama mažinti neteisėtų narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlą,

¹⁴⁵ „Lietuvos kriminalinės policijos biuras“, Lietuvos kriminalinės policijos biuras, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://lkpb.policija.lrv.lt/lt/apie-mus/lietuvos-kriminalines-policijos-biuras/>.

¹⁴⁶ „2024 m. policijos veiklos apžvalga“, Lietuvos policija, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://policija.lrv.lt/public/canonical/1740978344/10416/2024%20m.%20policijos%20veiklos%20ataskaita%20fin.pdf>

¹⁴⁷ Ramūnas Jakubauskas „Alytaus mokyklose – policijos patikros dėl narkotikų: prirėkė ir tarnybinių šunų“, *Kauno diena*, 2021 m. gruodžio 17 d., <https://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/alytaus-mokyklose-policijos-patikros-del-narkotiku-prireike-ir-tarnybiniu-sunu-1056047>.

užkertant kelią neteisėtam disponavimui narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei platinimui. Projekto metu sukurta telefono linija, kuria gyventojai gali saugiai, anonimiškai pranešti apie žinomą neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą (platinimą)¹⁴⁸. Praėjus maždaug pusei metų nuo projekto pradžios, policijos pasitikėjimo linija sulaukė daugiau nei 700 pranešimų, pagal gautus pranešimus pradėjo 30 ikiteisminių tyrimų, pranešimus apie įtarimus dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų platinimo pareiškė dešimtims asmenų, dalis jų jau buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn¹⁴⁹, taip reikšmingai prisidedant prie neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis kontrolės ir prevencijos.

- „Virtualus policijos patrulis“, įgyvendinamas nuo 2021 m. balandžio 6 dienos. Policijos pareigūnai atlieka nusikalstamų veikų ir administracinių nusižengimų prevenciją elektroninėje erdvėje, stebint socialinius tinklus, vertinant gautą informaciją, vykdant aktyvią prevencinę veiklą, asmenų informavimą įvairiomis aktualiomis temomis, įskaitant ir neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis¹⁵⁰. Anksčiau aptarta, jog dėl informacinių technologijų pažangos narkotinių ar psichotropinių medžiagų vis dažniau įsigyjama internete, todėl teisėsaugos institucijų pareigūnų vykdomas elektroninės erdvės stebėjimas yra svarbi ir labai reikšminga priemonė, mažinant neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlą internetu bei tuo pačiu didinant socialinių tinklų naudotojų informuotumą apie neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis žalą bei teisinius padarinius.

Prevencinė veikla bendrojo ugdymo mokyklose. Vaikams ir paaugliams svarbiausios aplinkos yra šeima ir mokykla. Mokykla yra pagrindinė institucija, formuojanti vaikų raida, požiūrį ir elgesį, todėl tai labai palanki aplinka taikyti įvairias psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones, taip mažinant neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų paklausą¹⁵¹. Vaikų ir paauglių švietimas bei įvairios prevencinės priemonės gali ugdyti jų atsparumą neigiamai aplinkos įtakai ir sumažinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo riziką. Siekiant užkirsti kelią narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimui, ugdyti mokinių socialinius, emocinius įgūdžius, Lietuvos mokyklose kompleksiskai įgyvendinamos įvairios prevencinės

¹⁴⁸ „Pranešimams apie narkotikų platintojus – pasitikėjimo linija“, Lietuvos policija, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/pranesimams-apie-narkotiku-platintojus-pasitikejimo-linija-8-700-60-777/>.

¹⁴⁹ „Policijos linijos „Narkotikams – NE!“ veiklos rezultatai – dešimtys bylų, kai kurios jau pasiekė teismą (video)“, Lietuvos policija, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/policijos-linijos-narkotikams-ne-veiklos-rezultatai-desimtys-bylu-kai-kurios-jau-pasieke-teisma/>.

¹⁵⁰ „Policijos virtualus patrulis atidžiai stebi elektroninę erdvę“, Lietuvos policija, žiūrėta 2025 m. kovo 12 d., <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/elektronineje-erdveje-pradeda-patručiuoti-policijos-virtualus-patrulis/>.

¹⁵¹ NTAKD, *Psichoktyviosios medžiagos ir mokykla: prevencijos ir intervencijos gairės. Metodinės rekomendacijos* (Vilnius: 2023), 13, [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/NTAKD%20metodines%20rekomendacijos%20Bvirselis\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/NTAKD%20metodines%20rekomendacijos%20Bvirselis(1).pdf).

priemonės: prevencinės programos, švietėjiška veikla, neformalus ugdymas ir sveikatingumo skatinimas, mokinių tėvų įtraukimas bei mokyklos vidaus taisyklių, stebėsenos ir aplinkos formavimas.

- Lietuvoje bendrojo ugdymo mokyklose įgyvendinamos skirtingos prevencinės programos, pavyzdžiui „Paauglystės kryžkelės“¹⁵², „Gyvai“¹⁵³, „Savu keliu“¹⁵⁴, Alkoholio, tabako ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa¹⁵⁵, kurios nukreiptos į socialinių, emocinių kompetencijų bei susilaikymo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų ar kitų psichoaktyviųjų medžiagų ugdymą.
- Taip pat vykdoma įvairi švietėjiška veikla – bendradarbiaujant su NTAKD, sveikatos priežiūros specialistais, policija bei kitomis institucijomis ar įstaigomis, bendrojo ugdymo mokyklose organizuojamos paskaitos, seminarai, diskusijos ar kiti užsiėmimai, kurių metu mokiniai ugdomi ir skatinami susilaikyti nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo.
- Daugelyje bendrojo ugdymo mokyklų organizuojamos įvairios popamokinės veiklos, sporto būreliai, kurie didina mokinių užimtumą, taip mažinant riziką įsitraukti į nusikalstamą, žalingą elgesį.
- Aiškiai apibrėžiamos elgesio taisyklės mokykloje, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimui, turėjimui ir platinimui sukurta nepalanki atmosfera (pavyzdžiui, vaizdo stebėjimo kameros, mokytojų budėjimas pamokų metu, bendradarbiavimas su policija vykdant patikrinimus ar patruliavimą šalia mokyklos), taip pat mažina galimybes neteisėtai disponuoti narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis.
- Įgyvendinant prevenciją, svarbu į veiklą įtraukti ir mokinių tėvus – organizuoti tėvų švietimą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos klausimais, skatinti įsitraukimą į vaiko gyvenimą ir dalyvavimą mokyklos prevencinėje veikloje. Lietuvos mokyklose tėvai į prevencinę veiklą įtraukiami įvairiomis formomis: dalyvaujant susirinkimuose, seminaruose, renginiuose ir kitomis formomis.

Prevencinės priemonės aukštųjų mokyklų studentams. 2021 m. atliktas Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo ir prevencijos tyrimas¹⁵⁶ atskleidė, jog narkotinės ar psichotropinės medžiagos dažnai išbandomos arba

¹⁵² „Paauglystės kryžkelės“, Lions quest, žiūrėta 2025 m. kovo 13 d., <https://lions-quest.lt/paauglystes-kryzkeles/>.

¹⁵³ „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Gyvai““, Nacionalinė švietimo agentūra, žiūrėta 2025 m. kovo 13 d., https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Psichoaktyviuju_medziagu_vartojimo_prevencija.pdf.

¹⁵⁴ „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Savu keliu““, Nacionalinė švietimo agentūra, žiūrėta 2025 m. kovo 13 d., <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/11/Programa-Savu-keliu-2023-lapkritis.pdf>.

¹⁵⁵ „Dėl Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“, E-seimas žiūrėta 2025 m. kovo 13 d., https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2022/10/Chicago-citavimo-stilius_isnasu-metodas.pdf.

¹⁵⁶ NTAKD, *Aukštųjų mokyklų studentų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas ir prevencija*, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/PREVENCIJA/studentai.pdf>.

pradedamos vartoti studijuojant. Dėl šios priežasties aukštųjų mokyklų studentai laikytini aktualia narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos tiksline grupe. Nepaisant to, kad studijų aukštojoje mokyklose pradžia laikoma palankiu laikotarpiu ugdyti sveikos gyvensenos įpročius ir vykdyti narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevenciją, Lietuvos studentams prevencijos priemonės nėra taikomos¹⁵⁷. Viešai prieinamuose šaltiniuose informacijos apie Lietuvos aukštosiose mokyklose įgyvendinamas prevencines priemones narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo srityje taip pat nerasta, todėl autorius daro išvadą, jog Lietuvoje neskiriama pakankamai dėmesio prevencinei veiklai studentų tarpe, jokių prevencinių programų, skirtų aukštųjų mokyklų studentams iki šiol nėra sukurta.

Preveninės priemonės tėvams. Šeimoje vykdomos prevencijos priemonės yra grindžiamos teorija, kad darant įtaką šeimos procesams, skatinamas sveikatai palankus jaunimo elgesys ir užkertamas kelias probleminiam elgesiui, įskaitant ir neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Vaikų ir jaunuolių raidai įtakos turi geri tėvų ir vaikų santykiai, palaikymas, šeimos vertybių komunikavimas ir aktyvus dalyvavimas vaiko gyvenime¹⁵⁸. Nacionalinės švietimo agentūros internetiniame tinklapyje rekomenduojamos 2 prevencinės programos, skirtos ugdyti tėvų įgūdžius: „Mokykla tėvams ir auklėtojams” bei „STEP”¹⁵⁹. Visgi pastebėtina, kad šios programos nėra dažnai lankomos: 2023 – 2024 m. programoje „Mokykla tėvams ir auklėtojams“ dalyvavo 174 mokinių tėvai, o programoje „STEP“ – 458¹⁶⁰. Siekiant didinti tėvų informuotumą bei gebėjimą ugdyti sveikus, psichoaktyviųjų medžiagų nevartojančius vaikus, Lietuvoje įgyvendinamos ir kitos priemonės. Pavyzdžiui, NTAKD didina tėvų informuotumą, ugdo gebėjimą suprasti savo vaikus bei apsaugoti juos nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, vykdydamas komunikaciją socialiniuose tinkluose. Be to institucija yra sukūrusi internetinį tinklą „www.kaveikiavaikai.lt“, kuriame tėvams skelbiama informacija, susijusi su vaiko ugdymu bei auklėjimu, informacija apie psichoaktyvias medžiagas bei patarimai kaip elgtis, jei vaikas jas vartoja. Institucijos metinėje veiklos ataskaitoje

¹⁵⁷ NTAKD, *Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2021* (NTAKD, 2021), 13-14, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Prevencija-2021.pdf>.

¹⁵⁸ NTAKD, *Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2022* (NTAKD, 2022), 23, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2022%20metinis%20%28galutinis%29.pdf>.

¹⁵⁹ „Preveninės programos”, Nacionalinė švietimo agentūra, žiūrėta 2025 m. kovo 14 d., <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalba/prevencinio-darbo-sritys/prevencines-programos/>.

¹⁶⁰ „Tėvystės įgūdžių ugdymo programų įgyvendinimas”, ŠVIS, žiūrėta 2025 m. kovo 14 d., <https://rsvis3.emokykla.lt/cognos/bi/?perspective=classicviewer&id=iA9014F6939F04108AF4BA4D203A75A5E&objRef=iA9014F6939F04108AF4BA4D203A75A5E&action=run&format=HTML&cmPropStr=%7B%22id%22%3A%22iA9014F6939F04108AF4BA4D203A75A5E%22%2C%22type%22%3A%22report%22%2C%22defaultName%22%3A%223.%20T%C4%97vyst%C4%97s%20%C4%AFg%C5%ABd%C5%BEi%C5%B3%20ugdymo%20program%C5%B3%20%C4%AFgyvendinimas%22%2C%22permissions%22%3A%5B%22execute%22%2C%22read%22%2C%22traverse%22%5D%7D.>

skelbiama, jog internetiniame tinklapyje patalpinta informacija 2023 m. pasiekė 9 tūkst. lankytojų¹⁶¹.

Prevenčinės priemonės pasilinksminimo vietose. Vakarėliuose, festivaliuose ar kitose pasilinksminimo vietose suvartojama nemažai narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Tam, jog šių medžiagų vartojimui būtų užkirstas kelias arba bent jau sumažinta galinti kilti rizika ir neigiamos pasekmės, Lietuvoje ir kitose ES šalyse taikomos įvairios priemonės – lankytojų informavimas, nepalankios vartojimui aplinkos sukūrimas, sustiprinta lankytojų įėjimo ir išėjimo kontrolė, neleidimas į renginį patekti nepilnamečiams, mokymai pasilinksminimo vietose dirbantiems asmenims bei kitos priemonės¹⁶². NTAKD, norėdamas padėti užtikrinti masinių renginių ir pasilinksminimo vietų saugumą nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo, reguliariai organizuoja paskaitas, diskusijas, leidžia metodines rekomendacijas, skirtas pasilinksminimo vietų vadovams bei renginių organizatoriams¹⁶³. Be to nuo 2017 m. Lietuvos muzikos festivaliuose įgyvendinama edukacinė iniciatyva „Saugi erdvė“ („Be Safe Lab“), skatinanti festivalių lankytojus rūpintis savo ir aplinkinių sveikata bei prisidedanti prie jų sąmoningumo didinimo. Edukacinės iniciatyvos komanda nemokamai konsultuoja ir informuoja muzikos festivalių lankytojus apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo rizikas, teikia psichologinę pagalbą, sudaro galimybę atlikti greituosius ŽIV testus¹⁶⁴, taip prisidedant prie neteisėtų narkotinių ar psichotropinių medžiagų paklausos mažinimo bei žalos mažinimo.

Ankstyvoji intervencija. Ankstyvosios intervencijos programa yra viena iš pagalbos priemonių 12 – 18 m, vaikams ir jaunuoliams, eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems narkotines ar psichotropines medžiagas. Lietuvoje ši programa vykdoma nuo 2013 m., įgyvendinant tarptautinį projektą „FreD goes net“, kuriame iš viso dalyvauja 17 ES šalių¹⁶⁵. Ankstyvosios intervencijos programa trunka 8 val., jos metu vykdomi pokalbiai arba praktiniai užsiėmimai, kuriais siekiama motyvuoti jaunuolius atsisakyti šių medžiagų vartojimo, kol dar nėra susiformavusi priklausomybė. Ši priemonė, įgyvendinant narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevenciją, yra plačiai taikoma Lietuvoje: 2023 m. ji vykdyta 87 % savivaldybių¹⁶⁶. Ankstyvosios intervencijos programos įgyvendinimo ataskaitoje skelbiama, kad kasmet programoje dalyvaujančių jaunuolių vis daugėja. Taip pat pastebėta, jog 2023 m. apklausus

¹⁶¹ NTAKD, *2023 metų veiklos ataskaita*, 11, <https://ntakd.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/XRXoswIw6Hw.pdf>.

¹⁶² NTAKD, *Naktinis gyvenimas ir psichoaktyviosios medžiagos*, 3, https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Naktini%C5%B3%20pasilinksminimo%20viet%C5%B3%20rekomendacijos_final.pdf.

¹⁶³ NTAKD, *op. cit.*, 10.

¹⁶⁴ „Harm reduction and information point „Be Safe Lab““, Galiu gyventi, žiūrėta 2025 m. kovo 14 d., <http://galiugyventi.lt/harm-reduction-and-information-point-be-safe-lab/>.

¹⁶⁵ „Ankstyvoji intervencija“, NTAKD, žiūrėta 2025 m. kovo 14 d., <https://ntakd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/prevencija-1/ankstyvoji-intervencija/>.

¹⁶⁶ NTAKD, *supra note*, 161: 10.

programoje dėl narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo dalyvavusius jaunuolius, 57 % sutiko, kad baigus programą vartos mažiau narkotinių medžiagų, o 51 % nurodė, jog ketina narkotinių ar psichotropinių medžiagų visai nebevartoti¹⁶⁷. Vertinant šiuos rezultatus, darytina išvada, jog ankstyvosios intervencijos programos atlieka svarbų vaidmenį motyvuojant jaunuolius nevartoti narkotinių ar psichotropinių medžiagų, taip mažinant jų paklausą.

Žemo slenksčio paslaugų kabinetai. Siekiant mažinti žalą asmeniui ir visuomenei, užtikrinti, kad priklausomybės ligomis sergantiems asmenims būtų laiku suteiktos jų poreikius atitinkančios gydymo paslaugos, nuo 2006 m. Lietuvoje pradėjo veikti žemo slenksčio paslaugų (toliau – ŽSP) kabinetai. Žemo slenksčio paslaugos – tai nemokamos konfidencialios anoniminės sveikatos priežiūros ir kitos paslaugos, teikiamos asmenims, vartojantiems narkotines ir psichotropines medžiagas ne gydymo tikslu ir/ar dėl rizikingos elgsenos turintiems didžiausią riziką užsikrėsti infekcijomis, taip pat tokių asmenų šeimos nariams¹⁶⁸. Šiuo metu Lietuvoje veikia 14 ŽSP kabinetų (12 stacionarūs ir 2 mobilūs), kuriuose priklausomybe sergantiems asmenims teikiamos įvairios paslaugos, tokios kaip adatų ir švirkštų keitimas, dezinfekcijos priemonių dalijimas, konsultavimas ir informavimas, tarpininkavimas, atrankinių greitųjų ŽIV tyrimų atlikimas ir kt.¹⁶⁹. Lietuvos ŽSP kabinetų veiklos metinėje ataskaitoje skelbiama, kad 2024 m. užregistruoti 79 826 apsilankymai (lyginant su 2023 m. apsilankymų skaičius padidėjo 30,7 %). ŽSP kabinetuose vykdytos švirkštų ir adatų keitimo bei dalijimo paslaugos metu išdalinti 669 439 švirkštai su adatomis. Taip pat išdalinti 818 savikontrolės ŽIV testų, suteiktos 19 652 konsultavimo, 22 209 informavimo paslaugos, 6 554 tarpininkavimo, 4 690 sveikatos mokymo ir ugdymo, 929 pagalbos šeimoms paslaugos. Be to 2024 m. išduotos 1 841 naloksono ampulės (dozės), kurias dalijo 6 ŽSP kabinetai¹⁷⁰. Autoriaus manymu, ŽSP kabinetai itin reikšmingi mažinant neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis žalą Lietuvoje ir prisidedant prie sveikesnės ir saugesnės visuomenės kūrimo, tačiau ŽSP kabinetų skaičius yra per mažas ir jų teikiamos paslaugos nėra prieinamos mažesniuose Lietuvos miesteliuose, kaimo vietovėse gyvenantiems asmenims, todėl šių kabinetų skaičius turėtų būti didinamas.

Naloksono išdavimo programa. Naloksonas – tai medikamentas, blokuojantis opioidinius receptorių, kuriuos veikia heroinas (ar kiti opioidai) ir laikinai sustabdančias perdozavimo požymius. 2022 m. duomenimis, naloksono išdavimo programos veikė 16 Europos

¹⁶⁷ NTAKD, *Ankstyvosios intervencijos programos įgyvendinimo 2023 m. ataskaita*, 8, <https://ntakd.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/B6rNMCmx2Is.pdf>.

¹⁶⁸ „Dėl žemos slenksčio paslaugų teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, E-seimas, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280333/asr>.

¹⁶⁹ „Žemo slenksčio paslaugos“, Respublikinis priklausomybės ligų centras, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., <https://www.rplc.lt/kita-pagalba-lietuvoje/zemo-slenkscio-paslaugos/>.

¹⁷⁰ Respublikinis priklausomybės ligų centras, *Lietuvos žemo slenksčio paslaugų kabinetų veiklos metinė ataskaita. 2024 metai* (2025), 5, https://www.rplc.lt/wp-content/uploads/2025/02/ZSK-metine_ataskaita_2024.pdf.

valstybių¹⁷¹. Lietuvoje nalokosono išdavimo programą 2017 m. pradėjo vykdyti Respublikinis priklausomybės ligų centras. Nuo 2018 m. programa pradėta įgyvendinti Kauno, Klaipėdos ir Panevėžio padaliniuose. Naloksonas Lietuvoje dalinamas įgyvendinant ir NTAKD bandomąjį projektą, kuris vykdytas žemo slenksčio paslaugų kabinetuose. Įgyvendinant šią programą pastebėtas teigiamas rezultatas – sumažėjo mirčių nuo perdozavimo atvejų skaičius¹⁷². Vis dėl to 2024 m. Europos narkotikų ataskaitoje pastebima, jog šalyse labai skiriasi opioidų antagonistų prieinamumo pakankamumas. Pastebima, jog šalyse, kuriose, kaip manoma, yra daug didelės rizikos grupės opioidų vartotojų, pavyzdžiui, Latvijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje ir Slovakijoje, gydymo teikimo rodikliai yra per žemi ir nepakankami¹⁷³.

Narkotinių ar psichotropinių medžiagų sudėties testavimas. ES narkotikų agentūros duomenimis, 12 Europos šalių yra teikiamos tam tikros psichoaktyviųjų medžiagų sudėties tikrinimo paslaugos (pavyzdžiui, Portugalijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kt.).¹⁷⁴ Lietuvoje ši paslauga nėra reglamentuota, o teikti kokybiškas narkotinių ir psichotropinių medžiagų tikrinimo paslaugas trukdo įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė¹⁷⁵. Vis dėl to Lietuvoje veikianti nevyriausybinė organizacija „Jauna Banga“ nuo 2018 m. įgyvendina programą, kurios metu festivaliuose ir vakarėliuose dalina reagentinius testus, kuriais asmenys gali patys patikrinti vartojamas medžiagas. Nepaistant to, kad paslauga teikiama ne vienerius metus, iki šiol nėra atliktas jos efektyvumo vertinimas¹⁷⁶. ES narkotikų agentūra pastebi, jog narkotinių ar psichotropinių medžiagų testavimo paslaugos vertinamos prieštaringai. Iki šiol nesurinkta pakankamai įrodymų apie šios paslaugos poveikį narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimui bei rizikingam elgesiui. Paslaugos šalininkai teigia, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų patikrinimo paslauga turi teigiamą poveikį mažinant žalą visuomenės sveikatai ir mažinant perdozavimo atvejų skaičių. Tuo tarpu kritikai mano, jog tokia paslauga gali sudaryti įspūdį, jog narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas yra normalus ir priimtinas elgesys¹⁷⁷.

¹⁷¹ „Žalos mažinimas. Dabartinė padėtis Europoje (2024 m. Europos narkotikų vartojimo paplitimo ataskaita)“, European Union Drugs Agency, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/harm-reduction_lt.

¹⁷² „Narkotikų žalos mažinimas – ne tik panaudotų švirkštų mažinimas“, NTAKD, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., <https://ntakd.lrv.lt/lt/naujienos/narkotiku-zalos-mazinimas-ne-tik-panaudotu-svirkstu-surinkimas/>.

¹⁷³ „Opioid agonist treatment – the current situation in Europe (European Drug Report 2024)“, European Union Drug Agency, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/opioid-agonist-treatment_en.

¹⁷⁴ „Harm Reduction – the current situation in Europe (European Drug Report 2024)“, EUDA, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/harm-reduction_en#edr24-hr-figure-13.6.

¹⁷⁵ Linas Tavaras, *Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslaugos Lietuvoje vertinimas: iššūkiai ir galimybės* (Jauna Banga, 2020), 20, <https://youngwave.lt/wp-content/uploads/2024/05/pam-testavimo-paslaugos-lietuvoje-vertinimas.pdf>.

¹⁷⁶ *Ibid.*, 7.

¹⁷⁷ „Drug checking“, European Union Drug Agency, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., https://www.euda.europa.eu/topics/drug-checking_en.

Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo kambariai. Narkotinių medžiagų vartojimo kambariai – tai specialios patalpos, kuriose asmenys saugesnėmis sąlygomis vartoja turimas narkotines ar psichotropines medžiagas. Vienas pagrindinių jų tikslų – mažinti sergamumą ir mirtingumą nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, suteikiant saugesnę ir higieniškesnę aplinką šias medžiagas vartojantiems asmenims. Tuo pačiu siekiama sumažinti šių medžiagų vartojimą viešose vietose, užtikrinant viešąją tvarką ir visuomenės saugumą¹⁷⁸. 2023 m. narkotinių medžiagų vartojimo kambariai veikė dešimtyje ES valstybių (didžioji dalis – vakarų Europoje)¹⁷⁹. Lietuvoje šiuo metu narkotinių ar psichotropinių kambarių nėra, tačiau 2022 m. Sveikatos apsaugos ministerijos naujinamame žemo slenksčio paslaugų teikimo tvarkos apraše svarstyta įtraukti naują sąvoką - saugesnio narkotikų vartojimo kambarys¹⁸⁰. Visgi toks siūlymas sukėlė daug ginčų ir prieštarų nuomonių, o sąvoka apraše įtvirtinta nebuvo. ES narkotikų agentūra pastebi, jog nors šios žalos mažinimo priemonės veiksmingumą sunku įvertinti dėl tyrimų trūkumo, remiantis turimais duomenis manytina, jog narkotikų vartojimo kambariai padeda sumažinti rizikingą švirkščiamųjų narkotikų vartotojų elgesį, gerina sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą sunkiai pasiekiamoms grupėms bei mažina narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą viešose vietose¹⁸¹.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog sėkmingam narkotinių ar psichotropinių medžiagų kontrolės ir prevencijos įgyvendinimui svarbus kompleksiškas priemonių, nukreiptų į narkotinių ar psichotropinių medžiagų pasiūlos, paklausos ir sukeltos žalos mažinimą, taikymas bei glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp teisėsaugos, sveikatos priežiūros, švietimo bei socialinės apsaugos institucijų. Prevencinių priemonių taikymas, visuomenės sąmoningumo didinimas bei teisinė kontrolė yra esminiai veiksniai, siekiant mažinti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis paplitimą.

¹⁷⁸ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *Perspectives on drugs. Drug consumption rooms: an overview of provision and evidence*, 1, file:///C:/Users/37062/Downloads/POD_Drug%20consumption%20rooms.pdf.

¹⁷⁹ „Harm Reduction – the current situation in Europe (European Drug Report 2024)”, *supra note*, 174.

¹⁸⁰ Ugnė Unguraitytė, „Ministerijai pasiūlius įteisinti narkotikų vartojimo vietas, specialistų atsakas: gąsdinti gali tik pavadinimas“, *Lrytas*, 2022 m. sausio 27 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2022/01/27/news/ministerijai-pasiulius-iteisinti-narkotiku-vartojimo-vietas-specialistu-atsakas-gasdinti-gali-tik-pavadinimas-22184203>.

¹⁸¹ „Health and social responses: drug consumption rooms”, European Union Drug Agency, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., https://www.euda.europa.eu/publications/mini-guides/health-and-social-responses-drug-consumption-rooms_en.

5. DISPONAVIMO NEDIDELIU KIEKIU NARKOTINIŲ AR PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ BE TIKSLO JAS PLATINTI DEKRIMINALIZACIJA

Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis pasaulyje vis auga, o kartu su juo daugėja ir neigiamų padarinių žmogui bei visuomenei. Reaguodamos į šią situaciją, skirtingos valstybės ieško strategijų, padėsiančių efektyviau kontroliuoti neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų plitimą, vartojimą ir mažinti iš to kylančią žalą.

Ieškant veiksmingos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės politikos, vis dažniau diskutuojama apie dekriminalizaciją. Tikėdamosi, jog dekriminalizacija padės sumažinti narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą bei iš jo kylančius neigiamus padarinius, valstybės ryžtasi panaikinti baudžiamąją atsakomybę už disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti. Paminėtina, jog šiuo metu baudžiamoji atsakomybė už tokias veikas netaikoma 9 iš 27 ES valstybių: Čekijoje, Estijoje, Ispanijoje, Italijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Maltoje, Portugalijoje bei Slovėnijoje. Tuo tarpu veika išlieka kriminalizuota likusiose 18 valstybių¹⁸².

Kalbant apie Lietuvą, vis daugiau šalies politikų, ekspertų ir visuomenės grupių atstovų taip pat kelia klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės proporcingumo ir efektyvumo kontroliuojant narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą. 2020 m. pastebimi pirmieji oficialūs bandymai Lietuvoje inicijuoti nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų laikymo asmeniniam vartojimui dekriminalizavimą, užregistruojant įstatymo projektą, siūlantį už šias veikas taikyti ne baudžiamąją, o administracinę atsakomybę¹⁸³. Vis gi tokia iniciatyva sulaukė stipraus politikų, teisėsaugos institucijų ir dalies visuomenės pasipriešinimo, todėl įstatymų pataisos taip ir nebuvo priimtose. Nors disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti Lietuvoje ir toliau išlieka kriminalizuotas, nesibaigiančios diskusijos apie baudžiamosios atsakomybės panaikinimą ir alternatyvių būdų kontroliuoti neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą paieška bei stiprus visuomenės narių susipriešinimas šiuo klausimu, rodo temos aktualumą ir poreikį šiek tiek plačiau panagrinėti galimą dekriminalizacijos naudą ir grėsmes.

Atlikti tyrimai rodo, jog Lietuvoje svarstant dekriminalizacijos klausimą, visuomenėje vyrauja ryškus nuomonių pasiskirstymas į dvi stovyklas: vieni palaiko švelnesnę narkotikų kontrolės politiką ir pritaria dekriminalizacijai, o kiti išlieka kategoriškai nusiteikę prieš bet kokią teisinio reguliavimo švelninimą. Pavyzdžiui, 2017 m. atliktas tyrimas parodė, kad 46 % lietuvių

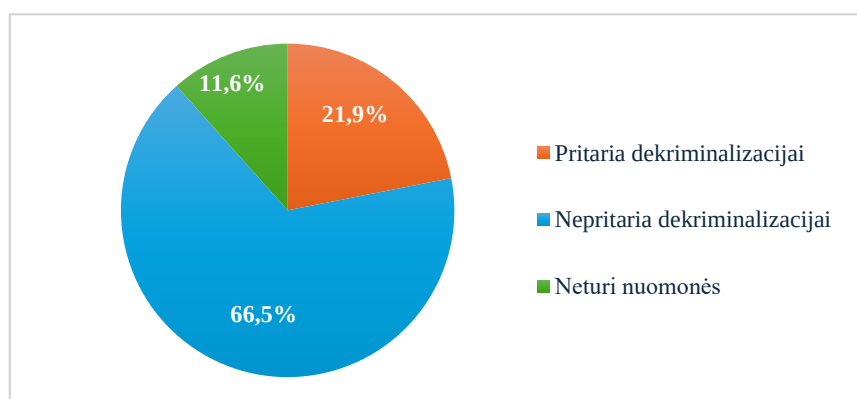
¹⁸² „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“, *supra note*, 42.

¹⁸³ Indrė Naureckaitė, „Seime – pirmas žingsnis siekiant dekriminalizuoti narkotikus: pasiūlė, kaip sušvelninti baudas“, *Lrytas*, 2020 m. gruodžio 9 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2020/12/09/news/seime-aistrukes-narkotiku-dekriminalizavimo-projektas-17445664>.

respondentų pritaria dekriminalizacijai, 41 % nepitaria, o 13 % yra neapsisprendę¹⁸⁴. 2018 m. atlikto tyrimo metu nustatyta, jog 49 % apklaustųjų lietuvių sutinka, kad už mažo kiekio narkotikų turėjimą savo reikmėms turėtų būti taikoma administracinė atsakomybė. Tuo tarpu šiam siūlymui nepitaria 39 % respondentų¹⁸⁵. 2020 m. tiriant aukštųjų mokyklų studentų požiūrį į dekriminalizaciją, pastebėta, kad baudžiamosios atsakomybės netaikymui pritartų 26,3 % studentų, nepritartų 52,4 %, o 21,3 % studentų šiuo klausimu neturi nuomonės¹⁸⁶. 2021 m. ištyrus jaunimo požiūrį į psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir prevencijos priemones, nustatyta, kad 52 % respondentų pritaria dekriminalizacijai, o 33 % nepitaria¹⁸⁷.

Autoriaus atlikto tyrimo metu, respondentų paklausus, ar jie pritartų disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacijai, nustatyta, jog didesnė dalis apklaustųjų yra nusiteikę prieš esamo teisinio reguliavimo švelninimą (žr. 15 diagramą). Tyrimo metu 143 (66,5 %) respondentai nurodė, jog nepitaria dekriminalizacijai, o 47 (21,9 %) pritaria. Likę 25 (11,6 %) respondentai šiuo klausimu nuomonės neturi.

15 diagrama. Respondentų nuomonė dėl disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacijos, proc.¹⁸⁸

Analizuojant empirinio tyrimo rezultatus pastebėta, jog šiek tiek dažniau dekriminalizacijai pritarė vyrai, nei moterys. 25 vyrai respondentai pasisakė už dekriminalizaciją, o 62 – prieš. Tuo tarpu dekriminalizacijai pritarė 22 moterys respondentės, o nepitarė 81. Dekriminalizacijai labiau pritarė jauno amžiaus apklaustieji (15 – 24 m.), nei vyresni (25 – 60 m.

¹⁸⁴ NTAKD, *supra note*, 88: 32.

¹⁸⁵ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir kontrolės priemonių efektyvumo ir požiūrio vertinimas* (Vilnius, 2018), 42, <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita%20-%20NTAKD%20201807.pdf>.

¹⁸⁶ NTAKD, *supra note*, 156: 66.

¹⁸⁷ NTAKD, *supra note*, 120: 41.

¹⁸⁸ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

ir vyresni) respondentai. Taip pat pastebėta, jog dažniau dekriminalizacijai pritarė moksleiviai/studentai (pritarė 18 apklaustųjų, nepritarė 7). Tuo tarpu dekriminalizacijai labiau nepritarė pensininkai (2 iš 2 apklaustųjų), gimdymo ar vaiko priežiūros atostogose esantys respondentai (nepritarė 4 iš 6) bei dirbantieji (127 nepritarė, 24 pritarė). Bedarbių respondentų tarpe pastebėtas panašus nuomonių pasiskirstymas (pritarė 3, nepritarė 3, nuomonės nepareiškė 4).

Baudžiamosios atsakomybės už disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų asmeniniam vartojimui panaikinimo klausimas kelia daug diskusijų tiek akademiniame, tiek politiniame ar visuomeniniame erdvėje. Dekriminalizacijos vertinimas išlieka prieštaringas – ją palaikantys ir kritikuojantys autoriai išsako skirtingus argumentus apie teigiamus ir neigiamus padarinius, kuriuos gali sukelti baudžiamosios atsakomybės panaikinimas. Siekiant suprasti galimą dekriminalizacijos naudą ir grėsmes, toliau šiame skyriuje trumpai aptariami pagrindiniai dekriminalizacijos šalininkų ir kritikų argumentai.

Dekriminalizacijos šalininkai tvirtina, jog *baudžiamosios atsakomybės už disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų panaikinimas mažina šias medžiagas vartojančių asmenų stigmatizaciją ir marginalizaciją*. Šalininkų teigimu, narkotines ar psichotropines medžiagas vartojantys asmenys, ypač tie, kurie yra susidūrę su baudžiamojo persekiojimo sistema, visuomenėje dažnai laikomi nusikaltėliais¹⁸⁹. Valstybėse, kuriose disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti yra kriminalizuotas, asmenys, sulaikyti net ir su nedideliu kiekiu šių medžiagų, įgyja „narkomano“ etiketę ir susiduria su socialine atskirtimi bei diskriminacija. Mokslininkai pastebi, jog narkotines ar psichotropines medžiagas vartojantys asmenys patiria diskriminaciją įvairiose srityse: darbo rinkoje, švietimo sistemoje, jų galimybės įgyti būstą yra apsunkintos, patiriami sunkumai gaunant reikiamą medicininę pagalbą¹⁹⁰. Išgyvenant socialinę stigmatizaciją ir marginalizaciją, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo priklausomybės problema tik gilėja. Dekriminalizacijos šalininkų manymu, baudžiamosios atsakomybės panaikinimas leistų atsisakyti „nusikaltėlio“ etiketės bei paskatintų visuomenę į šias medžiagas vartojančius asmenis žvelgti ne kaip į grėsmę, o kaip į žmogų, kuriam reikalinga pagalba¹⁹¹. Be to, kaip rodo Portugalijos pavyzdys, narkotines medžiagas vartojantys asmenys dažniau kreiptųsi į sveikatos priežiūros įstaigas, aktyviau dalyvautų gydymo ir socialinės reintegracijos programose¹⁹². Perėjus nuo baudimo prie pagalbos politikos, sumažėtų šių asmenų socialinė stigmatizacija ir marginalizacija bei atsivertų kelias integracijai į visuomenę.

¹⁸⁹ Gibson ir kt. *supra note*, 13: 76.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ Fariyah Ali ir kt., „Navigating the Nexus between British Columbia’s Public Consumption and Decriminalization Policies of Illegal Drugs”, *Health Research Policy & Systems* 22, 1 (2024): 1–11, <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/2evcx6yo3v>.

¹⁹² Gibson ir kt., *op. cit.*, 72–73.

Kitas argumentas, kurį dažnai nurodo narkotikų kontrolės politikos švelninimo šalininkai yra tai, jog *dekriminalizacija didina sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir skatina kreiptis pagalbos*. Mokslininkai teigia, jog baimė būti nubaustam, sulaikytam ar įkalintam skatina nesaugų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, atgraso žmones ieškoti pagalbos perdozavimo atveju arba kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigas dėl priklausomybės¹⁹³. Dekriminalizacijos šalininku manymu, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo problemą būtina spręsti ne baudžiamosios teisės, o sveikatos priežiūros priemonėmis. Mokslininkai argumentuoja, jog prioritetą teikiant ne baudimui, o pagalbos suteikimui, teigiamai paveikiami visuomenės sveikatos rodikliai. Kaip pavyzdį galima paminėti Portugalijoje įgyvendintą dekriminalizaciją, kuri lėmė infekcinių ligų, siejamų su narkotinių medžiagų vartojimu, skaičiaus sumažėjimą bei mirčių nuo perdozavimo skaičiaus sumažėjimą. Be to išaugo asmenų, dalyvaujančių gydymo programose, skaičius¹⁹⁴. Šie rezultatai leidžia manyti, jog asmenys, nejausdami baimės būti nubaustais, aktyviau naudojami sveikatos priežiūros paslaugomis, o tai teigiamai veikia ne tik individualų žmogų, tačiau ir visuomenę.

Dekriminalizacijos šalininkai taip pat teigia, jog *dekriminalizacija taupo teisėsaugos institucijų išteklius ir sumažina jų apkrovą*. Daugelyje šalių, įskaitant ir Lietuvą, didelę dalį bylų dėl disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, sudaro atvejai, kuomet asmuo disponuoja nedideliu šių medžiagų kiekiu asmeniniam vartojimui. Šalyse, kuriose ši veika kriminalizuota, tokių veikų tyrimas reikalauja didelių finansinių, administracinių ir žmogiškųjų išteklių. Dekriminalizacijos šalininku nuomone, panaikinus baudžiamąją atsakomybę už disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti, ženkliai sumažėtų išlaidos, skiriamos asmenų baudžiamajam persekiojimui¹⁹⁵. Sutaupyti finansiniai ištekliai galėtų būti nukreipti į sveikatos sistemą, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo programas¹⁹⁶. Be to, dekriminalizavus disponavimą nedideliu šių medžiagų kiekiu asmeniniam vartojimui, teisėsaugos institucijos išteklius ir dėmesį galėtų skirti didesnei pavojaus visuomenei keliančioms nusikalstamoms veikoms, pavyzdžiui, narkotinių medžiagų prekybai, organizuotam nusikalstamumui ar kitoms veikoms¹⁹⁷.

Nors dalis visuomenės dekriminalizaciją vertina kaip progresyvų ir žmogaus teisėmis grįstą žingsnį, ši politika neretai sulaukia ir kritikos. Viešose diskusijose, mokslinėje literatūroje

¹⁹³ Whitelaw, *supra note*, 14: 87.

¹⁹⁴ *Ibid.*, 90.

¹⁹⁵ Gibson ir kt., *supra note*: 13: 78-79.

¹⁹⁶ Zamina Aliyeva, „Innovation in Healthcare Management: Drug Decriminalization for Reducing the Health Damage from Crime”, *Marketing & Management of Innovations* 1 (2022): 37–57, <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/fixrsuqgg5>.

¹⁹⁷ Whitelaw, *op. cit.*

keliamas klausimas apie galimas dekriminalizacijos rizikas, įgyvendinimo iššūkius ir socialines pasekmes.

Dekriminalizacijos kritikai atkreipia dėmesį, jog *panaikinus baudžiamąją atsakomybę už disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo platinti, gali išaugti šių medžiagų vartojimas*. Manoma, kad dekriminalizacija gali sudaryti įspūdį, jog narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas yra leidžiamas ir socialiai priimtinas, o tai gali paskatinti šių medžiagų vartojimą, ypač tarp jauno amžiaus asmenų¹⁹⁸. Pavyzdžiui, Portugalijoje taikomą dekriminalizacijos modelį analizavę C. E. Hughes ir A. Stevens pastebėjo, jog po dekriminalizacijos įgyvendinimo, narkotines ar psichotropines medžiagas vartojusių asmenų skaičius nežymiai išaugo. Visgi autoriai taip pat pabrėžė, jog tokį pokytį gali lemti daugybė skirtingų veiksnių, tad įvertinti ar vartojimas išaugo būtent dėl dekriminalizacijos, yra sudėtinga¹⁹⁹. Nors mokslinių įrodymų, jog dekriminalizacija tiesiogiai lemia išaugusį šių medžiagų vartojimą, nėra, manytina, jog tokia rizika vis dėl to egzistuoja, ypač tuomet, jei tokia politika nebus glaudžiai derinama su prevencinėmis, švietimo ir sveikatos priežiūros priemonėmis.

Dekriminalizacijos kritikai taip pat argumentuoja, jog *dekriminalizacija pati savaime neišsprendžia narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo problemos*. Valstybės, dekriminalizuojančios disponavimą nedideliu kiekiu šių medžiagų be tikslo platinti, privalo investuoti į gydymo, reabilitacijos, švietimo, žalos mažinimo programas, didinti sveikatos priežiūros ir kitų socialinių paslaugų prieinamumą. Priešingu atveju, dekriminalizavus disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, tačiau nesukūrus veiksmingos sistemos vartotojų nukreipimui į pagalbą, galima tikėtis riboto dekriminalizacijos rezultato ar net neigiamų pasekmių²⁰⁰, pavyzdžiui, išaugusio vartojimo, infekcinių ligų, perdozavimų ar mirčių skaičiaus augimą, didėjančią nusikalstamumą. Svarstant galimybę dekriminalizuoti disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų savo reikmėms, privalu gerai įvertinti ar valstybė turi pakankamai išvystytą infrastruktūrą, efektyvias socialinės pagalbos, sveikatos priežiūros ir prevencines sistemas, galėsiančias veiksmingai susidoroti su galimais dekriminalizacijos padariniais.

Mokslinės literatūros autoriai pastebi, jog *baudžiamoji atsakomybė už disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis veikia kaip prevencinė priemonė*. J. R. MacCoun ir P. Reuter teigimu, šios veikos kriminalizavimas gali turėti prevencinį poveikį, nes šių medžiagų vartojimas suvokiamas kaip nepriimtinas ir neteisėtas veiksmas. Griežtas teisinis reguliavimas

¹⁹⁸ Allison Riter, „Decriminalisation or legalisation: injecting evidence in the drug law reform debate“, UNSW Sydney, žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d., <https://www.unsw.edu.au/research/ndarc/news-events/blogs/2013/11/decriminalisation-or-legalisation--injecting-evidence-in-the-dru>.

¹⁹⁹ Hughes ir Stevens, *supra note*, 16: 1017.

²⁰⁰ MacCoun ir Reuter, *supra note*, 15: 371-409.

sukuria riziką būti nubaustam ir skatina potencialius vartotojus apsvarstyti galimas baudžiamosios atsakomybės pasekmes, taip dalį asmenų atgrasant nuo disponavimo ir vartojimo. Vis gi autoriai pastebi, jog teisinės sankcijos didžiausią įtaką turi pirminiam asmens apsisprendimui vartoti šias medžiagas. Kuo dažniau šios medžiagos imamos vartoti, tuo mažesnę įtaką apsisprendimui turi veikos kriminalizavimas²⁰¹.

Dekriminalizacijos kritikų manymu, *baudžiamosios atsakomybės panaikinimas gali paskatinti kitų rūšių nusikalstamumo augimą*. Dekriminalizavus disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų, gali padidėti jų prieinamumas ir vartojimas, o tai netiesiogiai paskatintų kitus nusikaltimus, tokius kaip vagystės, plėšimai ar smurtiniai nusikaltimai. Ši baimė grindžiama prielaida, kad nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų priklausomi asmenys, siekdami bet kokia kaina įgyti dar daugiau šių medžiagų, gali ryžtis daryti nusikalstamas veikas²⁰². Vis dėl to C. E. Hughes ir A. Stevens pažymi, jog ryšys tarp dekriminalizacijos ir nusikalstamumo yra sudėtingas bei priklauso nuo platesnių socialinių ir politinių priemonių²⁰³, todėl neabejotinai teigti, jog dekriminalizacija paskatins kitų nusikalstamų veikų augimą, negalima.

Dar viena kritikų įvardinama grėsmė – *dekriminalizavus disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų asmeniniam vartojimui, būtų apsunkintas prekybos ir platinimo atvejų identifikavimas*. Kritikų manymu, baudžiamosios atsakomybės panaikinimas sudarytų geresnes sąlygas šių medžiagų platintojams, o teisėsaugos institucijoms sukeltų iššūkius identifikuojant platintojus ir atibojant juos nuo vartotojų. Teisėsaugos institucijų atstovai pastebi, jog su nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų sulaikyti asmenys, dažniausiai pateikia versiją, jog rastos medžiagos skirtos asmeniniam vartojimui²⁰⁴. Įgyvendinus dekriminalizaciją ir nesant aiškių kriterijų, leidžiančių atriboti vartotoją nuo platintojo, šių medžiagų prekeiviams būtų sudarytos palankios sąlygos platinti medžiagas nedideliais kiekiais, prisidengiant „asmeniniu vartojimu“ ir išvengiant baudžiamosios atsakomybės²⁰⁵. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartotojams bei platintojams nejaučiant baimės susidurti su baudžiamuoju persekiojimu ir iš jo kylančiais padariniais, gali išaugti šių medžiagų paklausa, o platinimas gali tapti gerokai aktyvesnis. Tuo tarpu teisėsaugos institucijos gali susidurti su sunkumais renkant įrodymus ir identifikuojant šių medžiagų platintojus.

²⁰¹ MacCoun ir Reuter, *supra note*, 15.

²⁰² Kiškis, *supra note*, 11: 295-296.

²⁰³ Hughes ir Stevens, *supra note*, 16.

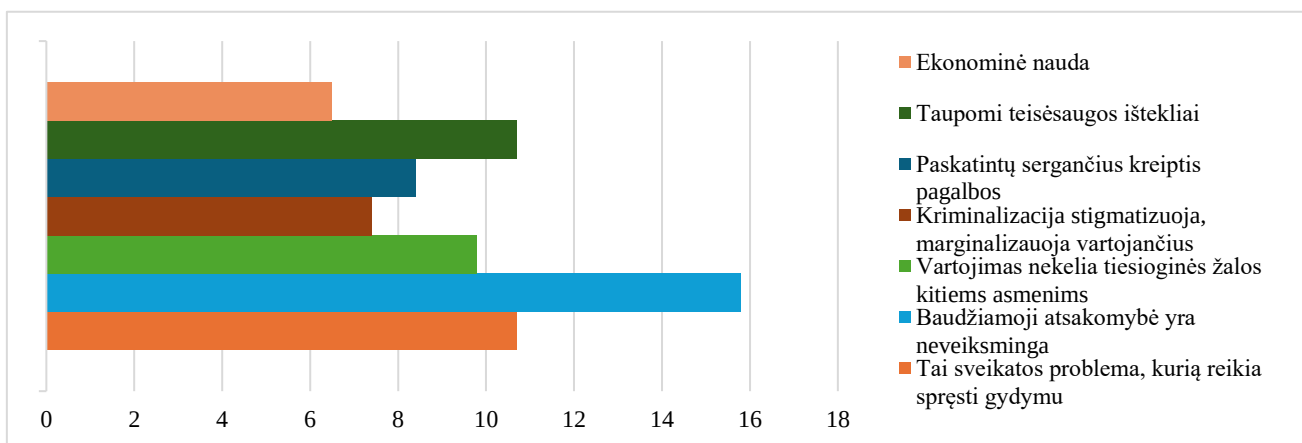
²⁰⁴ Gytis Pankūnas, „Prokuroras numano, kas slypi už kanapių dekriminalizavimo: Lietuva – per maža valstybė, kad galėtume taip su ja eksperimentuoti“, *LRT*, 2022 m. gruodžio 12 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1838503/prokuroras-numano-kas-slypi-uz-kanapiu-dekriminalizavimo-lietuva-per-maza-valstybe-kad-galetume-taip-su-ja-eksperimentuoti>.

²⁰⁵ *Ibid.*

Dekriminalizacijos tema prieštarinčiai vertinama ne tik mokslinėje literatūroje, tačiau ir visuomenėje. Autoriui siekiant išsiaiškinti kokią dekriminalizacijos naudą arba grėsmes įžvelgia dalis visuomenės narių, empirinio tyrimo metu respondentų paklausta dėl kokių priežasčių jie pritaria arba nepritaria dekriminalizacijai, suteikiant galimybę nurodyti keletą skirtingų priežasčių.

Tyrimo metu analizuojant priežastis dėl kurių respondentai pritaria dekriminalizacijai, nustatyta, jog dažniausiai respondentai nurodė manantys, kad baudžiamoji atsakomybė yra neveiksminga kovojant su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu ir neturi įtakos apsisprendimui vartoti šias medžiagas (šių priežasčių nurodė 15,8 % respondentų) (žr. 16 diagramą). 10,7 % respondentų teigė, jog narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas yra sveikatos problema, kuri turėtų būti sprendžiama gydymu, o ne baudžiamosiomis priemonėmis. Tiek pat apklaustųjų nurodė ir tai, jog įgyvendinus dekriminalizaciją būtų taupomi teisėsaugos ištekliai, daugiau dėmesio skiriama sunkesnėms nusikalstamoms veikoms. 9,8 % respondentų nurodė, kad šių medžiagų vartojimas yra asmeninė veikla, nekelianti tiesioginės žalos kitiems, todėl neturėtų būti baudžiama. 8,4 % respondentų manymu, dekriminalizacija paskatintų priklausomybę sergančius asmenis kreiptis pagalbos į sveikatos priežiūros įstaigas, o ne slėpti savo problemą. 7,4 % respondentų nurodė, jog šios veikos kriminalizacija gali stigmatizuoti ir izoliuoti narkotinių medžiagų vartotojus ir trukdyti jiems ieškoti pagalbos. 6,5 % respondentų mano, jog dekriminalizacija valstybei duotų ekonominės naudos.

16 diagrama. Priežastys, dėl kurių respondentai pritaria dekriminalizacijai, proc.²⁰⁶

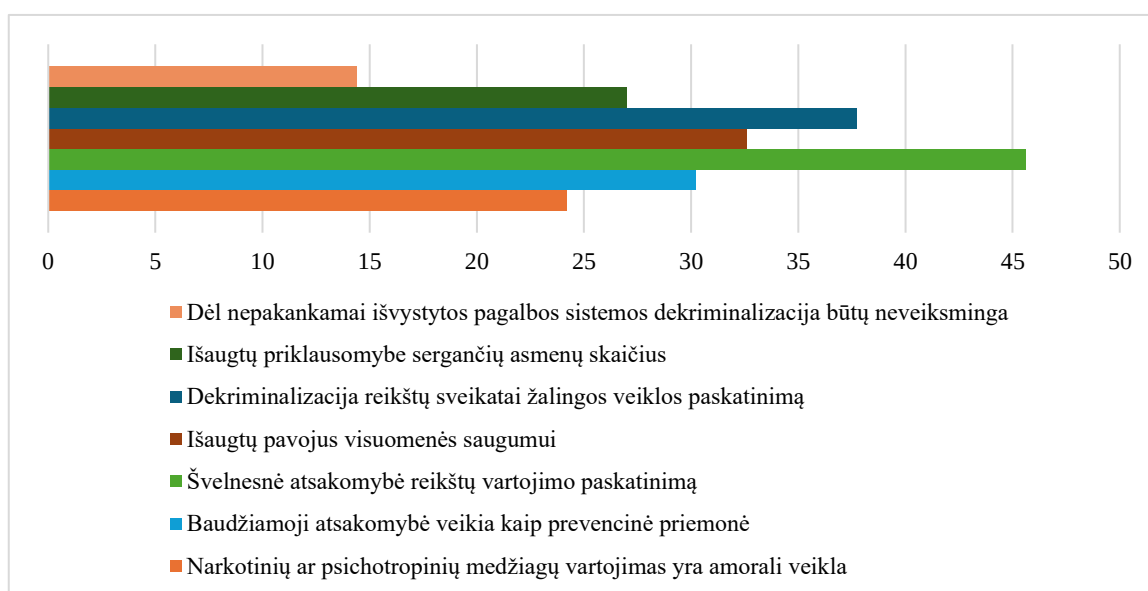

Analizuojant priežastis, dėl kurių respondentai nepritaria dekriminalizacijai, pastebėta, jog daugiausiai, t. y. 45,6 % apklaustųjų manė, jog dekriminalizacija paskatintų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, kadangi švelnesnė atsakomybė gali būti suprantama kaip šių medžiagų vartojimo pateisinimas (žr. 17 diagramą). 37,7 % respondentų nurodė, kad narkotinių ar

²⁰⁶ Sudaryta autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

psichotropinių medžiagų vartojimas turi neigiamą poveikį asmens fizinei ir psichinei sveikatai, todėl dekriminalizacija reikštų žalingos veiklos skatinimą. 32,6 % respondentų teigimu, dekriminalizacija gali turėti neigiamą poveikį visuomenei, pvz., išaugęs nusikalstamumas, nedarbas, benamystė. 30,2 % apklaustųjų nurodė, jog baudžiamoji atsakomybė turi prevencinį poveikį ir dalį asmenų sulaiko nuo vartojimo. 27 % respondentų nurodė, jog dekriminalizacija padidintų priklausomybių atvejų skaičių, o tai lemtų padidintą sveikatos apsaugos sistemos apkrovą. 24,2 % respondentų narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą laiko amoralia veikla, todėl dekriminalizacijai nepritaria. 14,4 % respondentų manymu, Lietuvoje nėra nepakankamai išvystytos pagalbos priklausomiems asmenims sistemos (nesukurta tinkamų reabilitacijos, prevencijos programų), todėl dekriminalizacija būtų neveiksminga.

17 diagrama. Priežastys, dėl kurių respondentai nepritaria dekriminalizacijai, proc.²⁰⁷

Apibendrinant, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo problemos aktualumas lemia tai, jog dekriminalizacijos klausimas vis dažniau tampa tiek politinių diskusijų, tiek mokslinių tyrimų objektu. Tyrinėdami dekriminalizaciją, jos šalininkai ir kritikai remiasi skirtingais, neretai priešpriešinamais argumentais, o visuomenės nuomonė šiuo klausimu taip pat išlieka nevienareikšmiška. Prieštaringą dekriminalizacijos vertinimą visuomenėje patvirtina ir atliktas empirinis tyrimas, kurio metu pastebėtas ryškus respondentų nuomonių išsiskyrimas, lemiamas skirtingų vertybinių ar socialinių motyvų. Atsižvelgiant į išsakytus argumentus ir visuomenės nuomonę, akivaizdu, kad disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų dekriminalizacija išlieka aktuali ir tolesnių diskusijų reikalaujanti tema.

²⁰⁷ Sudaryta baigiamojo darbo autoriaus, naudojant Microsoft Word programą. Duomenys gauti autoriaus atlikto empirinio tyrimo metu.

IŠVADOS

1. Pagal teisinį reglamentavimą narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės politikos srityje, ES valstybės galima skirstyti į dvi grupes: griežtos narkotikų kontrolės politikos besilaikančias valstybes ir tas, kurios šioje srityje įgyvendina liberalesnę politiką. Lietuva priskirtina prie pirmosios valstybių grupės. Nors pastaruoju metu Lietuvoje pastebimas nežymus teisinio reglamentavimo švelninimas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti atvejais, šis ir toliau išlieka vienu griežčiausių Europos Sąjungoje.
2. Kompleksiškas registruoto nusikalstamumo statistikos ir gyventojų apklausų tyrimų rezultatų vertinimas leidžia teigti, jog neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti Lietuvoje didėja. Vertinant ES šalių registruoto nusikalstamumo, susijusio su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, lygį, Lietuvos rodikliai patenka į vidurį, t. y. šalis neišsiskiria nei žemu, nei aukštu nusikalstamumo lygiu. Europos Sąjungos šalyse pastebimos panašios tendencijos: didžiąją dalį neteisėtai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponuojančių asmenų sudaro vyrai, be to pastebimai daugėja atvejų, kuomet šiomis medžiagomis disponuoja jauni, įskaitant ir nepilnamečius, asmenys.
3. Neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir šių medžiagų vartojimą lemia ne vienas, o daugelis skirtingo pobūdžio, t. y. socialinių, psichologinių, teisinių, ekonominių ir kultūrinių, veiksnių. Visi šie veiksniai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, todėl turi būti vertinami kompleksiskai.
4. Remiantis autoriaus atlikto tyrimo metu gautais rezultatais, dažniausiai neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti lemia smalsumas/noras išbandyti ką nors naujo, medžiagos vartojamos kaip pramoga vakarėlių/festivalių metu arba dėl draugų/bendraamžių įtakos.
5. Remiantis autoriaus atlikto tyrimo rezultatais, dažniausiai nuo neteisėto disponavimo ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo sulaikantys veiksniai yra: noro/poreikio vartoti šias medžiagas nebuvimas, neigiamas vidinis nusistatymas prieš narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą bei neteisėto narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo keliamos žalos fizinei ir psichinei sveikatai suvokimas.
6. Sėkmingam narkotinių ar psichotropinių kontrolės ir prevencijos įgyvendinimui, būtina taikyti kompleksines priemones, nukreiptas į narkotinių ar psichotropinių medžiagų pasiūlos, paklausos ir sukeltos žalos mažinimą bei glaudų tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Veiksmingos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės ir prevencijos priemonės apima

reguliarią esamo teisinio reguliavimo peržiūrą, aktyvią teisėsaugos institucijų veiklą, prevencines priemones ir programas įgyvendinamas bendrojo ugdymo, aukštosiose mokyklose bei pasilinksminimo vietose, tėvų švietimą.

7. Disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacijos tema išlieka kompleksiška ir visuomenėje prieštaringai vertinama tema. Dekriminalizacijos šalininkai ir kritikai remiasi skirtingais argumentais – nuo žmogaus teisių ir žalos mažinimo principų įgyvendinimo iki baimės dėl neigiamų socialinių padarinių. Argumentų prieštaringumas ir nuomonių įvairovė rodo, kad ši tema reikalauja detalesnių mokslinių tyrimų ir diskusijų.

PASIŪLYMAI

Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Seimui:

Inicijuoti viešą diskusiją dėl disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizavimo, į ją įtraukiant teisėsaugos institucijų atstovus, sveikatos apsaugos ir žmogaus teisių srities ekspertus bei dekriminalizaciją tyrinėjančius mokslininkus.

Pasiūlymas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijai

Parengti ir įdiegti specializuotas narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencines programas, orientuotas į aukštųjų mokyklų studentus, atsižvelgiant į šios asmenų grupės pažeidžiamumą ir šiuo metu egzistuojantį prevencinių priemonių trūkumą. Taip pat skatinti aukštąsias mokyklas aktyviau dalyvauti prevencinių priemonių plėtroje ir įgyvendinime.

Pasiūlymas žiniasklaidos priemonių atstovams:

Vykdyti atsakingą viešosios informacijos apie narkotines ar psichotropines medžiagas sklaidą, užtikrinant, kad žiniasklaidoje nebūtų skleidžiamas vartojimą romantizuojantis ir normalizuojantis turinys. Taip pat plėsti edukacinį turinį, kuriame būtų pateikiama moksliškai pagrįsta informacija apie neteisėto disponavimo šiomis medžiagomis ir jų vartojimo rizikas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. „Chapter VI. Narcotic drugs and Psychotropic substances. International Opium Convention. The Hague, 23 January 1912”. United Nations Treaty Collection. Žiūrėta 2024 m. lapkričio 11 d. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIV.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-2&chapter=6&Temp=mtdsg4&clang=en.
2. „1961 metų bendroji narkotinių medžiagų konvencija”. E-seimas. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35843>.
3. „1971 metų psichotropinių medžiagų konvencija”. E-seimas. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 26 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35840?jfwid=>.
4. „1988 metų Jungtinių Tautų organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta”. E-seimas. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 28 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.54400>.
5. „2021-2025 m. ES narkotikų strategija”. European Council. Žiūrėta 2025 m. kovo 10 d. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14178-2020-REV-1/lt/pdf>.
6. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas”. E-seimas. Žiūrėta 2024 m. spalio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.
7. „Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo”. E-seimas. Žiūrėta 2024 m. spalio 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20465>.
8. „Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas”. TAR. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.48770/asr>.
9. „Dėl Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 232 straipsnio pakeitimų”. Infolex. Žiūrėta 2024 m. spalio 3 d. <https://www-infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/ta/110577>.
10. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8¹, 25, 26, 35, 42, 43, 54, 232¹ ir 232⁵ straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“. E-seimas. Žiūrėta 2024 m. spalio 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.35372?jfwid=3jdcjuabf>.
11. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 99, 100, 100-1, 100-2, 100-3, 103, 107, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147-1, 147-2, 148, 149, 150, 151, 151-1, 152, 152-1, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170-1, 170-2, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 182-1, 185, 188, 189, 189-1, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 249-1, 250, 250-2, 250-4,

- 250-5, 251, 256, 256-1, 257, 257-1, 258, 259, 262, 265, 267, 267-1, 267-2, 267-3, 268, 270, 270-2, 270-3, 273, 274, 275, 276, 276-1, 276-2, 276-3, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292-1, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302-1, 303, 304, 306, 306-1, 306-2, 307, 308, 309, 310, 311, 312 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas". E-seimas. Žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/12193de29daa11ef955ff95815eb5ce5?jfwid=oqhccoxv5>.
12. „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 71 straipsnio pakeitimo ir papildymo 483-1 straipsniu įstatymo projekto Nr. XIVP-95 ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-96". TAR. Žiūrėta 2024 m. gegužės 27 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/99b2e1309b7811eb9fecb5ecd3bd711c>.
13. „Dėl Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo". E-seimas. Žiūrėta 2025 m. kovo 13 d. https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2022/10/Chicago-citavimo-stilius_isnasu-metodas.pdf.
14. „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo". TAR. Žiūrėta 2024 m., rugsėjo 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94030/asr>.
15. „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų". E-seimas. Žiūrėta 2024 m. spalio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210215/asr>.
16. „Dėl nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo". E-seimas. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1bc8cc00faf111edbc0bd16e3a4d3b97?jfwid=qf1t0vw7>.
17. „Dėl žemo slenksčio paslaugų teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo". E-seimas. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280333/asr>.
18. „1972 m. liepos 26 d. įsakas Nr. VIII-627 „Dėl Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso papildymų ir pakeitimų"". Infolex. Žiūrėta 2024 m. spalio 3 d., <https://www.infolex-lt.skaitykla.mruni.eu/ta/61006>.
19. „Act on Narcotic Drugs and Psychotropic Substances and Precursors thereof". Riigi Teataja. Žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/514052014003/consolide/current>.
20. „Krimināllikums". Likumi.lv. Žiūrėta 2024 m. lapričio 15 d. <https://likumi.lv/ta/id/88966>.
21. „Hungary: Criminal Code". UNHCR. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 20 d. <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/78046>.

Statistiniai duomenys

22. „Drug-related crimes (table)”. United Nations Office on drugs and crime. Žiūrėta 2025 m. vasario 19 d. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2024-annex.html>.
23. „Police-recorded offences by offence category”. Eurostat. Žiūrėta 2025 m. vasario 17 d. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_off_cat_custom_15476323/default/table?lang=en.
24. „Population on 1 January by broad age group and sex”. Eurostat. Žiūrėta 2025 m. vasario 17 d.,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjanbroad/default/table?lang=en&category=demo.demo_pop.
25. „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius, Lietuvos Respublikoje (FORMA-VSDN)”. IRD. Žiūrėta 2024 m. gegužės 27 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=1738&datasource=5011&page=25,
https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=9589&datasource=67202.
26. „Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-SAV) 2015/Sausis-Gruodis”. IRD. Žiūrėta 2025 m. vasario 16 d. http://https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=1470&datasource=4497&page=3.
27. „Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-SAV) 2024/Sausis-Gruodis”. IRD. Žiūrėta 2025 m. vasario 16 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11386&datasource=102704.
28. „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje”. IRD. Žiūrėta 2025 m. vasario 18 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11380&datasource=102623.
29. Duomenys apie nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda”. IRD. Žiūrėta 2025 m. vasario 17 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11386&datasource=102718.
30. „Population on 1 January by broad age group and sex”. Eurostat. Žiūrėta 2025 m. vasario 17 d.,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjanbroad/default/table?lang=en&category=demo.demo_pop.

Specialioji literatūra

31. Agrawal, Juhee, Brigit Ludwig, Bhaskar Roy ir Yogesh Dwivedi. „Chronic Testosterone Increases Impulsivity and Influences the Transcriptional Activity of the Alpha-2A Adrenergic Receptor Signaling Pathway in Rat Brain“. *Molecular Neurobiology* 56 (2019): 4061-4071. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6502699/>.
32. Ali, Farihah, Justine Law, Cayley Russell, Jean-Francois Crepault, Joao Castel-Branco Goulao, Kurt Lock ir Jurgen Rehm. „Navigating the Nexus between British Columbia’s Public Consumption and Decriminalization Policies of Illegal Drugs“. *Health Research Policy & Systems* 22, 1 (2024): 1–11. <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/2evcx6yo3v>.
33. Aliyeva, Zamina. „Innovation in Healthcare Management: Drug Decriminalization for Reducing the Health Damage from Crime“. *Marketing & Management of Innovations* 1 (2022): 37–57. <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/fxrjsuqgg5>.
34. Andrejevas, Vladimiras. „Narkomanijos prevencijos ypatumai“ *Visuomenės saugumas mobilizacijos kontekste* 2 (2010): 23-30. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/bc9d0e46-2f2f-4145-98a9-d504519fc3b8/content>.
35. Andrejevas Vladimiras ir Dalia Jurgaitienė. „Narkomanijos Prevencija Kaip Visuomenės Saugumo Garantė“. *Visuomenės Saugumas Ir Viešoji Tvarka* 5 (2011): 28–35.
36. Andrejevas, Vladimiras. „Narkomanijos socialinis aspektas: Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto studentų nuomonė“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 11 (2014): 26.
37. Blumstein, Alfred. „Youth Violence, Guns, and the Illicit-Drug Industry“. *Journal of Criminal Law and Criminology* 86, 1 (1995): 13. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6847&context=jclc>.
38. Čaplinskis Saulius. „Lietuvos moksleivių psichotropinių medžiagų (narkotikų) vartojimo, pasekmių ir priežastinių ryšių tyrimas“. *Sveikatos mokslai* 2 (2013): 43-48. http://www.sauliuscaplinskis.lt/wp-content/uploads/2013/05/moksleiviu_tyrimas_straipsnis.pdf.
39. Darcy, Clay. „Men and the Drug Buzz: Masculinity and Men’s Motivations for Illicit Recreational Drug Use“. *Sociological Research Online* 25 (3) (2020): 422. <https://arrow.tudublin.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=cassart>.

40. Dobrovolskij, Valerij ir Rimantas Stukas. „Lietuvos Aukštųjų Mokyklų Studentų Psichoaktyviųjų Medžiagų Vartojimo Ypatumai“. *Visuomenės Sveikata* 24, 3 (2014): 16–22. <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/03/592-1974-1-SM.pdf>.
41. Durkheim, Emile. *The Rules of Sociological Method*. New York: The Free Press, 1982. https://monoskop.org/images/1/1e/Durkheim_Emile_The_Rules_of_Sociological_Method_1982.pdf.
42. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *Drug Policy Profiles. Portugal*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. [file:///C:/Users/37062/Downloads/PolicyProfile_Portugal_WEB_Final_289201%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/37062/Downloads/PolicyProfile_Portugal_WEB_Final_289201%20(2).pdf).
43. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *Perspectives on drugs. Drug consumption rooms: an overview of provision and evidence*. 2018. file:///C:/Users/37062/Downloads/POD_Drug%20consumption%20rooms.pdf.
44. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *ESPAD report. Results of European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. https://www.espad.org/sites/default/files/2020.3878_EN_04.pdf.
45. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *European Drug Report 2024: Trends and Developments*. Luxembourg, 2024. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024_lt#pdf.
46. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, *Europos narkotikų vartojimo paplitimo ataskaita. Tendencijos ir pokyčiai*. Liuksmeburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2022. https://www.euda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en.
47. Gibson, Sandy, Natasha Patterson, Michele I. Naples, Michael B. Mitchell, Diane C. Bates, Daniel Bowen, Tabitha Dell'Angelo, Joanna Herres, Kim Pearson, Dara Whalen, Laurie Lowe ir Robert Donaldson. „Multidisciplinary argument for the decriminalization of drugs of drugs“. *Journal of Addictions & Offender Counseling* 45, 1 (2023): 70–97. <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/gol5dlbtbn>.
48. Haddad, Rita El, Cedric Lemogne, Joane Matta, Emmanuel Wiernik, Marcel Goldberg, Maria Melchior, Yves Roquelaure, Frederic Limosin, Marie Zins ir Guillaume Airagnes. „The association of substance use with attaining employment among unemployed job seeking adults: Prospective findings from the French CONSTANCES cohort“. *Science direct* 163 (2022). <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0091743522002456>.
49. Hughes, Caitlin Elizabeth ir Alex Stevens. „What Can We Learn From The Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs?“. *British Journal of Criminology* 50, 6 (2010): 999–1022.

50. Jablonskis. *Baudžiamasis statutas su papildymais*. Kaunas: Menas, 1930.
<https://biblioteka.lka.lt/data/Statutai/1931-1935/pilni/1931-baudziamasis%20statutas-su%20papildymais-Illeidimas-privatus.pdf>.
51. Jarutienė, Liubovė. „Neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei jų platinimu kaltinamų moterų individualios charakteristikos ir baudimo praktika”. *Kriminologijos studijos* 9 (2021): 199-203. <https://www.journals.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/27661>.
52. Jurgaitienė Dalia ir Aistė Stankuvienė. „Tėvų ir šeimos įtaka paaugliams vartoti narkotikus”. *Socialinis darbas* 6 (2) (2007): 29-35.
53. Justickis, Viktoras. *Kriminologija, II dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
54. Kazatchkine, Michel. „Narkotinių medžiagų laikymo asmeniniam vartojimui dekriminalizavimas. Pasaulinė Perspektyva”. Pranešimas konferencijoje Dekriminalizacija. Užsienio šalių patirtys, Vilnius, 2021 m. kovo 19 d.
<https://www.youtube.com/watch?v=nRPsLDkFVFk>.
55. Kiškis, Alfredas. „Inevitability of punishment – the case of Lithuania”. *Jurisprudencija* 23(2) (2016): 339. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/bbb79c05-7cbd-4c72-8ff8-3b444f6daf1b>.
56. Kiškis, Alfredas. „Decriminalization of the illicit possession of small quantities of drugs and the sustainable reduction of drug consumption”. Iš *Law and Sustainability Perspectives for Lithuania and Beyond*, Alessio Bartolacelli, Dovilė Sagatienė, (Kraków: Księgarnia akademicka publishing, 2023), 293–307.
<https://app.box.com/s/igl7vd85x8b5iqtl5332o8pp18gcxtw>.
57. MacCoun, Robert J. ir Peter Reuter. *Drug War Heresies: Learning From Other Vices, Times, and Places*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/ebook-viewer/pdf/4zwp5gl3d5?location=https%3A%2F%2Fresearch-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu%2Fc%2F2ldytd%2Fdetails%2F4zwp5gl3d5>.
58. Montesquieu, Charles Louis. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004.
https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/katedros/filosofijos/Sto%C5%A1kus/Montesquieu.Apie_istatymu_dvasia.pdf.
59. Mykolo Romerio universitetas. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/4d33b264-6aa9-4f11-ac9a-0bde3f4e0cca>.

60. NTAKD, *Naktinis gyvenimas ir psichoaktyviosios medžiagos*.
https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Naktini%C5%B3%20pasilinksminimo%20viet%C5%B3%20rekomendacijos_final.pdf.
61. NTAKD. *Alkoholio ir kitų narkotikų Europos mokyklose tyrimas ESPAD 2015*.
https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/epad-2015-alkoholio-tabako-narkotiku-vartojimas-ir-internetu-naudojimas-lietuvoje-tyrimo-ataskaita.pdf.
62. NTAKD. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004-2016 metais*. Vilnius: 2017.
https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf.
63. NTAKD. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tarp suaugusių Lietuvos gyventojų tyrimas Lietuvoje*. Vilnius: 2017.
<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita%20-%20NTAKD%20201711.pdf>.
64. NTAKD, *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir kontrolės priemonių efektyvumo ir požiūrio vertinimas*. Vilnius, 2018.
<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita%20-%20NTAKD%20201807.pdf>.
65. NTAKD, *Aukštųjų mokyklų studentų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas ir prevencija*. 2020.
<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/PREVENCIJA/studentai.pdf>.
66. NTAKD. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004-2021 metais*. Vilnius: 2021. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20Santrauka.pdf>.
67. NTAKD, *Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2021*. 2021.
<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Prevencija-2021.pdf>.
68. NTAKD. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp naktinio pasilinksminimo vietų lankytojų. Tyrimo ataskaita*". Vilnius, 2022.
https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita_naktiniai_2022.pdf.
69. NTAKD. *Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos*. Vilnius, 2022.
<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/statistika/jaunimo%20ataskaita.pdf>.
70. NTAKD. *Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2022*. 2022.
<https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2022%20metinis%20%28galutinis%29.pdf>.
71. NTAKD. *Psichaktyviosios medžiagos ir mokykla: prevencijos ir intervencijos gairės. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: 2023.

[https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/NTAKD%20metodines%20rekomendacijos%20Bvirselis\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/NTAKD%20metodines%20rekomendacijos%20Bvirselis(1).pdf).

72. NTAKD. 2023 metų veiklos ataskaita. 2023. <https://ntakd.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/XXoswlv6Hw.pdf>.
73. NTAKD. Ankstyvosios intervencijos programos įgyvendinimo 2023 m. ataskaita. 2023. <https://ntakd.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/B6rNMCmx2Is.pdf>.
74. NTAKD, *Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų Europos mokyklose tyrimas ESPAD Lietuva* – 2024. Tyrimo ataskaita. 2024. https://ntakd.lrv.lt/public/canonical/1734325309/1222/ESPAD_2024%20bendra_ataskaita.pdf.
75. NTAKD. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp suaugusiųjų Lietuvos gyventojų, jų požiūris į kontrolės ir prevencijos priemonių poreikį ir efektyvumą. Apklausos ataskaita.* 2024. https://ntakd.lrv.lt/public/canonical/1724757173/1115/_Omnibus_2024_ataskaita.pdf.
76. Potenza, Marc. N. „Biological Contributions to Addictions in Adolescents and Adults: Prevention, Treatment and Policy Implications”. *Science direct* 52 (2013): 22-32. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X1200208X>.
77. Pranka, Darius. „Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis praktinės problemos ir teisinio reguliavimo trūkumai”. *Teisės problemos* 2 (98) (2019): 27-57. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:48305103/datastreams/MAIN/content>.
78. Respublikinis priklausomybės ligų centras, *Lietuvos žemo slenksčio paslaugų kabinetų veiklos metinė ataskaita. 2024 metai.* 2025. https://www.rplc.lt/wp-content/uploads/2025/02/ZSK-metine_ataskaita_2024.pdf.
79. Rupšienė, Liudmila, Regina Saveljeva ir Irena Šutinienė, *ESPAD 2019 Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas Lietuvoje.* 2020. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/ESPAD%202019%20tyrimo%20ataskaita%20LT.pdf>.
80. Sakalauskas, Gintautas. „Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis”. iš *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*, Teisės instituto Kriminologinių tyrimų skyriaus darbuotojai, 152-280. Vilnius: Eugrimas, 2011.
81. Saladino, Valeria, Oriana Mosca, Filippo Petruccelli, Lilli Hoelzlhammer, Marco Lauriola, Valeria Verrastro ir Christina Cabras. „The Vicious Cycle: Problematic Family Relations,

- Substance Abuse, and Crime in Adolescence: A Narrative Review”. *Front Psychol* 12 (2021). <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8350047/>.
82. Sanden, Robin van der, Chris Wilkins, Jose S. Romero, Marta Rychert ir Monica J. Barratt. „Predictors of using social media to purchase drugs in New Zealand: Findings from a large-scale online survey”. *Science direct* 93 (2021). <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0955395921003352>.
83. Šimaitis, Algimantas. „15-16 metų paauglių alkoholio, tabako ir kitų narkotinių medžiagų vartojimo tendencijos ir prevencija Lietuvoje”. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 1 (22) (2009): 184-192. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6089582/datastreams/MAIN/content>.
84. Tamošiūnas, Tadas, Irena Šutinienė ir Algimantas Šimaitis, *Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose ESPAD-2007*. Vilnius, 2008. <https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/08/Alkoholio-ir-narkotini%C5%B3-med%C5%BEiag%C5%B3-vartojimo-Europos-mokyklose-tyrimas-ESPAD-2007.pdf>.
85. Tavaras, Linas, *Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslaugos Lietuvoje vertinimas: iššūkiai ir galimybės*. Jauna Banga, 2020. <https://youngwave.lt/wp-content/uploads/2024/05/pam-testavimo-paslaugos-lietuvoje-vertinimas.pdf>.
86. UNODC, *Use of the dark web and social media for drug supply*. 2023. https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_B3_CH7_darkweb.pdf.
87. Whitelaw, Mallory. „A Path to Peace in the U.S. Drug War: Why California Should Implement the Portuguese Model for Drug Decriminalization”. *Loyola of Los Angeles International & Comparative Law Review* 40, 1 (2017): 81–113. <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/psoegprm5z>.

Kiti šaltiniai

88. Alford, Daniel. „Many Patients Abusing Drugs and Alcohol are Self-Medicating Chronic Pain“. Boston University. Žiūrėta 2025 m. kovo 11 d. <https://www.bumc.bu.edu/camed/2016/05/10/many-patients-abusing-drugs-and-alcohol-are-self-medicating-chronic-pain/>.
89. „Ankstyvoji intervencija“. NTAKD. Žiūrėta 2025 m. kovo 14 d. <https://ntakd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/prevencija-1/ankstyvoji-intervencija/>.
90. „Auga narkotikų vartojimo mastas“. *Respublika*. 2024 m. spalio 21 d. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos-lietuvos-zinios/auga-narkotiku-vartojimo-mastas/>.

91. Bakaitė, Jurga. „Prekyba narkotikais Lietuvoje – iš platintojo lūpų: siuntų rastume ir Gedimino prospekte”. *LRT*. 2023 m. birželio 13 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2005824/prekyba-narkotikais-lietuvoje-is-platintojo-lupu-siuntu-rastume-ir-vilniaus-gedimino-prospekte?srsId=AfmBOorwTc5cqiZU-xvKpstuz-pjy0ZodnmmaJ8shtf1vAUTjXGNphgR>.
92. „Break the link between illicit drugs and social media: UN-backed report”. United Nations. Žiūrėta 2025 m. kovo 5 d. <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113642>.
93. Buslevičiūtė, Deimantė. „Štai per kokias programėles vaikai gauna narkotikų: paaiškino kaip jas blokuoti”. *Vakarų ekspresas*. 2023 m. spalio 5 d. <https://ve.lt/gyvenimas/stai-per-kokias-programeles-vaikai-gauna-narkotiku-paaiskino-kaip-jas-blokuoti>.
94. „Criminal Code of the RSFSR(1934)”. Cyberussr. Žiūrėta 2024 m. spalio 1 d. <http://www.cyberussr.com/rus/uk-toc-e.html>.
95. „Drug checking”. EUDA. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. https://www.euda.europa.eu/topics/drug-checking_en.
96. „Europos internetinis narkotikų tyrimas: rezultatai”. NTAKD. Žiūrėta 2025 m. vasario 22 d. <https://ntakd.lrv.lt/lt/naujienos/europos-internetinis-narkotiku-tyrimas-rezultatai/>.
97. „European Drug Report 2024: Trends and Developments”. EUDA. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024_en.
98. „European Web Survey on Drugs 2021: top level findings, 21 EU countries and Switzerland”. EUDA. Žiūrėta 2025 m. vasario 25 d. https://www.euda.europa.eu/publications/data-fact-sheets/european-web-survey-drugs-2021-top-level-findings-eu-21-switzerland_en#section7.
99. Gilmore, Joe. „Substance Abuse and Social Isolation”. Gratitude Lodge. Žiūrėta 2025 m. kovo 11 d. <https://www.gritudelodge.com/effects-of-social-isolation-and-substance-abuse/>.
100. Goda, Gintaras. „Baudžiamojo proceso teisė”. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 30 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/baudziamojo-proceso-teise/>.
101. „Harm Reduction – the current situation in Europe (European Drug Report 2024)”. European Union Drug Agency. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/harm-reduction_en#edr24-hr-figure-13.6.
102. „Harm reduction and information point „Be Safe Lab””. Galiu gyventi. Žiūrėta 2025 m. kovo 14 d. <http://galiugyventi.lt/harm-reduction-and-information-point-be-safe-lab/>.

103. „Health and social responses: drug consumption rooms”. EUDA. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. https://www.euda.europa.eu/publications/mini-guides/health-and-social-responses-drug-consumption-rooms_en.
104. Jakubauskas, Ramūnas. „Alytaus mokyklose – policijos patikros dėl narkotikų: prirėkė ir tarnybinių šunų“. *Kauno diena*. 2021 m. gruodžio 17 d. <https://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/alytaus-mokyklose-policijos-patikros-del-narkotiku-prireike-ir-tarnybiniu-sunu-1056047>.
105. „Kas lemia narkotikų vartojimą?”. Klaipėdos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras. Žiūrėta 2025 m. kovo 6 d. <https://visuomenessveikata.lt/kas-lemia-narkotiku-vartojima/>.
106. Kiškis, Alfredas. „Nusikalstamumas”. Žiūrėta 2025 m. kovo 3 d., <https://www3.mruni.eu/~akiskis/kriminologija-n/2003-2004m/paskaitos/4%20tema%2020031202.ppt>.
107. „Lietuvos kriminalinės policijos biuras”. Lietuvos kriminalinės policijos biuras. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://lkpb.policija.lrv.lt/lt/apie-mus/lietuvos-kriminalines-policijos-biuras/>.
108. „Lietuvos Respublikos muitinės 2023 metų veiklos ataskaita”. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. https://www.lrmuitine.lt/mport/failai/veikla/ataskaitos/2023_Ataskaita_G.pdf.
109. Maksimaitis, Mindaugas. „Baudžiamasis statutas”. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 30 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/baudziamasis-statutas/>.
110. „Narkotinės, psichotropinės medžiagos ir jų pirmtakai (prekursoriai)”. Lietuvos Respublikos muitinė. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://www.lrmuitine.lt/web/guest/verslui/apribojimai/prekursoriai>.
111. „Narkotikų žalos mažinimas – ne tik panaudotų švirkštų mažinimas”. NTAKD. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. <https://ntakd.lrv.lt/lt/naujienos/narkotiku-zalos-mazinimas-ne-tik-panaudotu-svirkstu-surinkimas/>.
112. Naureckaitė, Indrė. „Seime – pirmas žingsnis siekiant dekriminalizuoti narkotikus: pasiūlė, kaip sušvelninti baudas“. *Lrytas*. 2020 m. gruodžio 9 d. <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2020/12/09/news/seime-aistru-keles-narkotiku-dekriminalizavimo-projektas-17445664>.
113. „Opioid agonist treatment – the current situation in Europe (European Drug Report 2024)”. European Union Drug Agency. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/opioid-agonist-treatment_en.

114. Pankūnas, Gytis. „Prokuroras numano, kas slypi už kanapių dekriminalizavimo: Lietuva – per maža valstybė, kad galėtume taip su ja eksperimentuoti“. *LRT*. 2022 m. gruodžio 12 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1838503/prokuroras-numano-kas-slypi-uz-kanapiu-dekriminalizavimo-lietuva-per-maza-valstybe-kad-galetume-taip-su-ja-eksperimentuoti>.
115. „Paauglystės kryžkelės“. Lions quest. Žiūrėta 2025 m. kovo 13 d. <https://lions-quest.lt/paauglystes-kryzkeles/>.
116. „Penalties for drug law offences in Europe at a glance“. EUDA. Žiūrėta 2025 m. balandžio 2 d. https://www.euda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en.
117. „Policijos virtualus patrulis atidžiai stebi elektroninę erdvę“. Lietuvos policija. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/elektronineje-erdveje-pradeda-patručiuoti-policijos-virtualus-patrulis/>.
118. „Policijos linijos „Narkotikams – NE!“ veiklos rezultatai – dešimtys bylų, kai kurios jau pasiekė teismą (video)“. Lietuvos policija. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/policijos-linijos-narkotikams-ne-veiklos-rezultatai-desimtys-bylu-kai-kurios-jau-pasieke-teisma/>.
119. „Preveninės programos“. Nacionalinė švietimo agentūra. Žiūrėta 2025 m. kovo 14 d. <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalba/previncinio-darbo-sritys/previncines-programos/>.
120. „Pranešimams apie narkotikų platintojus – pasitikėjimo linija“. Lietuvos policija. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/pranesimams-apie-narkotiku-platintojus-pasitikejimo-linija-8-700-60-777/>.
121. „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Gyvai““. Nacionalinė švietimo agentūra. Žiūrėta 2025 m. kovo 13 d. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Psichoaktyviuju_medziagu_vartojimo_prevencija.pdf.
122. „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Savu keliu““. Nacionalinė švietimo agentūra. Žiūrėta 2025 m. kovo 13 d. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/11/Programa-Savu-keliu-2023-lapkritis.pdf>.
123. Riter, Allison. „Decriminalisation or legalisation: injecting evidence in the drug law reform debate“. UNSW Sydney. Žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d. <https://www.unsw.edu.au/research/ndarc/news-events/blogs/2013/11/decriminalisation-or-legalisation--injecting-evidence-in-the-dru>.
124. Smirnovaitė, Viktorija. „Policija: Lietuvoje auga narkotikų vartojimas – išsiskiria dvi medžiagos“. *Kauno diena*. 2024 m. liepos 19 d.

<https://m.kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/policija-lietuvoje-auga-narkotiku-vartojimas-issiskiria-dvi-medziagos-1182369>.

125. Smith, Kathleen. „Substance Abuse and Depression”. Health Centre. Žiūrėta 2025 m. kovo 11 d. <https://www.healthcentral.com/condition/depression/depression-and-substance-abuse>.
126. „Tėvystės įgūdžių ugdymo programų įgyvendinimas”. ŠVIS. Žiūrėta 2025 m. kovo 14 d. <https://rsvis3.emokykla.lt/cognos/bi/?perspective=classicviewer&id=iA9014F6939F04108AF4BA4D203A75A5E&objRef=iA9014F6939F04108AF4BA4D203A75A5E&action=run&format=HTML&cmPropStr=%7B%22id%22%3A%22iA9014F6939F04108AF4BA4D203A75A5E%22%2C%22type%22%3A%22report%22%2C%22defaultName%22%3A%223.%20T%C4%97vyst%C4%97s%20%C4%AFg%C5%ABd%C5%BEi%C5%B3%20ugdymo%20program%C5%B3%20%C4%AFgyvendinimas%22%2C%22permissions%22%3A%5B%22execute%22%2C%22read%22%2C%22traverse%22%5D%7D>.
127. Unguraitytė, Ugnė. „Ministerijai pasiūlius įteisinti narkotikų vartojimo vietas, specialistų atsakas: gąsdinti gali tik pavadinimas“. *Lrytas*. 2022 m. sausio 27 d. <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2022/01/27/news/ministerijai-pasiulius-iteisinti-narkotiku-vartojimo-vietas-specialistu-atsakas-gasdinti-gali-tik-pavadinimas-22184203>.
128. „Žalos mažinimas. Dabartinė padėtis Europoje (2024 m. Europos narkotikų vartojimo paplitimo ataskaita)”. EUDA. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/harm-reduction_lt.
129. „Žemo slenksčio paslaugos”. Respublikinis priklausomybės ligų centras. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. <https://www.rplc.lt/kita-pagalba-lietuvoje/zemo-slenkscio-paslaugos/>.
130. „2024 m. policijos veiklos apžvalga”. Lietuvos policija. Žiūrėta 2025 m. kovo 12 d. <https://policija.lrv.lt/public/canonical/1740978344/10416/2024%20m.%20policijos%20veiklos%20ataskaita%20fin.pdf>.

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas – ištirti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kriminologinius aspektus ir pateikti siūlymų šių nusikalstamų veikų prevencijai ir kontrolei.

Pirmajame skyriuje aptariamas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinis reglamentavimas Lietuvoje, jis palyginamas su skirtingų ES šalių teisiniu reglamentavimu. Antrajame skyriuje, remiantis registruoto nusikalstamumo statistika ir gyventojų apklausų rezultatais, analizuojama šių nusikalstamų veikų raida Lietuvoje 2015 – 2024 m., ji palyginama su raida kitose ES šalyse. Trečiajame skyriuje atskleidžiami veiksniai, lemiantys neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti. Taip pat analizuojami empirinio tyrimo, kuriame tirti neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų vartojimą sąlygojantys veiksniai, rezultatai. Ketvirtajame skyriuje apžvelgiamos Lietuvoje ir kitose ES šalyse taikomos narkotikų kontrolės ir prevencijos priemonės, jų veiksmingumas. Penktame skyriuje aptarti pagrindiniai neteisėto disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų dekriminalizacijos šalininkų ir kritikų argumentai.

Reikšminiai žodžiai: narkotinės medžiagos, psichotropinės medžiagos, kriminologiniai aspektai, prevencija, dekriminalizacija.

ANNOTATION

The aim of this Master's thesis is to study the criminological aspects of the illegal possession of narcotic or psychotropic substances without the intent to distribute them and to make proposals for prevention and control.

The first chapter discusses the legal regulation of illegal possession of narcotic or psychotropic substances without the intent to distribute them in Lithuania and compares it with the legal regulation of different EU countries. The second chapter analyses the development of this offence in Lithuania between 2015 and 2024 based on the registered crime statistics and population surveys and compares it with other EU countries. The third chapter reveals the factors that contribute to the illicit possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intent to distribute. It also analyses the results of an empirical study on the determinants of the illicit possession and use of narcotic drugs or psychotropic substances. The fourth chapter provides an overview of the drug control and prevention measures applied in Lithuania and other EU countries and their effectiveness. The fifth chapter discusses the main arguments of proponents and critics

of the decriminalisation of illicit possession of small quantities of narcotic drugs or psychotropic substances.

Key words: narcotic drugs, psychotropic substances, criminological aspects, prevention, decriminalisation.

SANTRAUKA

Narkotines ar psichotropines medžiagas vartojančių asmenų skaičius visuomenėje sparčiai auga ir tai jau tapo viena aktualiausių šių dienų socialinių problemų. Norint vykdyti veiksmingą neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kontrolę ir prevenciją, būtina aiškiai suvokti šių nusikalstamų veikų raišką ir veiksnius, lemiančius neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jų vartojimą.

Magistro baigiamojo darbo „Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti: kriminologiniai aspektai“ tikslas – ištirti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kriminologinius aspektus ir pateikti siūlymų šių nusikalstamų veikų prevencijai ir kontrolei. Darbo uždaviniai: aptarti neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinius aspektus, išanalizuoti šių veikų raišką Lietuvoje 2015 – 2024 m. ir ją palyginti su kitomis ES šalimis, atskleisti disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti lemiančius veiksnius, apžvelgti Lietuvoje ir ES šalyse taikomas veiksmingas kontrolės ir prevencijos priemonės bei aptarti pagrindinius neteisėto disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacijos šalininkų ir kritikų argumentus.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, penki dėstymo skyriai, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje aptartas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti teisinis reglamentavimas Lietuvoje, palygintas skirtingų ES šalių teisinis reglamentavimas. Prieita prie išvados, jog Lietuvoje vykdoma narkotikų kontrolės politika yra viena griežčiausių ES.

Antrajame skyriuje, remiantis registruoto nusikalstamumo statistika ir gyventojų apklausų tyrimų rezultatais, išanalizuota nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 259 str., raiška Lietuvoje 2015 – 2024 m. Gauti rezultatai palyginti su kitomis ES šalimis. Prieita išvados, jog Lietuvoje ir kitose ES šalyse vyrauja panašios neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti tendencijos. Pastebėta, jog einant laikui neteistai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponuoja, jas vartoja vis daugiau asmenų. Visose ES šalyse šiomis medžiagomis gerokai dažniau disponuoja vyrai, tačiau pastebimai daugėja atvejų, kuomet neteistai narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis disponuoja jauni, įskaitant ir nepilnamečius, asmenys.

Trečiajame skyriuje atskleista, jog neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo platinti arba susilaikymą nuo šių veiksmų, lemia daugelis

skirtingų socialinių, psichologinių, teisinių, ekonominių ir kultūrinių veiksnių. Šie veiksniai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir turi būti vertinami kompleksškai.

Ketvirtajame skyriuje apžvelgus neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti kontrolės ir prevencijos priemonės, įgyvendinamas Lietuvoje ir ES šalyse, prieita prie išvados, jog sėkmingai kontrolei ir prevencijai būtinas kompleksiškas priemonių, nukreiptų į šių medžiagų pasiūlos, paklausos ir žalos mažinimą, taikymas bei glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp teisėsaugos, sveikatos priežiūros, švietimo bei socialinės apsaugos institucijų.

Penktajame skyriuje apžvelgti pagrindiniai disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų dekriminalizavimo šalininkų ir kritikų argumentai bei gyventojų apklausų tyrimų rezultatai. Prieita prie išvados, jog dekriminalizacijos šalininkai ir kritikai remiasi skirtingais, neretai priešpriešinamais argumentais apie galimą dekriminalizacijos naudą ir grėsmes, juos grindžiant tyrimų rezultatais, o Lietuvos visuomenėje taip pat stebimas ryškus nuomonių išsiskyrimas dekriminalizacijos klausimu. Nuomonių išsiskyrimas įrodo temos aktualumą ir poreikį detaliau analizuoti šį reiškinį.

SUMMARY

The number of people using drugs or psychotropic substances in society is growing rapidly and it has become one of the biggest social problems of our time. In order to effectively control and prevent the illicit possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intent to distribute them, it is necessary to have a clear understanding of the nature of these offences and the factors that determine the illicit possession and use of narcotic drugs or psychotropic substances.

The Master's thesis “Illicit Possession of Narcotic Drugs and Psychotropic Substances without the Purpose to Distributing them: Criminological Aspects” aims to examine the criminological aspects of the illicit possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intent to distribute them and to make proposals for prevention and control. The objectives of the paper are: to discuss the legal aspects of the illegal possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intent to distribute them, to analyse the development of these offences in Lithuania in 2015 – 2024 and compare it to other EU countries, to examine the main factors influencing these offences in Lithuania and in the EU countries, to provide an overview of the effective control and prevention measures applied in Lithuania and in the EU countries, and to discuss the main arguments of the proponents and critics of the decriminalisation of the illegal possession of small quantities of narcotic or psychotropic substances without the intent to distribute them.

The Master's thesis consists of an introduction, five chapters, conclusions, proposals, and a list of references.

The first chapter discusses the legal regulation of the illegal possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intent to distribute them in Lithuania and compares it to different EU countries. It concludes that the drug control policy in Lithuania is one of the strictest in the EU.

The second chapter analyses the development of criminal activity in Lithuania in 2015 – 2024, based on registered crime statistics and results of population surveys. It concludes that Lithuania and other EU countries show similar trends in the illicit possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intention to distribute them. It has been observed that over time more and more persons are possessing and using illegal substances. In all EU countries, men are significantly more likely to possess these substances, but there has been a marked increase in the number of cases of illicit possession of narcotic drugs or psychotropic substances by young people, including minors.

The third chapter shows that the illicit possession of narcotic drugs or psychotropic substances without the intention to distribute, or the abstention from doing so, is influenced by a number of different social, psychological, legal, economic and cultural factors. These factors are closely interlinked and must be considered in an integrated manner.

The fourth chapter reviews measures to control and prevent the illicit possession of narcotic drugs and psychotropic substances without the intent to distribute them, implemented in Lithuania and EU countries. It concludes that successful control and prevention requires a complex mix of measures to reduce the supply, demand and harm of these substances, as well as close inter-institutional co-operation between law enforcement, healthcare, education and social protection institutions.

The fifth chapter looks at the main arguments of proponents and critics of the decriminalisation of the possession of small quantities of narcotic drugs or psychotropic substances, as well as at the results of surveys of the population conducted in Lithuania. It concludes that proponents and critics of decriminalisation rely on different, often conflicting, arguments about the potential benefits and threats of decriminalisation, based on the results of surveys, and that there is also a strong divergence of views on decriminalisation in Lithuanian society.

**NETEISĖTO DISPONAVIMO NARKOTINĖMIS AR PSICHOTROPINĖMIS
MEDŽIAGOMIS BE TIKSLO JAS PLATINTI VEIKSNIŲ TYRIMO ANKETA**

Gerbiamas Respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto, Teisės mokyklos, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos Magistrantūros studijų II kurso studentė, rašau Magistro baigiamąjį darbą tema „Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti: kriminologiniai aspektai“.

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti veiksnius, dėl kurių asmenys neteisėtai disponuoja ir vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas bei veiksnius, sulaikančias nuo disponavimo ir šių medžiagų vartojimo. Tyrimo metu surinkti duomenys bus panaudoti Magistro baigiamajame darbe, analizuojant narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo/nevartojimo veiksnius skirtingose asmenų grupėse.

Ši apklausa yra anoniminė. Atsakydami į klausimus užtruksite iki 5 minučių laiko.

Prašau Jūsų atsakyti į apklausoje pateiktus klausimus, pasirenkant vieną ar kelis tinkamus atsakymus arba juos įrašant.

1. Jūs esate:

- ☐ Vyras
- ☐ Moteris

2. Jūsų amžius:

- ☐ 15-17 metų
- ☐ 18-20 metų
- ☐ 21-24 metai
- ☐ 25-29 metai
- ☐ 30-39 metai
- ☐ 40-59 metai
- ☐ 60 metų ir vyresnis

3. Jūsų užimtumas:

- ☐ Dirbantysis
- ☐ Pensininkas
- ☐ Moksleivis/studentas
- ☐ Gimdymo/vaiko priežiūros atostogose
- ☐ Bedarbis

4. Ar esate vartojęs (-usi) narkotinių ar psichotropinių medžiagų, įgytų neteisėtu būdu?

- Taip
 - Ne
5. Jeigu esate vartojęs (-usi) neteisėtai įgytų narkotinių ar psichotropinių medžiagų, kada paskutinį kartą vartojote šias medžiagas? *(Jeigu šių medžiagų nesate vartojęs (-usi), klausimą praleiskite)*
- Per paskutiniųjų 30 dienų laikotarpį
 - Per paskutiniųjų 12 mėnesių laikotarpį
 - Daugiau nei prieš 1 metus laiko
 - Nepamenu
6. Kiek iš viso kartų esate vartojęs (-usi) narkotines ar/ir psichotropines medžiagas? *(Jeigu šių medžiagų nesate vartojęs (-usi), klausimą praleiskite)*
- 1-2 kartus
 - 3-10 kartų
 - Daugiau nei 10 kartų
 - Reguliariai vartoju narkotines ir/ar psichotropines medžiagas
 - Nepamenu
7. Kokias narkotines ar/ir psichotropines medžiagas esate vartojęs (-usi)? Pažymėkite visus tinkamus atsakymus. *(Jeigu šių medžiagų nesate vartojęs (-usi), klausimą praleiskite)*
- Kanapes ar/ir jų produktus (marihuana, hašišas ar kt.)
 - MDMA/ekstazi
 - Kokainą
 - Amfetaminą
 - LSD
 - Heroiną ar kitus opioidus (pvz., metadonas, fentanilis, morfijus)
 - Haliucinogeninius grybus
 - Naująsias psichoaktyvius medžiagas (NPS)
 - Psichotropinius vaistus (pvz., xanax, ketaminas, relanium, valium ir kt.)
 - Kita _____ (įrašykite)
8. Dėl kokios priežasties vartojate/vartojote narkotines ar/ir psichotropines medžiagas? Pažymėkite visus tinkamus atsakymus. *(Jeigu šių medžiagų nesate vartojęs (-usi), klausimą praleiskite)*
- Iš smalsumo/noro išbandyti kažką naujo
 - Siekiant sumažinti patiriamą stresą/atsipalaiduoti
 - Depresijai/nerimui gydyti
 - Jaučiatės vienišas ir norite numalšinti liūdesį
 - Siekiant pagerinti miegą
 - Norint patirti narkotinių ar psichotropinių medžiagų sukiamą pakilimo būseną
 - Siekiant sumažinti skausmą/uždegimus
 - Siekiant pritapti prie draugų kompanijos
 - Esate priklausomas ir negalite sustoti
 - Kaip pramogą vakarėliuose, festivaliuose
 - Siekiant padidinti darbo/mokslo našumą
 - Kita priežastis _____ (įrašykite)

9. Jeigu narkotinių ar psichotropinių medžiagų nesate vartoję (-usi) arba nebevartojate, kas Jus sulaiko nuo vartojimo? Pažymėkite visus tinkamus atsakymus.
- Neturiu noro/nejaučiu poreikio vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas
 - Esu neigiamai nusistatęs (-iusi) prieš narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą
 - Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo keliama žala fizinei ir psichinei sveikatai bei gyvybei
 - Baiminuosi, kad galiu tapti priklausomas (-a)
 - Baiminuosi galimos baudžiamosios atsakomybės ar kitų teisinių padarinių
 - Neigiami pavyzdžiai iš šeimos ar pažįstamų asmenų, susidūrusių su priklausomybės pasekmėmis, rato
 - Aukštos narkotinių ar psichotropinių medžiagų kainos
 - Nesusidūriau su proga pabandyti narkotinių ar psichotropinių medžiagų, tačiau tokiai progai pasitaikius pabandyčiau
 - Kita priežastis _____ (įrašykite).
10. Kokia Jūsų nuomonė apie disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizavimą (baudžiamosios atsakomybės panaikinimą) Lietuvoje?
- Pritariu dekriminalizacijai
 - Nepritariu dekriminalizacijai
 - Neturiu nuomonės
11. Kodėl pritariate disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizavimui? Pasirinkite visus tinkamus atsakymus.
- Manau, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas yra sveikatos problema, kurią reikia spręsti gydymu, o ne baudžiamosiomis priemonėmis
 - Manau, kad baudžiamoji atsakomybė yra neveiksminga priemonė kovojant su neteisėtu narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu, kadangi ji neturi įtakos asmens apsisprendimui vartoti šias medžiagas
 - Manau, kad žmogaus asmeninė veikla, kuri nekelia tiesioginės žalos kitiems, neturėtų būti baudžiama, todėl nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų dekriminalizacija užtikrintų asmens laisvių ir privatumo apsaugą
 - Manau, kad baudžiamosios atsakomybės taikymas už neteisėtą disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų savo reikmėms gali stigmatizuoti, marginalizuoti šių medžiagų vartotojus ir trukdyti jiems ieškoti pagalbos
 - Manau, kad disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų dekriminalizavimas paskatintų priklausomybę sergančius asmenis kreiptis pagalbos į sveikatos priežiūros įstaigas, o ne slėpti savo problemą
 - Manau, kad dekriminalizavus disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti, būtų taupomi teisėsaugos institucijų ištekliai, daugiau dėmesio būtų galima skirti sunkesniems nusikaltimams
 - Manau, kad disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų dekriminalizavimas valstybei duotų ekonominės naudos
 - Kita priežastis _____ (įrašykite)
12. Kodėl nepritariate disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizavimui? Pasirinkite visus tinkamus atsakymus.

- Manau, kad neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas yra amorali veikla, todėl dekriminalizavimui nepritariu
- Manau, kad baudžiamoji atsakomybė atlieka svarbų prevencinį vaidmenį, atgrasant nuo neteisėto narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo
- Manau, kad disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacija paskatintų šių medžiagų vartojimą, nes švelnesnė atsakomybė gali būti suprantama kaip narkotinių medžiagų vartojimo pateisinimas
- Manau, kad disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacija gali turėti neigiamą poveikį visuomenei, pvz., išaugęs nusikalstamumas, nedarbas, benamystė ir pan.
- Manau, kad neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas turi neigiamą poveikį asmens fizinei ir psichinei sveikatai, todėl dekriminalizacija reikštų žalingos veiklos skatinimą.
- Manau, kad disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti dekriminalizacija padidintų priklausomybių atvejų skaičių, o tai lemtų padidintą sveikatos apsaugos sistemos apkrovą.
- Manau, kad dekriminalizavimas būtų neveiksmingas, nes Lietuvos infrastruktūra nepakankamai išvystyta, kad galėtų suteikti tinkamą pagalbą (nėra sukurtų tinkamų reabilitacijos, pagalbos programų ir pan.)
- Kita priežastis _____ (įrašykite)

Dėkoju už atsakymus.